

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ:
політико-правові аспекти
діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

№ 11 (20) 2013

Конституційна Асамблея
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ:

політико-правові аспекти діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

№ 11 (20) 2013

Редакційна колегія:

- О. Онищенко**, академік-секретар Відділення історії, філософії і права НАН України,
член Конституційної Асамблеї України;
- М. Ставнійчук**, радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації
Адміністрації Президента України,
член Європейської комісії «За демократію через право»,
секретар Конституційної Асамблеї
(співголови)
- В. Горовий**, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора)
- А. Селіванов**, академік Національної академії правових наук, професор, голова Комісії з питань здійснення народовладдя Конституційної Асамблеї;
- В. Кулик**, заступник керівника Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України
- Т. Гранчак**, відповідальний секретар;
- Н. Іванова**, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
- Ю. Половинчак**, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;
- В. Удовик**, директор Фонду Президентів України

Адреса редакції:
НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Передрук – тільки з дозволу редакції

ЗМІСТ

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ

Л. Кравчук: Зміни в Конституцію будуть вже в листопаді..... 5

М. Ставнійчук: Демократія участі може дати потужний імпульс європейській інтеграції України.. 5

**Члени Конституційної Асамблеї
про вдосконалення конституційного процесу..... 7**

В. Шаповал

Маючи політичне бажання, виборчий кодекс можна підготувати до ухвалення протягом місяця... .. 7
(інтерв'ю виданню «Дзеркало тижня»)

В. Коваленко

Модернізація Конституції України напередодні Вільнюського саміту: реалії та перспективи..... 13

В. Федоренко

Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України..... 18

Новини про діяльність Конституційної Асамблеї..... 18

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Е. Бусол

Конституционные механизмы выполнения требований Европейского Союза
Часть I. Конституционные преобразования системы правосудия в Украине..... 19

Часть II. Изменения к действующей Конституции Украины
как необходимое условие полноценной реформы органов прокуратуры 24

**ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ,
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 33**

ЕКСПЕРТНА ДУМКА

Круглий стіл на тему: «Конституційна реформа: можливі сценарії»..... 44

В. Мусяка: очікується загальне визнання Конституції «суспільним договором» 46

В. Стоякін: Асоціація с ЕС противоречит Конституции Украины? Правовой анализ 47

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Ватикан.....	51
Італійська Республіка	52
Королівство Іспанія	52
Румунія	54
Республіка Молдова	54
Російська Федерація	60
Республіка Вірменія	63
Грузія.....	66
Турецька Республіка	68
Республіка Туніс.....	72
Держава Лівія	74
Арабська Республіка Єгипет.....	75

З фондів НБУВ

Т. Добко, Н. Моїсеєнко, Є. Коновалова

Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012).....	76
---	----

В. Струнгар

Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України.....	82
--	----

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ

Л. Кравчук: Зміни в Конституцію будуть вже в листопаді

Конституційна Асамблея в середині листопада планує провести засідання та затвердити концепцію змін Конституції. Про це заявив голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук.

Зокрема, Л. Кравчук нагадав, що на попередньому засіданні в червні Асамблея затвердила основу концепції конституційних змін, проте вирішила остаточний варіант ще доопрацювати.

«Після цього ми створили робочу групу для доопрацювання... За інформацією від керівника робочої групи, що є у мене, робота йде достатньо активно, творчо... ми хочемо і домовляємося, щоб в середині листопада винести (на засідання Асамблеї. – Ред.) доопрацьовану концепцію, прийняти її і направити Президенту», – розказав він.

Л. Кравчук сподівається, що концепція буде затверджена, і Асамблея перейде до розробки законопроекту про зміни Конституції.

«Концепція, насправді, включає відпрацювання всіх позицій щодо внесення змін у Конституцію. Якщо концепція буде прийнята, то далі почнеться технічна робота, тобто юридично точно і зважено напрацювати всі положення статей, які необхідно змінити або внести додатково в Конституцію», – зазначив він.

При цьому Л. Кравчук ще раз підкреслив, що чинна Конституція вже не дає можливостей для проведення реформ судової і правоохоронної системи, місцевого самоврядування та інших необхідних змін.

У зв'язку з цим він вважає, що у разі відмови Верховної Ради внести зміни в Конституцію необхідно буде дати право народу висловити свою думку з цього питання на референдумі (*Контракту* (<http://kontrakty.ua/article/68215>). – 2013. – 9.10).

М. Ставніччук: Демократія участі може дати потужний імпульс європейській інтеграції України

Важливим елементом реформування системи місцевого самоврядування в Україні є модернізація правового регулювання інститутів демократії участі на місцях для підвищення їхньої ефективності, сприяння місцевому розвитку за рахунок створення належних умов для участі членів територіальних громад в управлінні місцевими справами. На цьому наголосила радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України, голова Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства М. Ставніччук на засіданні Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства при Президентіві України.

За її словами, модернізація демократії участі на місцях в Україні має ґрунтуватися на європейських принципах, таких як чіткість процедури та простота, зручність процедури для участі громадян, публічність та відкритість, інформування та залучення громадян, а механізми участі мають забезпечувати реальний вплив на прийняття рішень органами та посадовими особами місцевого самоврядування; обов'язковість проведення – має нормативно бути визначено, у яких окремих випадках (питаннях) інструменти мають застосовувати обов'язково.

Потрібно запроваджувати підзвітність органів і посадових осіб, що організують роботу у сфері залучення в різних форматах людей до прийняття рішень. Інформація має надаватися так, щоб завжди була можливість для внутрішнього й зовнішнього моніторингу.

Реалізація механізмів участі повинна бути підкріплена відповідними людськими, технічними і фінансовими ресурсами для їх організації.

Це ті принципи, на яких повинна базуватися місцева демократія в Україні, і вони мають бути відображені в законопроектних документах, які ми спільними зусиллями маємо розробити, прийняти та запровадити вже в короткостроковій перспективі, зазначила М. Ставнійчук.

Радник Президента зауважила, що йдеться про системні зміни: від відповідних конституційних змін, стратегування реформи, прийняття видових, системоутворювальних законів до нормативних документів уряду та актів органів місцевого самоврядування, які в цілому системно забезпечать модернізацію місцевої демократії в Україні.

Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства активно працює над доопрацюванням законопроектів «Про місцевий референдум», «Про внесення змін до деяких законів України щодо участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення», «Про відкритість використання публічних коштів» та ін.

Напрацьовуються пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в частині регулювання демократії участі, нова редакція Закону «Про органи самоорганізації населення», проект закону «Про загальні збори (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання».

На думку голови Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства, тільки тісна взаємодія з громадянами допомагає владі виробити оптимальні шляхи для самовдосконалення та покращення якості своєї роботи. Участь громадян має суттєву цінність для розвитку почуття громадянства, належності до певної спільноти. Фактично йдеться про створення людського капіталу, який забезпечує перспективу для майбутнього розвитку країни
(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua/news/29049.html>). – 2013. – 10.10).

Члени Конституційної Асамблеї про вдосконалення конституційного процесу

В. Шаповал, член Конституційної Асамблеї, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор

Маючи політичне бажання, Виборчий кодекс можна підготувати до ухвалення протягом місяця...

(інтерв'ю виданню «Дзеркало тижня»)

– Володимире Миколайовичу, наскільки сьогоднішня виборча система в Україні забезпечує народне представництво?

– В нинішніх умовах в Україні яка-завгодно виборча система може бути нівельована, з погляду досягнення реального демократичного результату. Але досвід парламентських виборів переконує: мажоритаризм в Україні, як і в будь-якій іншій пострадянській країні, не спрацьовує. У претендентів на мандати виникає купа дурних бажань, що штовхають їх на «беспредел». Згадаймо відомі п'ять округів, проблему з якими, на глибоке нещастя, я пробував розрулювати...

Серцем і розумом я виступаю за пропорційну виборчу систему, бо вона зараз найбільш раціональна для України. Хоча диявол ховається в деталях, а виборчий процес складається з різних дрібниць. Одна з таких буцімто дрібниць – порядок формування і функціонування виборчих комісій. Можна як завгодно зафіксувати пропорційну виборчу систему, у законі або навіть у Конституції. Однак при цьому можна передбачити такий порядок призначення членів дільничних та окружних комісій, що вони так порохують – аж і не снилося.

– Однак чи реальна виборча пропорційна система з відкритими списками, якщо жодна політична сила навіть не надала серйозних пропозицій щодо цього? Усе завершується жорсткими списками з кріпаками партійних лідерів...

– ...саме тому, що пропорційна система насправді дає реальний вибір. Вона може передбачати відносно невеликі виборчі округи, на яких пропонуватимуться регіональні списки з виборчими перевагами і обиратимуться до десятка депутатів. Тим часом ці списки треба однозначно відкрити. Лише так у політичному житті з'являтимуться лідери, котрі насправді захищатимуть суспільні інтереси.

Але відкриті списки в нас об'єктивно не вигідні лідерам політичних сил. Сьогодні ті одноособово можуть фактично обирати народних депутатів, формуючи верхню частину закритого списку. Без будь-якої колегіальності чи суспільного контролю. А відкритий список несе для керівників непотрібні «ризики». При тому що саме такі «ризики» провають розвиток об'єктивного політичного процесу.

Особисто я також категорично проти закритих партійних списків, що дозволяють з'являтися в партіях красивим «лялькам» із дивних сфер, далеких

від політики. Ідеться про персон, не здатних продукувати суспільно корисні політичні ідеї. Політичним партіям байдуже: головне, щоб ці особи були розкручені пресою і проголосували за партію, а решта їх не обходить.

– Але чи варто застосовувати пропоновані виборчі моделі на місцях?

– Загалом, до місцевих виборів треба ставитися спокійніше. Їхні проблеми потребують додаткового вивчення, проте відштовхуватися варто від очевидного: Київська міськрада (своєрідний столичний парламент) і сільради належать до різних вагових категорій. Як підказує мені мій досвід у цьому питанні, всі місцеві вибори не можуть бути пропорційними. Це передусім партійні вибори. А які в сільраді можуть бути партії?

Місцеві вибори на рівні сільських та районних рад краще зробити мажоритарними з правом відкликання депутатів... У нас є дивовижна традиція – голосувати в сільрадах, наприклад, за підтримку проекту Конституції. Хай би вони ретельніше займалися вивезенням сміття з території.

У Київській міськраді на порядку денному значно більше проблем, ніж «дерібан» землі. У столиці також розміщуються штаб-квартири політичних партій, у регіонах виникають питання так званої місцевої політики. Київ або області – не звичайні адміністративні одиниці. Через це, можливо, саме тут доцільно задіяти пропорційну виборчу систему.

– Давно назріли фундаментальні зміни, аби щоразу не підганяти закон... Як стабілізувати виборче законодавство? Як ви ставитеся до деталізації виборчих засад у Конституції?

– Дуже обережно.

– Чому? Візьмімо сплюндрований принцип рівності. Одеса з понад мільйонним населенням і Теплодар з менш ніж десятком тисяч жителів мають по два депутати в облраді. Хіба голос жителя Теплодара важить у сто разів більше, ніж голос виборця Одеси? А Основний закон це спокійно дозволяє.

– Таку норму треба виправляти насамперед у законі про місцеві вибори, інакше він – неконституційний.

Хоча є ще одна заковика – загальне і рівне виборче право в нас трактують ширше, ніж можливо. У Конституції воно означає право голосу на виборах – не більше й не менше. Від початку малося на увазі: в умовах загального виборчого права кожен громадянин, що досяг певного віку і відповідає певним вимогам, має право голосу. А рівне виборче право означає, що кожен має один голос на виборах, і цей голос подається в приблизно однакових умовах для того, аби він мав однакову вагу.

– То ви проти розширення Конституції?

– Я проти фіксації виборчої системи в Основному законі. Для цього треба вносити зміни до третього розділу Конституції шляхом проведення референдуму. А я не впевнений, що ми б дійшли консенсусу в суспільстві, якого наразі немає і поки що бути не може.

Об'єктивно оцінюючи, третій розділ Конституції – «Вибори. Референдум» – сьогодні найгірший, найменш вдалий із-поміж інших частин. Він куций, у ньому купа невисвітлених питань (той-таки предмет референдуму з народної ініціативи)... Безумовно, цей розділ потребує істотного доопрацювання.

– Які гарантії виконання Виборчого кодексу тоді можна передбачити?

– Надання гарантії у даному випадку – річ абстрактна. Виконання правових вимог може гарантувати передусім правосвідомість, а кардинальні зміни у людській свідомості і ставленні до права – це перспектива, щонайменше, років на п'ятдесят. До того ж демократичні процеси в пострадянських країнах нестійкі, вони залежить від безлічі чинників або й випадковостей. Можливий навіть регрес, спровокований і підтриманий частиною суспільства.

Взагалі, про що говорити, коли навіть юристи ігнорують Конституцію, посилаючись на ...розмаїття наукових і експертних думок. На жаль, юридична термінологія в Україні давно застосовується для пояснення швидкої зміни політичних бажань чи процесів. А має бути навпаки: політичні події мусять підлаштовуватися під юридичні вимоги. Колись я став свідком дискусії одного з наших экс-президентів із колишнім прем'єр-міністром із Західної Європи. Співрозмовник просто отетерів, бо не звик, що нехтування законом може виправдовуватися... правом на власну думку чи демократизацією в країні. Було щиро жаль європейця і моторошно від того, що представник нашої держави був категорично впевнений у своїй правоті.

– Заступник голови ЦВК А. Магера запропонував створити спеціальну комісію, що займалася б кодифікацією виборчого закону. Які перспективи в цієї ідеї?

– Варто було б створити робочу групу перед винесенням питання на розгляд Верховної Ради. Важливо залучити досвідчених фахівців (необов'язково різного політичного спрямування) до розробки відповідних законів та рішень парламенту. Вони як ніхто знають можливості виборчих технологій та як запобігти найбільш одіозним з них... До участі в підготовці можна також запросити іноземних партнерів. Принаймні у ролі «сторожових псів», – від їхнього голосу влада «сідає на задні кінцівки»...

Якби я очолював цю роботу, то набрав би групу не більше ніж із десятка колег. Насправді потрібну роботу на 95 % давно виконано, не треба вигадувати нічого нового. На основі наявних напрацювань можна було б підготувати сучасний проект Виборчого кодексу протягом одного місяця. І коли б його винесли на розгляд парламенту, розпочалася б здорова дискусія. Залишилося б кілька розбіжностей, і тут вітчизняний політикум мусив би проявити глибинну політичну мудрість. Наші лідери мають консенсусом визначити ключові процедури у відповідному законі. Зрештою, проект міг би швидко перетворитися на закон.

Однак що виходить тепер? Скажімо, гальмують ухвалення напрацювань, відомих як «проект Ключковського». Справжня причина – відверто примітивна: «це не наш законопроект, і ми його не підтримаємо». ...Подумати тільки, чи

може опозиція собі дозволити (з погляду поточного моменту, а не загального майбутнього) підтримати владні пропозиції, навіть якщо з ними згодна? Чи запропонує влада такий проект, який не суперечитиме намірам опозиції? Ця логіка в політичній сфері – на загал абсурдна для суспільства, вона постійно тримає нас у режимі протистояння.

– *Так, політизація – наш головний біль...*

– Але розмови про повне її уникнення – безперспективні. Пригадуєте, як пропонували надати членам ЦВК статус держслужбовців, призначати їх без участі політичних партій?.. Не вірю! Зовні нейтральні держслужбовці все одно внутрішньо будуть політично забарвлені. Якщо членів ЦВК призначатиме парламент, вони фактично представлятимуть парламентську більшість. Тому вносити зміни до напрацьованого слід дуже обережно. Скажімо, у квотному принципі ЦВК краще нічого не змінювати, спосіб її формування – поки що оптимальний.

А взагалі, скажу парадоксальну річ: боятися політизації немає сенсу. Пароль «свій-чужий» існував в усі часи, однак у сучасній Україні перетворився на справжнісінький принцип. Політизується все, посадовець чи орган влади не можуть стояти осторонь, бо від них де-факто вимагають бути заангажованими. Наприклад, чи політизований в нас Конституційний Суд як орган, що гарантує верховенство Основного закону у державі?

– *Безмежно.*

– *Зауважте: не я це сказав...*

– *Як вирішують такі проблеми за кордоном?*

– Ми знову повертаємося до основної причини – до формування традиції консенсусної політики, якої в нас поки що є лише елементи. Скажімо, у Грузії та Литві голова ЦВК, секретар і апарат комісії – держслужбовці. Решта в комісії – представники політичних сил у парламенті, що свідчить про вплив парламенту. У нас цю проблему можна зняти в такий самий спосіб.

Чи звернімося до Німеччини. Там членів Федерального конституційного суду призначають у рівній кількості обидві палати парламенту. До речі, їх відбирають із кандидатур, запропонованих фракціями в бундестазі. У нас суддів КС прямо б асоціювали з відповідними політичними силами. У Німеччині про таке й подумати не можна, – немає способів впливу на цих осіб, їх просто неможливо тримати на короткому повідці. Хоча, як на мене, важливіше інше...

У ФРН напрацьований власний суспільний досвід, люди там мають інакшу політичну культуру. Для них важливе усвідомлення того, що прожити можна по-різному. Для них публічно заявити про чесність – не просто красиві слова, проблема репутації – одна з ключових. А хто в нас думає про репутацію? Усіх хвилюють посади. Зрозуміло, що бажане й говорене в політиці є і буде завжди. Однак у демократичних країнах існує планка, яку переважна більшість не наважується перестрибнути, бо суспільство дуже чутливе до порушення цих меж.

– *Які норми проекту закону про внесення змін до формування виборчих комісій потрібно підтримати насамперед?*

– На жаль, жеребкування під час створення комісій очікувано призвело до політичної несправедливості. На повну потужність запрацював специфічний бізнес, коли під вибори створювалися партійні проекти на продаж. Складалося враження, що інколи їх засновники балансували на межі пристойності. Таких партій зареєстровано кілька десятків. У мене немає доказів стосовно продажу, але є впевненість у цьому на основі спостережень. А це більше, ніж докази.

Згідно із законом, такі партійні проекти мають право брати участь у жеребкуванні. Отримавши квоти у формуванні комісій, «диванні партії» спокійнісінько продавали свої можливості. І це показало відверте матеріальне підґрунтя такого роду політичної активності. Не кажучи про те, що компрометувало засади виборчого процесу. Але хто зважає?

Тому попередній порядок формування виборчих комісій був правильний (із певними корективами). Одна половина в комісіях представляла правлячу силу, інша – опозицію. Вони визначали кандидатури членів комісій відповідно до законодавчих вимог. Або, задля справедливості, можна було б наділити кожен парламентську партію відповідною кількістю місць у комісії, яка б відповідала числу мандатів.

– *Чи вірите ви у більш жорсткі рамки фінансування виборчих кампаній?*

– У мене є певний скепсис щодо можливості встановлення юридичних запобіжників на зловживання або безмежне фінансування з непередбачених джерел. Однак це ключове явище в національному вимірі (разом із порядком формування виборчих комісій) потребує першорядної уваги. Треба шукати інструменти для прозорих процедур, зокрема тієї ж мінімізації фінансування з чорної каси... Все інше – важливе, але може потерпіти.

– *Чи можна у Виборчому кодексі зафіксувати підвищення кваліфікації для членів комісій?*

– Чому ні? Питання в іншому. Члени територіальних виборчих комісії працюють на офіційній зарплатні, однак усі здогадуються, що ті отримують ще й тіньову, і цей сумнівний заробіток відповідно зобов'язує. Якщо виходити суто з передбачених нормативів оплати, у нас неодмінно виникнуть серйозні проблеми з кадровим наповненням комісій. З іншого боку, скільки є громадян, які мають досвід роботи лише в політичних силах, але вважають себе великими фахівцями...

Особисто я бачу таке розв'язання цієї проблеми. По-перше, визначити кваліфікаційні вимоги. По-друге – організувати відповідну підготовку з видачею сертифікатів, що свідчатиме про отримання відповідного фаху. По-третє, підвищити рівень зарплати (зрештою, ідеться про тимчасову роботу). Утім, усе це не дає відповіді на найважливіше питання: як запобігти грошам у конверті? На політичну домовленість покладатися не можна, тому питання залишається відкритим.

– Чому в нас не приділяють серйозної уваги електронним засобам підрахунку голосів на виборах?

– Чи не найважливіша проблема на пострадянському просторі – взаємна недовіра в суспільстві. Наприклад, в Україні бюлетені шифрують, друкують на дорогому французькому папері... Коли я поцікавився, чому не здешевити їх виробництво у 4–5 разів, мене запідозрили в лобіюванні чийось інтересів. Я розгубився, бо не чекав такої постановки питання. Тому вирішив не пропонувати кардинальних технічних змін, доки працюватиму у ЦВК.

Мабуть, не було більшого противника відеокамер спостереження, ніж я. Усі, починаючи з членів уряду, переконували мене в доцільності їх застосування. Поставити їх справді нескладно. Але навіщо йти на таке марнотратство? Все одно, якби протоколи виборчих комісій за підсумками голосування сканувалися, то комісії одразу були б звинувачені в тому, що всі питання вирішує технічний персонал, який фальшує. При цьому мало кого хвилює, що той-таки системний адміністратор теоретично може відправляти дані через десять адрес, і в кожній можуть коригувати результати голосування.

Міжнародні спостерігачі на виборах повинні мати право бути присутніми на всій процедурі голосування, підрахунку та передачі інформації. Їх треба допускати, у тому числі, до кімнат системних адміністраторів. Це має бути чітко застережено в законі, інакше спостерігачі не виконуватимуть своєї ролі. Чому таких умов досі не створено? Це запитання не до мене.

– На останніх виборах реєстрацію мажоритарних кандидатів у депутати в округах уперше з 1998 р. було передано в міцні руки ЦВК. Чи вдалою виявилася ідея, чи сприяла вона поліпшенню якісного складу депутатів?

– Новація була правильною, її варто зберегти. ЦВК – публічний орган, і такий характер запобігає зловживанням. А територіальним виборчим комісіям бракує відповідних можливостей для того, щоб викрити сумнівні дії чи вчинки на місцях.

Інша річ – повноваження ЦВК. Висунення кандидатів і зміст пропозицій та персоналій має бути справою тих, хто висуває, – політичних партій. ЦВК підходить лише з боку формальних вимог. Можливо, комісія не завжди ухвалювала рішення на таких підставах. Але серед величезної кількості кандидатів було невимовно багато екзотичних персонажів. Чи відвертих провокаторів, які відправляли документи, розраховуючи на їх nereєстрацію, щоб потім можна було погаласувати... Якби автоматично зареєструвати всіх бажаючих, на округах були б п'ятиметрові бюлетені. Закон має запобігати реєстрації всіляких екзотів.

Насамкінець висловлюся з питання, що зараз набуває розголосу. Абсолютно непотрібно, аби ЦВК мала повноваження знімати з реєстрації чи, скажімо, не допускати до реєстрації, за винятком відомих вимог. У нас вистачає судів, які... все можуть. Джерело: <http://gazeta.dt.ua/internal/volodimir-shapoval-mayuchi-politichne-bazhannya-viborchiy-kodeks-mozhna-pidgotuvati-do-uhvalennya-protyagom-misyasya-.html> (Сайт Конституційної Асамблеї (<http://cau.in.ua/ua/news/id/volodimir-shapoval-majuchi-politichne-bazhannja->

В. Коваленко, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, член Конституційної Асамблеї

Модернізація Конституції України напередодні Вільнюського саміту: реалії та перспективи

Україна нині перебуває напередодні конституційної реформи. 21 червня 2013 р. Конституційна Асамблея на IV пленарному засіданні розглянула проект Концепції внесення змін до Конституції 1996 р. і прийняла його за основу. Після доопрацювань він найближчим часом буде розглянутий на черговому пленарному засіданні Конституційної Асамблеї.

У тижневику «2000» за № 41 (672) від 11–17.10.2013 р. вийшла розгорнуте інтерв'ю з членом Конституційної Асамблеї, доктором юридичних наук, професором, членом-кореспондентом Національної академії правових наук, ректором НАВС В. Коваленком з вищезазначеного питання.

Останній на початку свого інтерв'ю відразу зазначив, що суспільству не байдужа доля Конституції і люди перебувають у високому очікуванні реформ, у тому числі і конституційної.

Далі В. Коваленко детально проаналізував генезис Конституції незалежної України, охарактеризувавши його як «перманентну конституційну реформу». Основними віхами цього процесу стали: прийняття Конституції (1996), внесення до неї змін (2004, 2011), повернення до попередньої редакції (2010), численні спроби змінити Конституцію.

В. Коваленко окремо зупинився на необхідності сучасних змін у Конституції України: «Сьогодні динаміка преобразований Основного закона во многом обусловлена евроинтеграционными устремлениями Украины...под которыми принято понимать европейские стандарты прав и свобод человека, демократии, “сервисного государства” и административных услуг, местного самоуправления». При цьому він звернув увагу на те, що зміна Конституції країни притаманна молодим демократіям і свідчить, у випадку з Україною, про те, що, по-перше, Основний закон став дійсно таким для особистості, громадянського суспільства, держави; по-друге, легітимність реформи Конституції виступає визначальним фактором сприйняття модернізованого Основного закону як всередині країни, так і в міжнародному співтоваристві.

Далі у своєму інтерв'ю В. Коваленко детально розглянув процес та передумови створення, роботи Конституційної Асамблеї. Особливу увагу він звернув, зокрема, на той факт, що саме у відповідь на рішення Венеціанської комісії від 17–18.12.2010 р. «Про конституційну ситуацію в країні», який містив заклик до України провести «істинну і всеохоплюючу конституційну реформу», Президент України В. Янукович 21.02.2011 р. видав Указ «Про підтримку ініціативи по створенню Конституційної Асамблеї», згідно з яким Асамблея мала стати «консультативно-дорадчим органом при голові держави», представляючи у своєму складі перш за все академічну, університетську

конституційно-правову науку, авторитетних державних діячів минулого, юристів-практиків у сфері державного будівництва і місцевого самоуправління. На запрошення до участі в роботі Конституційної Асамблеї опозиційні фракції парламентських партій не відгукнулись. Венеціанська комісія 25–26.03.2011 р. у цілому підтримала й схвалила Концепцію створення і функціонування Конституційної Асамблеї України. При цьому підкреслювалось, що зміна політичної системи країни, обґрунтована рішенням Конституційного Суду, не має такої легітимності, яка може бути досягнута в результаті звичайної конституційної процедури внесення змін до Основного закону з їх попереднім всебічним суспільним обговоренням. Президент України указами від 25.01.2012 р. затвердив відповідну Концепцію, від 17.05.2012 р. визначив магістральні завдання і персональний склад Конституційної Асамблеї, затвердив Положення про її діяльність. В указі Конституційна Асамблея визначалась як «спеціальний допоміжний орган при голові держави, створений для підготовки законопроекту про внесення змін до Основного закону з врахуванням досягнень вітчизняної та зарубіжної конституційно-правової думки, а також на основі аналізу досвіду реалізації Конституції».

Окремо В. Коваленко у своєму розгорнутому інтерв'ю зупинився на спростуванні спекуляцій окремих політиків про те, що, мовляв, Конституційна Асамблея є конституантою. Він переконливо довів, що Конституційна Асамблея – консультативно-дорадчий орган при главі держави, створений Президентом країни у чіткій відповідності до вимог п. 28 ч.2 ст. 106 Конституції України. Не оминув В. Коваленко своєю увагою і таких питань, як відкритість, демократизм, ефективність, безконфліктність, прозорість, неполітизованість роботи Конституційної Асамблеї, високий професіоналізм, ділові й організаторські якості, мудрість, досвід її керівників (Л. Кравчук – голова; академік НАН України Ю. Шемшученко – заступник голови; радник президента М. Ставнійчук – секретар), інших соратників Президента (зокрема, радник глави держави, доктор юридичних наук А. Портнов).

Далі В. Коваленко проаналізував методологічний підхід до реформування Конституції, яка повинна «соответствовать общепринятым принципам и нормам международного права, а также коррелироваться с международными стандартами в сфере демократии, верховенства права, прав и свобод человека, учитывать рекомендации и выводы Венецианской комиссии, ПАСЕ, Комитета министров Совета Европы, региональные стандарты государственного строительства и проведения конституционных преобразований в постсоветских странах».

В. Коваленко детально зупинився на тих змінах, які пропонує внести до Конституції проект Концепції. Розділ I «Загальні положення» пропонується перейменувати в «Основи конституційного ладу» з таким викладенням наріжних положень: загальне визначення України як держави; базові цінності конституційного ладу України; доктринальні положення по структурі правовідносин «людина – суспільство – держава» (народовладдя, республіка, громадянство, ключові принципи публічної влади і національної правової системи); інституційні положення основ конституційного ладу України в політичній, економічній, екологічній, національно-культурній і гуманітарній

сферах; інституційні положення про гарантії цілісності та захисту конституційного ладу. Такий підхід забезпечить чітке формулювання національної ідеї та державної ідеології, складовими яких повинні бути завдання й принципи розбудови в Україні міцної європейської держави, яка гарантує верховенство права і демократію, підтримку громадянського суспільства і захист прав та свобод людини, а також законних інтересів різноманітних соціальних груп і юридичних осіб, захист національного товаровиробника, забезпечення свободи підприємництва. На переконливу думку В. Коваленка, у Конституції слід закріпити основоположні принципи патріотичного виховання та більш широкого залучення української діаспори за кордоном до державного будівництва на основі ідеологічної, ментальної спільності.

Зазнає значних змін, як стверджує цілком слушно В. Коваленко, і II розділ Конституції, коли його політично-декларативні окремі статті трансформуються в реально діючі норми конституційного права. Повинні бути закріплені права певних соціальних груп – національних меншин, дітей, людей з обмеженими фізичними можливостями тощо. Необхідно чітко зафіксувати обов'язки держави та її уповноважених органів, включаючи Президента, із забезпечення реалізації і захисту конституційних прав та свобод людини, оптимізувати механізм судового забезпечення прав людини через запровадження інституту конституційної скарги громадян до Конституційного Суду про порушення конституційних прав і свобод людини в законах.

Особливу увагу В. Коваленко звертає на гостру необхідність конституційного розв'язання сумісності закріплених в Основному законі прав і свобод людини з реальним потенціалом держави до їх забезпечення, оскільки існуюча редакція ч.ч. 2 і 3 ст. 22 Конституції не дозволяє звуження змісту і об'єму цих прав при створення нових законів чи внесенні змін в діючі.

Розділ III Основного закону пропонується озаглавити «Безпосередня демократія» і забезпечити громадянам реальну можливість приймати на всеукраїнських референдумах найбільш важливі рішення відповідної юридичної сили, формувати представницькі органи державної влади, місцевого самоуправління і АР Крим, запровадити інститут законодавчої ініціативи.

Особлива увага приділяється нормативному закріпленню за громадянами їхніх прав у виборчому процесі та проведенні референдумів. При цьому пропонується закріпити положення про неможливість застосовувати всеукраїнський референдум для припинення діяльності вже обраних представницьких органів державної влади, органів місцевого самоуправління і Верховної Ради АРК, а також заборону на продовження строків конституційних повноважень цих органів. Концепція пропонує удосконалити положення ч. 2 ст. 72 Конституції, поширивши вимогу про збір 3 млн підписів із приводу призначення всеукраїнського референдуму, крім областей України, на АРК і міста Київ і Севастополь. Передбачається зобов'язати Центровиборчком та інші органи державної влади проводити перевірку відповідних підписів в законному порядку.

Значних змін, на думку В. Коваленка, зазнають положення про органи державної влади. Пропонується конкретизувати повноваження Верховної Ради

відносно формування Кабінету Міністрів; здійснення дієвого парламентського контролю за діяльністю уряду; подолання вето Президента шляхом повторного голосування щодо відповідного законопроекту не менш ніж 2/3 конституційного складу Верховної Ради. У Концепції запропоновано розмежувати на конституційному рівні три групи повноважень Президента: самостійно здійснювані; здійснювані за поданням уряду; які вимагають контрасигнування. Але, як зауважує В. Коваленко, практична реалізація вищевикладеного виглядає проблематичною. Положення Концепції містять застереження про те, що одна й та ж сама особа не може займати пост президента більше двох термінів підряд навіть у випадку внесення змін до Конституції в період його перебування на посаді. Формування уряду, відповідальність за його діяльність, припинення його повноважень пропонується віднести до дискретних повноважень Верховної Ради через конституційний вотум. Верховна Рада більшістю голосів повинна затверджувати Програму діяльності уряду з одночасним призначенням його членів. За Президентом залишається функція формування «технічного уряду» у випадках нездатності парламенту сформувати Кабмін. У Конституції за Президентом необхідно закріпити механізми його впливу на державну політику у сферах зовнішньополітичної діяльності, національної безпеки, оборони.

Окремо В. Коваленко, який працює в комісії Конституційної Асамблеї з питань правоохоронної діяльності, зупинився у своєму інтерв'ю на «силовому блоці». Зокрема, у Концепції пропонується виділити в системі держорганів виконавчої влади органи правопорядку, у завдання яких входять захист життя й здоров'я, прав і свобод людини, забезпечення її недоторканності й безпеки, охорона громадської безпеки, захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, протидія злочинності. Конституційно-правовий статус воєнізованого формування пропонується зберегти виключно за Збройними силами і Службою зовнішньої розвідки. До сфери управління і координації МВС віднести міліцію, державну прикордонну службу, державну службу внутрішнього правопорядку чи національну гвардію, державну рятувальну службу.

Значні зміни В. Коваленко прогнозує у сфері судочинства. Концепція передбачає розширити повноваження Конституційного Суду, віднісши до них розгляд конституційних скарг громадян з питань конституційності законів, застосування яких порушило їхні права і свободи, встановлені Основним законом; розгляд звернень органів місцевого самоуправління відносно конституційності законів, актів Президента, Кабміну, ВР АРК із питань, що стосуються місцевого самоуправління, захисту прав та інтересів територіальних громад; перевірку на відповідність Конституції питань, що виносяться на всеукраїнський референдум. Принесення присяги суддею Конституційного Суду при його вступі на посаду пропонується проводити на засіданні Конституційного Суду, який, на думку авторів Концепції, повинен приймати рішення про дострокове припинення повноважень своїх суддів.

У своїй роботі Конституційна Асамблея велику увагу приділила модернізації правового статусу прокуратури України. Так, прокуратура буде позбавлена рудиментарної для демократичного суспільства функції загального

прокурорського нагляду та зосередиться на функціях і повноваженнях, характерних для органів прокуратури в державах-членах ЄС: підтримка державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина чи держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за дотриманням законів органами, які ведуть оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також у випадку застосування інших примусових заходів, пов'язаних з особистою свободою громадян. Планується відмовитися від громіздкої системи спеціалізованих прокуратур, змінивши всю структуру органів прокуратури, яка буде представлена: Генеральною прокуратурою України; регіональними прокуратурами; місцевими прокуратурами. З метою забезпечення гарантій діяльності Генерального прокурора його повноваження пропонується зробити безстроковими, зберігши існуючий в діючій Конституції порядок призначення.

Не обійшла стороною Конституційна Асамблея, про що зазначив у своєму інтерв'ю В. Коваленко, такого важливого питання, як конституювання громади як базової адміністративно-територіальної одиниці. Пропонується така концепція системи адміністративно-територіального облаштування України: регіони – райони – громади. Заслугує підтримки ідея чіткого унормування в Конституції основних критеріїв створення громад – фінансово-економічних, демографічних, соціальних, культурних, географічних тощо. У Концепції отримала розвиток ідея про формування спеціальних територіальних утворень, у рамках яких буде здійснюватись керування певною функцією чи галузевою сферою діяльності держави. Це – медичні, освітні, статистичні чи інші округи.

З метою вдосконалення конституційно-правового статусу АР Крим Конституційна Асамблея вважає за доцільне виділення органів влади АРК в окрему підсистему органів публічної влади, а також введення інституту відповідальності Ради міністрів АРК перед Верховною Радою.

Приводячи системи місцевого самоуправління до демографічних, соціально-економічних і географічних реалій сьогодення, Конституційна Асамблея пропонує ввести відмову від патерналізму держави щодо територіальних общин. Це сприятиме, на думку В. Коваленка, закріпленню в Конституції місцевого самоуправління не тільки як права, а й реальної можливості територіальної общини керувати громадськими справами місцевого значення в рамках законодавчо визначеної компетенції. Пропонується сформулювати повну організаційну систему місцевого самоуправління на обласному й районному рівнях, надаючи відповідним радам конституційні гарантії економічної і господарської діяльності та повноваження з формування власних органів виконавчої влади.

Викладення основних положень розгорнутого інтерв'ю з членом Конституційної Асамблеї, доктором юридичних наук, професором, членом-кореспондентом Національної академії правових наук, ректором НАВС В. Коваленком, опублікованих тижневиком «2000» за № 41(672) від 11–17.10.2013 р. у статті Сергія Бурлаченка «Модернізація Конституції України напередодні Вільнюського саміту: реалії та перспективи» (*Інститут Кримінально-виконавчої служби [Відредаговано відділом виховної та*

соціально-психологічної роботи Інституту Кримінально-виконавчої служби] (<http://pen.div.co.ua/news/modernizatsiya-konstitutsii-ukraini-naperedodni-vilnyuskogo-samitu-realii-ta-perspektivi>). – 2013. – 16.10).

В. Федоренко, член Конституційної Асамблеї, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України

Під такою назвою в жовтні виходить друком стаття члена Конституційної Асамблеї, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України В. Федоренка.

Автор здійснює системний аналіз рекомендацій Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та ОБСЄ/БДПЛ, які розглянуто на круглому столі, проведеному Мін'юстом 13 серпня 2013 р., стосовно передбачення можливості балотуватися на парламентських виборах особам, які мають судимість і проживають на території України менше п'яти останніх років, а також щодо надання можливості іноземцям брати участь у проведенні передвиборної агітації, скасування подвійної юрисдикції судів і виборчих комісій з розгляду виборчих спорів і посилення представництва жінок у Верховній Раді України. Обґрунтовує правову позицію щодо необхідності поміркованого, з огляду на всі *pro* і *contra*, застосування відповідних міжнародних стандартів в Україні (*Бюлетень міністерства юстиції* (<http://ovu.com.ua/bulletin/posts/996-aktualno-v-nomeri>)). – 2013. – 8.10).

Новини про діяльність Конституційної Асамблеї

Конституционная Ассамблея еще не определилась, будет Украина президентской или парламентской республикой. Об этом во время круглого стола сказала эксперт Ю. Кириченко, передает корреспондент УНН.

По ее словам, во время дискуссий большинство членов Ассамблеи соглашались на усиление роли парламента и оставление за главой государства «номинальных полномочий». «Но затем поступают предложения, которые разрушают всю систему», – сказала Ю. Кириченко.

Эксперт добавила, что в Конституционной Ассамблее также ведутся дискуссии о том, каким образом будут гарантироваться права человека. Ю. Кириченко уточнила, что речь идет, в частности, о праве на бесплатную медицину.

Говоря о сроках разработки новой Конституции, Ю. Кириченко отметила, что документ могут разработать до осени 2014 г., как об этом ранее и заявлял председатель Ассамблеи Л. Кравчук (*President.org.ua* <http://president.org.ua/news/news-340992/>). – 2013. – 2.10).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Е. Бусол, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ, канд. юрид. наук

Конституционные механизмы выполнения требований Европейского Союза

Часть I

Конституционные преобразования системы правосудия в Украине

Одним из приоритетных заданий развития Украины, в соответствии с европейскими стандартами, является утверждение независимой судебной власти.

Эксперты предлагают свои рецепты реформирования судебной системы: упразднить Конституционный Суд Украины (КСУ), ввести институт выборных мировых судей, провести люстрацию. Подобные предложения по улучшению системы правосудия были высказаны на Международной конференции «Украинское правосудие – измерение в контексте европейских стандартов», проведенной 12 сентября текущего года и организованной Центром политико-правовых реформ при содействии Посольства Нидерландов и Департамента юстиции США. Так, К. Кломпенхауэр, посол Королевства Нидерландов в Украине, выразил такое мнение по данному вопросу: «Реформа юстиции и прокуратуры, а также внесение соответствующих изменений в Конституцию – необходимый критерий для подписания соглашения». На конференции, в частности, поднимался вопрос по президентскому законопроекту о внесении изменений в раздел Конституции Украины «Правосудие» в части усиления гарантий независимости судей.

Народный депутат от партии «Батьківщина» А. Яценюк на конференции признал, что оппозиция поддержала инициативу главы государства, однако отметил, что президентский законопроект имеет недостатки, хотя их не детализировал: «Вчитайтесь в законопроект: Devil is in the details». Вместе с тем политик заявил о необходимости ликвидировать Конституционный Суд и передать его функции Верховному Суду Украины (ВСУ). «Базовая норма украинской Конституции, которая определяет, что ВСУ является наивысшей инстанцией в судах общей юрисдикции, должна быть наполнена содержанием. Первым шагом к этому является ликвидация Конституционного Суда Украины», – такое мнение высказал оппозиционный лидер.

Член Конституционной Ассамблеи Н. Онищук, наоборот, считает, что КСУ нужно сохранить, но при этом повысить профессиональный уровень его судей. По его мнению, судьями КСУ должны быть только специалисты с ученой степенью в области права. К тому же необходимо ввести механизм индивидуальной жалобы, чтобы создать институт конституционного контроля, в том числе и за исполнением судебных решений. Н. Онищук не согласен с А. Яценюком и по поводу введения института выборности судей: «Мы должны признать, что опыт стран Европейского Союза не позволяет говорить о выборности судей

государственных судов. Эта практика не свойственна современному европейскому конституционализму». По его мнению, вместо этого в Украине стоило бы ввести институт выборных мировых судей. Это позволило бы разгрузить местные суды и сделать правосудие более общественно контролируемым.

Напомним, 5 сентября 2013 г. украинские парламентарии приняли в первом чтении, а 19 сентября 2013 г. – в целом законопроект от 26.02.2013 г. № 2399 «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно исполнения судебных решений», инициатором которого выступил Премьер-министр Украины Н. Азаров. Данный законопроект направлен на подпись Президенту Украины 24.09.2013 г. По мнению авторов, этот документ позволит решить вопрос погашения существующей задолженности по судебным решениям, ответственность за которые несет государство, а также согласует положения законов № 606-XIV «Об исполнительном производстве» и № 4901-VI «О гарантиях государства на исполнение судебных решений».

Инициированный Президентом Украины В.Януковичем законопроект «О внесении изменений в Конституцию Украины относительно усиления гарантий независимости судей» от 04.07.2013 г. № 2522а, который Верховная Рада Украины направила на рассмотрение (экспертизу) Конституционного Суда Украины 5 сентября 2013 г., был в итоге одобрен КСУ.

Согласно документу, предлагается внести в Конституцию Украины следующие изменения: предусмотреть в ч. 3 ст. 55 право каждого лица на справедливое и открытое рассмотрение дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, утвержденным законом.

Изменениями в ст. 85 и 125 предусматривается утвердить, что определение сети судов, их создание, реорганизация и ликвидация осуществляется путем принятия закона.

Изменениями к ст. 106, 126, 128 предлагается усовершенствовать порядок назначения и увольнения судьи. Предусматривается, что судья суда общей юрисдикции назначается на должность бессрочно Президентом Украины. При этом закрепляется, что решение главы государства о назначении судей или освобождении их от должности будут приниматься исключительно на основании и по представлению Высшего совета юстиции (ВСЮ).

Так как пятилетний срок, на который судья назначался на должность впервые, отменяется, то из Конституции Украины исключаются полномочия Верховной Рады Украины по избранию судей на должности и увольнения их с должностей.

Изменениями в ст. 122 исключается положение о сроке полномочий Генерального прокурора Украины.

Изменениями в ст. 125 предлагается наделить Верховный Суд Украины полномочиями по обеспечению одинакового применения норм законодательства Украины всеми судами общей юрисдикции.

Изменениями в ч. 3 ст. 126 предусматривается закрепить, что предоставление разрешения на задержание или арест судьи осуществляется ВСЮ по представлению Высшей квалификационной комиссии судей Украины.

Изменениями в ч. 5–7 ст. 126 осуществляется разграничение оснований для освобождения судьи от оснований для прекращения полномочий судьи,

вводятся дополнительные основания для увольнения, а также изменяется порядок прекращения полномочий судьи КСУ в связи с окончанием срока, на который он был назначен.

Срок пребывания в должности судьи предлагается повысить до 70 лет.

Изменениями в ст. 127 предлагается повысить требования к лицам, которые могут претендовать на занятие должности судьи, а также устанавливается, что отбор кандидатов на должность судьи осуществляется на конкурсной основе.

Изменениями в ч. 2 ст. 128 предусматривается урегулировать порядок перевода судей, установить, что перевод судьи возможен только с его согласия, а перевод в суд высшей инстанции осуществляется исключительно на конкурсной основе.

Изменениями в ст. 129 перечень принципов судопроизводства дополняется принципом автоматизированного распределения дел между судьями.

Изменениями в ст. 131 предлагается изменить полномочия и состав Высшей рады юстиции, установив, что 12 из 20 членов будут составлять судьи, назначенные съездом судей Украины. Съезд адвокатов Украины и съезд представителей юридических вузов и научных учреждений назначает по два члена ВСЮ. По должности в состав ВСЮ будут входить Председатель КСУ, Председатель Верховного Суда Украины, председатель Совета судей Украины и Генеральный прокурор Украины. При этом предусматривается, что Генеральный прокурор Украины не участвует в голосовании при принятии Высшим советом юстиции решений относительно судей.

Заключительные и переходные положения законопроекта содержат нормы, направленные на решение организационных и других вопросов, которые возникнут в случае принятия соответствующего законопроекта и направлены, прежде всего, на недопустимость ухудшения положения судей и лиц, которые получили право на занятие должности судьи, в связи с изменениями отдельных положений Конституции Украины.

Согласно обнародованному решению КСУ, законопроект направлен на усиление гарантий независимости судей и в нем отсутствуют риски ограничения прав и свобод граждан. Законопроект, по мнению КСУ, также соответствует международным правовым стандартам.

Однако оппозиция заявила, что не будет поддерживать этот законопроект, и слово сдержала, отказавшись голосовать 10 октября 2013 г. за предложенные Президентом Украины В. Януковичем изменения в Конституцию Украины. По мнению оппозиции, под видом выполнения рекомендаций Комитета министров Совета Европы и Европейской комиссии «За демократию через право» (Венецианской комиссии) усиливается зависимость судебной власти от президентской. «Оппозиция никогда за этот законопроект не проголосует ни при каких обстоятельствах», – заверил первый заместитель председателя парламентского Комитета по правовой политике В. Швец («Батьківщина»).

Первый заместитель председателя Комитета ВР по вопросам верховенства права и правосудия О. Махницкий (партия «Свобода») отметил, что президентским законопроектом предлагается выполнить две основные рекомендации международных организаций в части введения квоты судей в

составе ВСЮ в размере 50 % + 1 и отмены положения о назначении судей впервые сроком на пять лет. «Однако президентский законопроект под выполнение этих требований заложил множество положений, которые не касаются выполнения рекомендаций Евросоюза», – такое мнение высказал О. Махницкий.

Основным отличием оппозиционного законопроекта от президентского является направленность первого на отстранение от влияния на судебную власть главы государства и Верховной Рады. Предлагается установить, что судьи назначаются Высшим советом юстиции, который должен состоять из 15 членов, 10 из которых – представители судебной власти, а пять – назначаются парламентом. Предлагается также изменить механизм назначения (увольнения) судей и Генерального прокурора Украины. Некоторые эксперты называют даже опасными предложенные Президентом Украины изменения в Конституцию Украины относительно гарантий независимости судей. Они считают, что Президент Украины посягнул на независимость украинской судебной системы, и высказывают мнение, что при таких условиях украинские граждане могут окончательно потерять право на честное правосудие. Так, председатель правления Центра политико-правовых реформ И. Колиушко считает, что изменения в Конституцию Украины, предложенные Президентом Украины, усиливают зависимость судебной системы от власти, в частности Администрации Президента. Если на сегодняшний день давление на судей осуществляется оттуда манипулятивными методами, то после принятия изменений все эти методы будут узаконены, будут конституционными. «У Генерального прокурора не будет срока осуществления своих полномочий: как только служит Президенту Украины, то работает, как только негоден стал – уволить его немедленно», – объясняет И. Колиушко.

Научный консультант Центра им. А. Разумкова Н. Мельник отмечает, что Президент Украины получает исключительное право увольнять и назначать судей, решать все кадровые вопросы. В частности, это касается и судей Конституционного Суда Украины. Это существенно усиливает политическую зависимость судей от Президента Украины. «Законопроект не решает вопроса независимости судей. Когда судья решает дело, исходя из политической ориентации или поощрения, то нельзя говорить о справедливом судопроизводстве. А если судьи зависимы, то простые люди не защищены», – считает Н. Мельник.

Одновременно в Администрации Президента не видят опасностей в этом законопроекте, заявил советник главы государства А. Портнов, и считают, что он, наоборот, будет способствовать деполитизации процесса назначения судей, а Президенту Украины останутся исключительно «церемониальные функции».

Депутаты Партии регионов заявили, что президентский законопроект будет принят в начале 2014 г. Верховом непоследовательности назвал отказ фракций оппозиции голосовать за предложенные Президентом Украины В. Януковичем изменения в Конституцию Украины в сфере судоустройства, учитывая декларируемый данными политическими силами европейский вектор, народный депутат Украины, член депутатской фракции Партии регионов, заместитель председателя Комитета Верховной Рады по вопросам верховенства

права и правосудия Д. Шпенюв. Он считает, что проект изменений в Конституцию Украины в сфере судеоустройства, предложенный оппозиционными политическими силами, подан с нарушением требований Основного закона и не может быть принят в парламенте в нынешнем виде. «Оппозиционный законопроект предполагает внесение изменений в так называемую защищенную часть Конституции, в частности в XIII раздел («Внесение изменений в Конституцию Украины»). Проект изменений в данный раздел может вноситься либо Президентом Украины, либо как минимум 300 народными депутатами. В то же время под оппозиционным законопроектом стоит лишь 165 подписей». Он подчеркивает, что даже в том случае, если бы оппозиционеры собрали необходимые 300 подписей, принятие проекта изменений в Конституцию Украины требовало бы соблюдения чрезвычайно долгой и чрезвычайно сложной процедуры, которая может растянуться на долгие годы. В частности, на финальном этапе необходимо проведение всеукраинского референдума. Политик отмечает, что оппозиционный проект следовало бы отправить на экспертизу Венецианской комиссии. Также он должен получить вывод Конституционного Суда Украины. Все это тоже является достаточно непростым и небыстрым процессом. «Хочу отметить, что проект изменений в Основной закон, предложенный Президентом Украины В. Януковичем, уже прошел необходимые стадии предварительного рассмотрения, получив одобрение и от европейских экспертов. К тому же предложенные в нем новации отчасти учитывают и те предложения оппозиции, которые составлены на основе рекомендации Европы», – подчеркнул депутат.

Что касается самой Европы, то стоит отметить, что содокладчики Мониторингового комитета Парламентской ассамблеи Совета Европы по Украине М. Репс (Эстония) и М. де Пурбе-Лундин (Швеция) призвали все политические силы в украинском парламенте к скорейшему принятию поправок в Конституцию Украины, направленных на укрепление независимости судебной власти. На этом акцентировал внимание народный депутат, член парламентской фракции Партии регионов, председатель украинской делегации в ПАСЕ И. Попеску. М. Репс и М. де Пурбе-Лундин отмечают, что принятие и эффективная реализация этих реформ очень важна в контексте предстоящего подписания Соглашения об ассоциации Украины с ЕС, подчеркивая, что подписание данного документа они решительно поддерживают. По словам И. Попеску, заявленное содокладчиками вселяет уверенность в том, что Соглашение об ассоциации Украины с ЕС будет подписано. По убеждению И. Попеску, это свидетельствует «о той поддержке, которую украинская власть в лице Президента, правительства, парламента и всего украинского народа имеет от представителей в Парламентской ассамблеи Совета Европы из разных стран, и прежде всего от представителей стран ЕС, с тем чтобы мы подписали Соглашение об ассоциации».

Несмотря на существующие политические разногласия, можно считать, что в сентябре 2013 г., наконец, завершился очередной этап развития процесса реформирования конституционных основ организации и деятельности судебной власти в Украине, поскольку Конституционный Суд Украины обнародовал свое заключение, которым признал проект закона Украины «О внесении изменений

в Конституцию Украины относительно усиления гарантий независимости судей» соответствующим требованиям ст. 157 и 158 Основного закона.

Украинский парламент 10 октября 2013 г. принял постановление о том, чтобы принять за основу и в целом законопроект № 2522а «О внесении изменений в Конституцию Украины относительно усиления гарантий независимости судей», что является важным для дальнейшего реформирования судопроизводства нашего государства, его приближения к европейским стандартам, а также для выполнения условий подписания соглашения об ассоциации Украины с Европейским Союзом.

Подводя итоги, можно сделать вывод, что Украина уверенно идёт курсом приведения конституционного законодательства в соответствие с передовыми европейскими стандартами. Украинскому государству чрезвычайно важна позитивная оценка Совета Европы в вопросе реформирования судебной системы в Украине. Однако реформа юстиции, наряду с конституционными изменениями, должна включать в себя и действенность законов, то есть все граждане Украины должны получать реальный доступ к справедливому, прозрачному и независимому суду и в итоге иметь устоявшуюся практику исполнения судебных решений. Неоценимыми и чрезвычайно важными для судьбы государства в данном случае будут учет мнений экспертов, юристов, в том числе и зарубежных, по вопросам конституционного преобразования системы правосудия (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Александрова А. Эксперты предложили свои рецепты реформирования судебной системы // Закон и бизнес. – 2013. – № 39 (1129). – 28.09–4.10; LB.ua (http://lb.ua/news/2013/09/23/228584_ukraina_vishla_finishnuyu_pryamuyu.html); Интерфакс-Украина (http://www.novostimira.com.ua/news_71202.html); Судебно-юридическая газета (<http://sud.ua/news/2013/09/19/54767-prinyat-zakon-o-vnesenii-izmenenij-v-nekotorie-zakoni-ukraini-otnositelno-ispolneniya-sydebnikh-reshenij>); Укррудпром, (http://www.ukrrudprom.ua/digest/Viktor_YAnukovich_poluchil_pravo_naznachat_sudey_pogiznenno.html); Обозреватель (<http://obozrevatel.com/politics/75268-prohozhdzenie-zakonoproekta-ob-usilenii-garantij-nezavisimosti-sudej-budet-neprostyim-yurist.htm>); РБК-Украина (<http://www.rbc.ua/rus/news/politics/vr-predvaritelno-odobrila-izmeneniya-v-konstitutsiyu-ob-10102013113700>); Сайт Партии регионов (<http://partyofregions.ua/news/524c0c4bc4ca42406f000052>; <http://poslezavtra.com.ua/verxovnaya-rada-rassmotrit-opasnyj-zakonoproekt-o-sudyax>).*

Часть II

Изменения к действующей Конституции Украины как необходимое условие полноценной реформы органов прокуратуры

Закон Украины «О прокуратуре» является одним из законов, которые необходимо принять до Вильнюсского саммита, где должно состояться подписание Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом (ЕС). Как

известно, обязательства по реформированию органов прокуратуры Украина взяла на себя еще в 1995 г., при вступлении в Совет Европы (СЕ). Реформирование прокуратуры является одним из ключевых требований ЕС – так называемого «списка Фюле» – на пути евроинтеграции Украины.

Инициированный Президентом Украины В. Януковичем проект Закона Украины «О прокуратуре», который 2 августа 2013 г. был направлен в Венецианскую комиссию (ВК), был рассмотрен ею в первый же день работы 96-й пленарной сессии – 11 октября 2013 г. и оценен позитивно. «Положения проекта значительно более прогрессивны по сравнению с предыдущими. Закладывается крепкая основа, которая соответствует европейским стандартам и потребностям современной системы уголовного правосудия... Проект Закона является хорошей базой для завершения реформы прокуратуры», – говорится в выводе комиссии.

Несмотря на это, украинские эксперты назвали закон о прокуратуре самым проблемным из всех законов, которые Украина должна принять перед подписанием Соглашения об ассоциации с ЕС, намеченным на ноябрь нынешнего года. В свою очередь Венецианская комиссия назвала его лучшим из украинских законопроектов на эту тему, из всех, когда-либо рассматривавшихся в Совете Европы. Один из докладчиков, К. Туори подчеркнул, что данный законопроект имеет политическое значение, поскольку является одним из вопросов, который стоит на повестке дня Вильнюсской встречи.

Венецианская комиссия сформулировала ряд рекомендаций к законопроекту «О прокуратуре», а также отметила пять критически важных замечаний к нему. Главной из них Венецианская комиссия назвала статью 24 вышеупомянутого закона о праве прокурора представлять в суде интересы несовершеннолетних и недееспособных граждан, а также органы власти. Изначально в ВК заявляли, что такие функции не свойственны прокурорам, поэтому их необходимо изъять из проекта, но потом, смягчили позицию, и в выводе, предложили внести в статью ряд поправок.

Вторая претензия комиссии: недостаточные, по мнению экспертов СЕ, гарантии независимости прокуроров от вышестоящего начальства. Комиссия предложила поправки к нескольким статьям, которые способны решить эту проблему.

Третье замечание: законопроект не исключает угрозу смещения Генерального прокурора по политическим мотивам и, таким образом, опосредованного влияния Верховной Рады Украины и Президента Украины на его позицию. Решению этой проблем, по их мнению, препятствуют конституционные ограничения.

Четвертым пунктом следует предостережение: в разделе законопроекта о гарантиях независимости прокуроров существует скрытая угроза для журналистов и других активистов, освещающих работу прокуратуры. В проекте закона установлено, что «любое влияние на прокурора» и «неуважение к прокурору» влекут за собой «ответственность, предусмотренную законом». В комиссии уверены, что «такая ответственность может послужить способом подавления свободы средств массовой информации (СМИ) и публичной

критики». Учитывая это, европейские эксперты предложили ряд изменений, которые могут решить данную проблему.

Пятый блок предложений касается совершенствования процедуры привлечения прокуроров к дисциплинарной ответственности.

В своих рекомендациях Венецианская комиссия также высказала достаточно много технических и редакционных замечаний к тексту законопроекта. В частности, эксперты ВК одобрили лишение прокуратуры функции общего надзора; лишение прокуроров права принимать участие в работе министерств, органов исполнительной власти, сессий местных советов и других административных органов; улучшение механизмов, обеспечивающих независимость прокуроров; новые детализированные процедуры назначения и увольнения прокуроров; введение механизмов и органов самоуправления, а также новые процедуры дисциплинарного производства в отношении прокуроров.

Замечания и предложения Венецианской комиссии, прежде всего, имеют конституционную природу. ВК рекомендует парламенту внести изменения в раздел Конституции Украины «О прокуратуре», убрав из Основного закона право прокурора представлять интересы физических лиц, ограничить право Президента Украины увольнять Генерального прокурора Украины и лишить парламент права высказывать ему недоверие.

Одновременно в выводах комиссии говорится, что подготовка этих поправок к Конституции Украины не должна препятствовать принятию Закона «О прокуратуре» в рамках действующих конституционных полномочий».

При проведении конституционных преобразований органов прокуратуры, нельзя не учитывать мнение авторитетных украинских юристов. Например, А. Баганец, заслуженный юрист Украины, почётный работник органов прокуратуры, почётный президент адвокатской компании «Баганец и партнеры», подчеркивает: «Я за реформу органов прокуратуры, но посредством Конституции Украины». Он выступает против поспешных решений законодателей, которые разрушают уже наработанные системы защиты прав и свобод граждан, не создавая заместительных механизмов в обеспечении выполнения норм Конституции Украины, которые гарантируют эти права и свободы: «... во-первых, разработчики данного проекта закона проигнорировали наличие статьи 9 Переходных положений Конституции Украины, в которой указано: “Прокуратура продолжает выполнять, в соответствии с действующими законами, функцию надзора за исполнением и применением законов до введения в действие законов, которые регулируют деятельность государственных органов по контролю за исполнением законов”».

Ни у кого не вызывает сомнений, что со времени принятия в 1996 г. Конституции, в Украине не приведены в действие все необходимые законы, которые регулируют деятельность государственных органов по осуществлению контроля за исполнением законов. То есть не создана система государственных органов, которые способны взять на себя весь объем работы органов прокуратуры по осуществлению надзора за исполнением и применением законов. Если по действующему закону, граждане, особенно социально незащищенные, могут обращаться с жалобами к прокурору за защитой своих

прав, например, трудовых – по поводу невыплаты заработной платы, не начисления пенсии, некачественного медицинского обслуживания, необоснованного завышения цен на жилищно-коммунальные услуги, и тому подобное, то после принятия этого закона такое их право будет фактически ликвидировано».

В связи с этим, А. Баганец говорит: «Да, я тоже противник прокурорских полномочий по надзору за исполнением законов в сфере экономики, которые действительно позволяют вмешательство в хозяйственную деятельность предпринимателей, но оставить граждан своего государства беззащитными от беззакония, в частности, от действий тех же органов власти, по моему мнению, является недопустимым».

Внедрение системы бесплатной правовой помощи взамен прокурорского надзора он тоже считает неубедительным доводом, особенно учитывая социально-экономическое положение в государстве и его финансовые возможности. Ведь такое «нововведение» также нуждается в значительных бюджетных средствах для оплаты услуг адвокатов, которые будут оказывать такую бесплатную правовую помощь незащищенным гражданам.

О поспешности и непродуманности таких изменений свидетельствует и тот факт, что проектом закона Украины «О прокуратуре» планируется ввести в действие положение Закона Украины «О бесплатной правовой помощи», вместо 2017 г. – на два с половиной года раньше. Это приведет, по мнению А. Баганца, не только к отсутствию надлежащего финансирования, но и к тому, что не будет своевременно создана соответствующая сеть центров по предоставлению бесплатной правовой помощи, из-за чего будут ограничены в защите своих прав и свобод большинство обиженных граждан.

А. Баганец выразил сожаление по поводу того, что разработчики нового проекта не понимают, или просто не хотят понимать истинного содержания действующей функции прокуратуры, которая заключается не только в надзоре за исполнением законов в сфере той же хозяйственной деятельности, но и в соблюдении прав и законных интересов граждан, в первую очередь, социально незащищенных.

Кроме того, юрист обращает внимание на то, что отдельные законы, хотя и предусматривают функцию государственного контроля за исполнением законодательства, однако в них, по большей части, вообще отсутствуют положения, которые регулируют деятельность таких органов по контролю за исполнением законов в этой сфере, их права и обязанности, порядок осуществления контроля и т. п.

Переходными положениями проекта предлагается лишить органы прокуратуры и функции надзора за исполнением требований Закона Украины «Об обращении граждан».

То есть, с момента ликвидации этих полномочий прокуратуры, состояние соблюдения законодательства об обращении граждан будут контролировать: Верховная Рада Украины, народные депутаты Украины, Президент Украины, Кабинет Министров Украины, уполномоченный по правам человека Верховной Рады Украины, Верховная Рада АР Крым, областные, Киевская и Севастопольская городские, районные, районные в городах Киеве и

Севастополе государственные администрации, сельские, поселковые, городские советы и их исполнительные комитеты, депутаты местных советов, а также министерства, другие центральные органы. Следовательно, это будут те самые органы, которые, получив заявления и жалобы граждан, направляли их на рассмотрение именно органам прокуратуры, а последние как раз и являлись теми, чьи действия, решения или бездеятельность, обжаловались.

Развивая поднятую тему, А. Баганец повторяет: «Я ещё раз утверждаю: отмеченные в статье 28 Закона Украины “Об обращении граждан” и перечисленные выше органы не только не имеют соответствующих методик и опыта на осуществление такого контроля, и тем более, надзора, но и сами являются не последними нарушителями требований данного закона. Кроме того, является откровенным манипулированием со стороны разработчиков проекта и их сторонников обоснование ими ликвидации функции надзора за исполнением и применением законов тем, что в результате этих изменений прокурор, якобы, не сможет вмешиваться в хозяйственную деятельность субъектов предпринимательской деятельности.

Для того, чтобы вмешиваться в хозяйственную деятельность, сегодня недобросовестному прокурору не нужно будет использовать свои наблюдательные полномочия за исполнением и применением законов. Ведь введение в действие нового КПК Украины, с его статьей 214, уже дает право прокурору, не ожидая заявления и сообщения о преступлении, самостоятельно выявлять из любого источника обстоятельства, которые могут – именно могут свидетельствовать о совершении криминального правонарушения, регистрировать эту информацию в Едином реестре досудебных расследований (ЕРДР) и начинать досудебное расследование, как по факту, так и относительно любого гражданина. Кстати, не ставя последнего в известность. А также проводить в дальнейшем необходимые как следственные (розыскные) действия, так и негласные следственные (розыскные) действия, о чем тот же предприниматель и знать не будет.

Таким образом, учитывая нынешнее состояние законности в Украине, отсутствие предусмотренной Переходными положениями Конституции Украины системы органов государственного контроля за исполнением законов, неэффективность уже существующих органов, которые должны в будущем осуществлять контрольные функции в отдельных сферах законодательства, а также то, что эти органы, по сути, являются чуть ли не первыми нарушителями требований законодательства, ликвидация надзорной функции прокуратуры в части обеспечения прав и свобод граждан приведет к полному разрушению уже существующей системы надзора за исполнением законодательства.

О существенном уменьшении полномочий прокурора по защите прав граждан свидетельствует не только ликвидация функции надзора за исполнением и применением законов, но и существенное ограничение возможности прокурора представлять в суде интересы социально незащищенных граждан. Прежде всего тех, кто по своему материальному положению не способен защитить свои права в суде, то есть пенсионеры, безработные, студенты, и так далее, а также тех, кто имеет физические изъяны, такие как инвалиды, люди преклонных лет. Этот проект оставляет за

прокурором лишь право представлять в суде интересы несовершеннолетних и ограниченно дееспособных или недееспособных лиц».

Наконец, А. Баганец делает вывод, что разрушение существующей системы защиты прав граждан через представительство прокуратурой их интересов в судах и передача этих функций центрам бесплатной правовой помощи свидетельствует лишь о том, что государство желает снять с себя всю ответственность за обеспечение прав и свобод наиболее незащищенных людей.

Можно согласиться и с мнениями некоторых политиков, что реформирование прокуратуры лишь путем принятия нового закона «О прокуратуре» не будет полным, поскольку им должны предшествовать необходимые изменения в Конституцию Украины. Так, например, народный депутат Украины от партии УДАР Н. Агафонова считает, что провести полноценную реформу органов прокуратуры в Украине сложно без того, чтобы не внести необходимые изменения к действующей Конституции Украины. Депутат напоминает, что в настоящее время живо обсуждаются три законопроекта о прокуратуре.

Первый – законопроект, принятый в первом чтении в 2009 г. и с многочисленными поправками внесенный для дальнейшего рассмотрения Верховной Радой Украины VII созыва.

Второй – законопроект, подготовленный общественностью совместно с учеными в составе Комиссии по укреплению демократии и утверждению верховенства права и получивший положительные отзывы Венецианской комиссии.

И третий – законопроект, подготовленный в Администрации Президента Украины и направленный в августе 2013 г. в Венецианскую комиссию.

Н. Агафонова отметила, что, поскольку в законопроекте 2009 г. часть поправок была внесена с нарушением процедуры, установленной регламентом парламента, могут возникнуть определенные трудности с прохождением этого законопроекта далее. А реформирование прокуратуры путем принятия как второго, так и третьего законопроекта не будет полным, поскольку им должны предшествовать необходимые изменения в Конституцию Украины.

«Причем в данном вопросе, что первично – яйцо или курица – сомнений не возникает. То есть существует четко определенная необходимость в принятии изменений в Конституцию Украины, которыми максимально бы деполитизировалась фигура Генерального прокурора Украины путем закрепления следующих положений:

– ликвидируется механизм выражения недоверия Генеральному прокурору Украины парламентом без четко определенных Конституцией Украины оснований;

– четко закрепляется перечень исключительных оснований для увольнения Генерального прокурора;

– не допускается повторное занятие должности Генеральным прокурором Украины;

– изменение срока полномочий Генерального прокурора Украины таким образом, чтобы он не совпадал со сроком полномочий парламента», – считает Н. Агафонова.

Кроме того, по ее мнению, не стоит забывать, что с вступлением в силу нового Уголовно-процессуального кодекса Украины, в его заключительных и переходных положениях содержится норма, согласно которой следователи органов прокуратуры будут осуществлять расследования уголовных преступлений, совершенных должностными лицами, занимающими особо ответственное положение, до начала деятельности Национального бюро расследований. Это значит, что для целостности реформы органов прокуратуры, кроме нового Закона Украины «О прокуратуре» и, собственно, изменений в Конституцию Украины, необходимо принять Закон Украины «О Национальном бюро расследований», которым будет создан новый орган, уполномоченный расследовать уголовные преступления, совершаемые должностными лицами, занимающими особо ответственное положение.

«Однако в той ситуации, в которой оказалась наша страна в преддверии Вильнюсского саммита, не осталось времени внести изменения в Конституцию Украины, поэтому можно только приступить к этой процедуре, принять новый Закон Украины “О прокуратуре” и потом, после прохождения всей конституционной процедуры по внесению изменений в Конституцию Украины, изменить соответствующие положения “Закона о прокуратуре”», – подчеркнула депутат.

Газета «Зеркало недели. Украина» пишет, что комплексный анализ Конституции Украины и действующего законодательства свидетельствует, что на сегодня законы, которые регулируют деятельность государственных органов по вопросам контроля за соблюдением законов, уже вступили в силу, а поэтому дальнейшее осуществление прокуратурой Украины функции общего надзора является неконституционным.

Пункт 9 Переходных положений Конституции Украины (раздел XV) временно возложил на органы прокуратуры дополнительные полномочия к уже закрепленным в разделе VII, в частности, в пункте 9 отмечалось, что прокуратура продолжает выполнять, в соответствии с действующими законами, функцию надзора за соблюдением и применением законов и функцию предварительного следствия – до введения в действие законов, которые регулируют деятельность государственных органов по осуществлению контроля за соблюдением законов, и до создания системы досудебного следствия и введения в действие законов, регулирующих ее функционирование.

В свое время вопрос осуществления прокуратурой функции предварительного следствия был разрешен Конституционным Судом Украины в решении от 10 сентября 2008 г. Тогда положение статьи 17 (следственные прокуратуры) Закона Украины «О прокуратуре» от 05.11.1991 г. № 1789-ХІІ было признано таким, которое отвечает Конституции Украины. При этом в мотивировочной части решения отмечено: «системный анализ действующего законодательства, которое регламентирует деятельность следственных подразделений в органах, на которые возложена функция расследования криминальных преступлений, свидетельствует о незавершенности процесса создания системы досудебного следствия и реформирования органов расследования криминальных преступлений».

Тем временем, вопрос относительно возможности осуществления прокуратурой, в соответствии с пунктом 9, Переходных положений Конституции Украины, функции надзора за соблюдением и применением законов (далее – общий надзор) оставался открытым.

На сегодня «действующим» законом в понимании п. 9 Переходных положений Конституции Украины, который регулирует деятельность прокуратуры, является Закон Украины «О прокуратуре». В нем вопросу общего надзора посвящено ряд статей, в частности, статья 1 главы 1 раздела III (надзор за соблюдением и применением законов). Однако такое законодательное обеспечение, учитывая конституционно установленный временный характер функции общего надзора прокуратуры, постоянно вызывало ряд вопросов.

Попытка предоставить этой функции постоянный статус была сделана в 2004 г. Тогда Верховная Рада Украины ст. 121 Основного закона Украины дополнила пунктом 5, согласно которому, на прокуратуру Украины, помимо остального, возлагалось осуществление надзора за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, соблюдением законов органами исполнительной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами. Однако 30 сентября 2010 г. Конституционный Суд Украины признал соответствующий закон неконституционным. Как следствие, данный закон стал недействительным, в том числе и положение пункта 5, которым была дополнена ст. 121 Конституции Украины.

Следовательно, на повестке дня опять появился вопрос о возможности осуществления прокуратурой общего надзора в современных условиях. Сторонники прокурорского надзора утверждают, что прокуратура должна продолжать осуществлять надзор за соблюдением и применением законов – мол, законы, предусмотренные пунктом 9 Переходных положений Конституции Украины, не введены в действие, а следовательно, надзор – конституционно обусловлен.

Анализ законодательной базы свидетельствует, что на сегодня выполнены установленные Переходными положениями Конституции Украины отлагательные условия, которые позволяли прокуратуре осуществлять функцию общего надзора. А именно: вступили в силу законы, регулирующие деятельность государственных органов по осуществлению контроля за соблюдением и применением законов.

И по существу, практически любой закон определяет органы государственной власти, закрепляет их функции и полномочия по осуществлению контроля за соблюдением норм, которые регулируют отношения в конкретной сфере жизнедеятельности.

Следовательно, согласно Конституции Украины, прокуратура уже давно должна была прекратить осуществлять функцию надзора за применением законов.

Рассматривая взгляды на этот вопрос политиков и экспертов, нельзя обойти вниманием и мнение украинских граждан, для обеспечения конституционных гарантий которых и принимаются законы. Комментарии людей, высказанные в средствах массовой информации и Интернете буквально

недавно, после одобрения законопроекта ВК, разнятся, но в целом, выражают общее настроение в обществе:

К.: «У цілому можна погодитись, але я б радив у майбутньому, особливо наголошувати на діючих, з огляду на функції прокуратури, системи захисту прав і свобод громадян. Бо насправді, прокуратура, десь приблизно з часів приходу у 2002 р. Піскуна на посаду Генерального прокурора і привнесення ним і його командою в цю структуру методів роботи податкової міліції, фактично перестала захищати права і свободи простих громадян. Нині прокуратура – така собі бізнес структура, яка спеціалізується на виконанні різного роду замовлень, за винагороду, звичайно, а права і свободи простих громадян, насправді, там нікого не цікавлять. І автор це добре знає, бо сам, займаючи свого часу високі прокурорські посади, усіма способами допомагав Піскуну і його наступникам розвивати цей бізнес».

Ю.: «Основная проблема не в изменениях Закона Украины «О прокуратуре». Обычному гражданину и сейчас невозможно добиться помощи и защиты от всех инспекций, комитетов и прокуратур всех уровней. Закон «Об обращениях граждан» давно уже мертв. И похоронила его именно нынешняя прокуратура, которая не только не контролирует его исполнение государственными (и не только) органами, а и сама беззастенчиво его нарушает».

С.: «Якщо за нині діючим законом громадяни, особливо соціально незахищені, можуть звертатися з скаргами до прокурора за захистом своїх прав, наприклад, трудових – з приводу невиплати заробітної плати, не нарахування пенсії, неналежного медичного обслуговування, необґрунтованого завищення цін на житлово-комунальні послуги» – зверталися, і не раз. У кращому випадку – “відписка”. У майбутньому також можна звертатися, такого права не позбавляють. До бога можна звертатися, також. Прокурорським “клоунам” кормушку обрізають?»

А.: «В нашей реальной действительности было с прокуратурой “плохо”. Очень. Но теперь будет еще “хуже”. Тормоза для бандитской власти сняты».

А. Р. «На жаль, які б закони не приймалися, виконувати їх будуть узурпатори влади по своїм поняттям. Так що справа не тільки в якості тексту закону, але й у якості його виконання. А виконавці сьогодні хто? Отож... Древні казали, що прийняття закону – це завжди перемога народу. ...Стосовно прийнятих вчора законів вважаю, що ми болісно, важко, але йдемо у правильному напрямку».

Как видим, ситуация в обществе накалена и назрел вопрос о принятии неотложных мер, в частности, и с внесением действительно необходимых изменений в Конституцию Украины .

Таким образом, подводя итоги изложенного в данном обзоре, заметим, что президентский законопроект «О прокуратуре» обеспечивает современную систему отбора на прокурорские должности, предоставляет гарантии того, чтобы каждый государственный обвинитель мог иметь независимую позицию по конкретным делам, предусматривает создание прокурорского самоуправления и новые процедуры привлечения прокуроров к дисциплинарной ответственности. Вместе с тем, по мнению экспертов,

согласно законопроекту, Генпрокурор получает сверхширокие полномочия, почти не ограниченные коллегиями прокуратуры, органами ее самоуправления, правительством или общественностью.

Вместе с тем, отметим, что внесение изменений к действующей Конституции Украины в настоящее время является одним из необходимых условий полноценной реформы органов прокуратуры (*Матеріал підготовлено за використанням таких джерел інформації:*
[http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/10/13/6999882/;](http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/10/13/6999882/)
[http://www.pravda.com.ua/columns/2013/10/10/6999692/;](http://www.pravda.com.ua/columns/2013/10/10/6999692/)
[http://zn.ua/POLITICS/provesti-polnocennoe-reformirovanie-prokuratury-bez-izmeneniy-konstitucii-slozhno-schitayut-v-udare-129568_.html;](http://zn.ua/POLITICS/provesti-polnocennoe-reformirovanie-prokuratury-bez-izmeneniy-konstitucii-slozhno-schitayut-v-udare-129568_.html)
<http://rus.newsru.ua/ukraine/06nov2011/authoritarian.html>).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На сьогодні Конституційна реформа використовується як маркер для відволікання суспільства та парламенту, коли нинішньому політичному керівництву досить важко досягти успіхів в інших сферах. Таку думку висловив під час прес-конференції координатор правових програм Школи політичної аналітики С. Балан.

За його словами, Конституційна реформа як така відсутня з точки зору проекту, концепції, чи ідеології, висловленої Президентом України.

«Тобто конституційна реформа здебільшого використовується як певний маркер, за допомогою якого вдається відволікати суспільство, політичні сили в парламенті, і дуже часто робити це в ті моменти, коли успіхів в інших сферах досягти досить важко нинішньому політичному керівництву», – сказав експерт.

С. Балан також зазначив, що за часів діючого президентства конституційні зміни вносяться найактивніше в той чи інший спосіб, зокрема чи за допомогою Конституційного Суду, чи за допомогою парламенту.

«На даний момент у президента залишається широкий інструментарій для внесення подальших змін, чи принаймні ініціювання цих змін. Тобто створення таких локальних конфліктних точок з приводу реформування тих чи інших розділів Конституції. Відповідно конституційна реформа продовжує тримати в тонусі і політичне середовище, і суспільство», – додав він.

Як повідомлялось, Голова Верховної Ради України В. Рибак наголосив, що надзвичайно важливою є підготовка нової редакції Конституції, яка отримає підтримку всіх політичних сил, представлених в українському парламенті (*УНН (http://www.unn.com.ua/uk/news/1255607-konstitutsiy-na-reforma-sluzhit-dlya-vidvolikannya-suspilstva-ekspert IIB). – 2013. – 01.10).*

***

Міністр юстиції О. Лукаш вважає за доцільне внести зміни до Закону про всеукраїнський референдум. Про це, як передає кореспондент ForUm'у, вона заявила під час брифінгу.

Зокрема, О. Лукаш підкреслила, що хоч питання змін до Закону про всеукраїнський референдум не входить в 11 пунктів «євровимог» на шляху України до євроінтеграції, воно піднімалося парламентаріями ЄС.

«Цей закон потрібно вдосконалити, але чи буде він змінений до саміту? Переконана, що ні, враховуючи те, як працює наш парламент і які завдання ще перед ним стоять», – зазначила профільний міністр.

На її переконання, Мін'юст буде брати безпосередню участь у розробці змін до Закону про всеукраїнський референдум. «Моя особиста позиція щодо права змінювати конституційний лад – Україна повинна мати закон і українці повинні мати таке право», – акцентувала вона.

О. Лукаш нагадала, що в Україні проходили два референдуми. «Перший подарував нам незалежність, другий – був спробою громадян зменшити кількість депутатів, їхні права та інші привілеї. Він не був результативним – влада не почула громадян», сказала вона і додала, що після цього був створений Закон про всеукраїнський референдум, «щоб не тільки парламентарії вирішували долю держави, а й громадяни».

Нагадаємо, рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі, не вимагатимуть затвердження Верховною Радою. Це передбачено проектом Концепції внесення змін до Конституції України.

Закон встановлює, що всеукраїнський референдум може проводитися на предмет схвалення нової редакції Конституції, внесення до неї змін, скасування або визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції.

Крім того, відтепер референдум може проводитися щодо питання зміни території України. Закон визначає правові засади, організацію та порядок проведення всеукраїнського референдуму.

Зокрема, він встановлює, що предметом референдуму можуть бути будь-які питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією.

Відповідно до закону, на всеукраїнський референдум можуть виноситися декілька питань з однієї проблеми.

Закон встановлює, що Президент України проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, якщо його ініційовано з додержанням встановлених у Конституції і законів вимог щодо організації і порядку проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Суб'єктами призначення або проголошення всеукраїнського референдуму є президент і Верховна Рада. Суб'єктами ініціювання всеукраїнського референдуму є український народ і Рада у випадках і порядку, встановленому Конституцією та законами.

Відповідно до закону, результати народного волевиявлення, висловлені на всеукраїнському референдумі, є обов'язковими.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою, на вимогу не менш ніж 3 млн громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи за проведення такого референдуму зібрано не менш ніж у 2/3 областей України, і не менш ніж по 100 тис. підписів у кожній області (*ForUm* (<http://ua.for-ua.com/politics/2013/10/03/133130.html>). – 2013. – 3.10).

***

Парламентська опозиція не буде голосувати за запропонований президентом проект змін до Конституції щодо нібито посилення гарантій незалежності суддів. Про це йдеться у заяві опозиційних фракцій «Батьківщини», «Удару» та «Свободи».

«Під прикриттям євроінтеграційних вимог чинна влада та Партія регіонів намагаються «протиснути» закон, який ще більше посилить авторитарну диктатуру Президента Віктора Януковича та зробить його вплив на судову систему практично необмеженим», – ідеться в документі.

«Цей закон не відповідає навіть тим напрацюванням, які були підготовлені Конституційною Асамблею, що була створена за ініціатива чинного президента», – запевнили політики.

«Закликаємо владу сісти за стіл переговорів із опозицією та створити у Верховній Раді тимчасову спеціальну конституційну комісію, яка напрацює спільний та узгоджений текст проекту конституційних змін. Проект, який дійсно гарантує незалежність судовій системі та врахує зауваження опозиційних фракцій», – заявили три політсили.

Раніше глава фракції А. Яценюк повідомив, що опозиція розробила пакет змін до цього законопроекту для того, аби виконати зобов'язання перед Європейським Союзом *(Українська правда* <http://www.pravda.com.ua/news/2013/10/9/6999629/>). – 2013. – 9.10).

***

Народний депутат України, перший заступник Голови Комітету з питань верховенства права та правосуддя Верховної Ради України О. Махніцький взяв участь у програмі «Сьогодні. Про головне» на каналі «ТВі» 8 жовтня 2013 року. Під час ефіру відбулося обговорення Закону України № 2522а «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів», який провладна більшість планує проголосувати 10 жовтня у сесійній залі. Представник ВО «Свобода» наголосив, що опозиційні фракції вважають неприпустимим ухвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо нібито посилення гарантій незалежності суддів у редакції Президента України та не будуть за нього голосувати.

«Під прикриттям євроінтеграційних вимог чинна влада та Партія регіонів намагаються «протиснути» закон, який ще більше посилить вплив Президента на судову систему. Цей закон не відповідає навіть тим напрацюванням, які були підготовлені Конституційною Асамблею, що була створена за ініціатива чинного Президента. Опозиція пропонує провести переговори та створити у Верховній Раді тимчасову спеціальну конституційну комісію, яка напрацює спільний проект, що зможе реально гарантувати незалежність судовій системі», – зазначив депутат.

О. Махніцький повідомив: «Концептуальною проблемою запропонованих змін до Конституції є те, що вони є фрагментарними і стосуються лише кількох окремих питань судочинства. Передбачені проектом зміни запропоновано без інших можливих змін до Конституції, які можуть бути пов'язані із

забезпеченням незалежності суддів. Адже незалежність судової влади – це не лише питання добору суддівських кадрів, підстав для звільнення судді з посади та принципів формування Вищої ради юстиції.

Варто зазначити, що такі зміни суперечать основам конституційного ладу України, оскільки, відповідно до преамбули Конституції України, Верховна Рада України, ухвалюючи Основний закон України 28 червня 1996 р., діяла від імени Українського народу та реалізовувала суверенну волю народу, тобто, одноразово виступала в ролі конституцієдавця. Ухвалюючи Конституцію України, парламент створив цілісну систему стримувань та противаг у трикутнику влади: Президент України, Верховна Рада України та суди. Тобто позбавлення парламенту права на призначення суддів – це не тільки перерозподіл владних повноважень, а й порушення балансу розподілу влади, а саме – принципу поділу влади (ст. 6 Конституції України) – одного з базових засад конституційного ладу України. Руйнування конституційної системи «стримувань і противаг» (а саме так потрібно розглядати спробу позбавлення Верховної Ради України повноважень призначати суддів) – це посягання на основи конституційного ладу України».

Підбиваючи підсумки розмови, «свободівець» наголосив: «Якщо законопроект буде ухвалено у запропонованій редакції, то це буде не додатковою гарантією незалежності правосуддя, а навпаки стане згубним для нього. Пропоновані законопроектom повноваження дають можливість Президентом за бажанням сформуванати «свій» склад того чи іншого суду, включаючи Верховний Суд України. Особливо, якщо їх «правильно» поєднати з новою підставою звільнення судді з посади – ненаданням суддею згоди на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він обіймає посаду» (*Прес-служба Всеукраїнського об'єднання «Свобода» (<http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/042951/>). – 2013. – 08.10).*

***

Опозиційні депутати відходять від попередньої позиції щодо деполітизації процесу призначення суддів. Про це сказав в ефірі «5 каналу» экс-міністр юстиції Р. Зварич, коментуючи заяви опозиції щодо змін до Конституції про гарантування незалежності суддів, передає УНН.

«Я не погоджуюся з тією критикою, що чую з уст опозиції на предмет цього закону. Навпаки, в цьому законі є певні позитивні моменти, але є багато небезпечних негативних питань, які не до кінця вирішені. Але є певні позиції, за які ми змагаємося вже дуже довго. Як мінімум 10 років. Для прикладу, деполітизація самого процесу призначення судді. Це означає, щоби вилучити найбільш політизований орган, а саме Верховну Раду України від цього процесу. Це була позиція опозиції дуже довго», – наголосив експерт.

Тепер, за його словами, опозиція від цієї попередньої позиції відходить.

Проте Р. Зварич не вважає, що Президент повністю усувається від призначення суддів. «Це швидше всього номінацій на така роль, я не скажу церемоніальна, де президент зобов'язаний підписувати указ, який виносить Вища рада юстиції», – сказав він.

Також, зазначив він, суттєво міняється склад Вищої ради юстиції з запропонованими змінами до Конституції щодо гарантування незалежності суддів. Тобто 12 членів з 18 від суддівського корпусу.

«Це спрацює при умові, якщо буде працювати повноцінна система суддівського самоврядування. Поки що я не маю переконання, що вона так спрацює. Навпаки, я маю більше тривог з того, що я досі бачив, що вона якраз не спрацювала як слід», – додав Р. Зварич (УНН (<http://www.unn.com.ua/uk/news/1259508-r-zvarich-ne-podilyaye-kritiku-opozitsiyi-schodo-zmin-do-konstitutsiyi-pro-nezalezhnist-suddiv>)). – 2013. – 10.10).

***

Комітет з питань верховенства права та правосуддя Верховної Ради підтримав проект закону про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів. Про це в коментарі УНН повідомив голова комітету, народний депутат С. Ківалов.

На засіданні комітету зазначалося, що законопроект (№ 2522) спрямований на вдосконалення положень Конституції України і посилення існуючих гарантій незалежності суддів. Як повідомив нардеп, це дозволить змінити існуючу процедуру призначення і звільнення суддів, уникнути впливу політиків на цей процес і дозволить передати повноваження з вирішення питань про діяльність суддів, до відання органів, більшу частину складу яких складуть судді.

Голова комітету С. Ківалов розповів про майбутні ключові новели Основного закону. За словами політика, зокрема, пропонується внести до Конституції України такі зміни:

– Передбачити у частині третій статті 55 право кожної особи на справедливий і гласний розгляд справи в розумний строк незалежним і безстороннім судом, створеним законом;

– Змінами до статей 85, 125 передбачається закріпити, що визначення мережі судів, їх утворення, реорганізація та ліквідація здійснюється шляхом прийняття закону;

– Змінами до статей 106, 126, 128 пропонується удосконалити порядок призначення і звільнення судді. Передбачається, що суддя суду загальної юрисдикції призначається безстроково Президентом України. При цьому закріплюється, що рішення глави держави про призначення суддів або звільнення їх з посади прийматися виключно на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції;

– Змінами до статті 122 виключається положення про термін повноважень Генерального прокурора України;

– Змінами в статті 125 пропонується наділити Верховний Суд України повноваженнями щодо забезпечення однакового застосування норм законодавства України всіма судами загальної юрисдикції;

– Змінами у частині третій статті 126 передбачається закріпити, що надання згоди на затримання чи арешт судді здійснюватися Вищою радою юстиції за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

– Змінами частин п'ятої-сьомої статті 126 здійснюється розмежування підстав для звільнення судді від підстав для припинення повноважень судді, вводяться додаткові підстави для звільнення, а також змінюється порядок припинення повноважень судді Конституційного Суду України у зв'язку з закінченням строку, на який його було призначено. Граничний термін перебування на посаді судді пропонується підвищити до 70 років;

– Змінами в статті 127 пропонується вимоги до осіб, які можуть претендувати на зайняття посади судді, а також встановлюється, що відбір кандидатів на посаду судді здійснюється на конкурсній основі;

– Змінами в частині другій статті 128 передбачено врегулювання порядку переведення суддів, планується закріпити, що переведення судді можливе тільки за його згодою, а переведення до суду вищої інстанції здійснюється тільки на конкурсній основі;

– Змінами до статті 129 перелік принципів судочинства доповнюється принципом автоматизованого розподілу справ між суддями;

– Змінами в статті 131 пропонується змінити повноваження і склад Вищої ради юстиції, закріпивши, що 12 з 20 членів складуть судді, призначені з'їздом суддів України. З'їзд адвокатів України та з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ буде призначати двох членів Вищої ради юстиції. За посадою до складу Вищої ради юстиції входять Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Ради суддів України та Генеральний прокурор України. При цьому передбачається, що Генеральний прокурор України не бере участі у голосуванні при прийнятті Вищою радою юстиції рішень щодо суддів. Крім того, змінами до статті 131 пропонується закріпити вимогу до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, де більшість мають становити судді, обрані з'їздом суддів України .

На засіданні Комітету зазначалося, що прикінцеві та перехідні положення проекту містять положення, покликані вирішити організаційні та інші питання, які можуть виникнути у разі прийняття відповідного законопроекту і які спрямовані, насамперед, на неприпустимість погіршення становища суддів і осіб, які отримали право на зайняття суддівської посади, у зв'язку зі зміною окремих положень Конституції України.

При обговоренні народні депутати, з урахуванням процедури розгляду в парламенті законопроектів про внесення змін до Конституції України, передбаченої статтею 159 Конституції, статтями 141-151 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», відзначали, що згідно з висновком Конституційного Суду від 19 вересня 2013 р., проект закону був визнаний відповідним вимогам статей 157 і 158 Конституції.

Народні депутати звертали увагу на те, що Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у своєму висновку щодо законопроекту, зазначила, що в цілому законопроект відповідає багатьом рекомендаціям, які були зроблені Венеціанською комісією і представлені українській владі протягом минулих років **(УНН** (<http://www.unn.com.ua/uk/news/1258972-s-kivalov-komitet-pidtrimav-zakonoproekt-pro-garantiyi-nezalezhnosti-suddiv>). – 2013. – 9.10).

***

Парламент зробив крок до того, щоб запровадити позиттєві повноваження Генпрокурора та позбавити Верховну Раду права призначати суддів.

За відповідний проект змін до Конституції проголосували 244 депутати з фракції Партії регіонів, КПУ та частина позафракційних. Опозиція виступила проти ухвалення цих змін.

Для того, щоб ці поправки набули чинності, Верховна Рада на наступній сесії має проголосувати за них конституційною більшістю в триста голосів.

Згідно з документом, Верховна Рада втратить повноваження призначати суддів безстроково – це робитиме Вища рада юстиції та Президент.

Крім того, з Конституції прибирають норму про п'ятирічний строк повноважень Генерального прокурора Україна, не встановлюючи жодних часових обмежень *(BBC (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/10/131010_rada_constitution_new_vc.shtml)). – 2013. – 10.10).*

***

Законопроект змін до Конституції України щодо гарантування незалежності суддів усуває Президента України від призначення суддів. Про це сказав в ефірі «5 каналу» представник президента у парламенті Ю. Мірошніченко, зазначає видання *Gazeta.ua*.

«Цей законопроект переформатовує взагалі логіку організації судової влади в Україні. Що вимагає від нас Європа, виходячи з тих традицій і з того досвіду, що в неї є? Перше, убезпечити від політичного тиску суддів. І це передбачено шляхом усунення політичних суб'єктів процесу формування суддівського корпусу, покарання суддівського корпусу і його звільнення. Вже ні Верховна Рада, і наші колеги, які представляють сьогодні опозицію, можливо, мають на увазі, що вони би хотіли, принаймні з того, що вони заявляли в залі ВР, зберегти можливості впливу на призначення, звільнення, покарання суддів. У нас багато з цього приводу у залі ВР є дискусій», – зазначив депутат.

Він переконаний, що зміни запропоновані президентом усувають і президента, оскільки суб'єкт призначення визначений – Вища рада юстиції, де більшість від 20 членів ВРЮ, 12 є представниками, які висунуті з'їздом суддів. Мірошніченко наголосив, що логіка, яку пропонує президент у цьому законопроекті, яку й схвалила Венеціанська комісія, полягає в тому, щоби питання, що стосуються організації судової системи мають вирішуватися суддями, науковцями, адвокатами тощо.

Нагадаємо, Верховна Рада попередньо схвалила президентський законопроект про внесення змін до Конституції щодо посилення гарантій незалежності суддів. За таке рішення проголосувало 244 народних депутатів – після того як спікер В. Рибак поставив проект на переголосування *(Gazeta.ua (http://gazeta.ua/articles/politics/_zmini-do-konstituciji-usuvayut-prezidenta-vid-priznachennya-suddiv-regional/520702)). – 2013. – 11.10).*

***

Венеціанська комісія позитивно оцінила український законопроект о прокуратурі, повідомляють в Міністерстві іноземних справ України.

«10 жовтня в Верховній Раді був зареєстрований законопроект о внесенні змін до закону о виборах народних депутатів України, який планується доробити з урахуванням обнародованих 11 жовтня цього року висновків Венеціанської комісії. В цей же день Венеціанська комісія представила в цілому позитивний висновок по приводу українського законопроекту о прокуратурі, який в найближчий час буде внесений на розгляд Верховної Ради України», – повідомив на брифінгу директор інформаційної політики МІД Є. Перебийніс.

По його словам, кроки, які здійснює українська сторона, демонструють рішучий настрій керівництва і держави завершити виконання рекомендацій Євросоюзу, зокрема, по приводу удосконалення законодавства. «В зокрема, Верховна Рада України попередньо схвалила законопроект о внесенні змін до Конституції України по приводу посилення гарантій незалежності судів, який готується в взаємодії з експертами Венеціанської комісії», – підкреслює Є. Перебийніс (*News.Vipadvert.net* (<http://news.vipadvert.net/news-72719.html>). – 2013. – 15.10).

***

Фракції УДАР, «Батьківщина» та «Свобода» підготували зміни до законопроекту про зміни до Конституції щодо посилення гарантій незалежності судів. Опозиція збила вже більше 150 підписів народних депутатів під цим проектом закону. Про це заявила народна депутатка від УДАРу Н. Агафонова, передає УНН із посиланням на прес-службу поліції.

За її словами, прийняття цього законопроекту є однією з вимог для підписання Угоди про асоціацію. Н. Агафонова нагадала, що минулого тижня парламент попередньо схвалив законопроект щодо посилення гарантій незалежності судів, запропонований Президентом. «Законопроект, який пропонує Президент, робить судів ще більш залежними від влади. Опозиційні сили підготували ті зміни, які відповідають вимогам Венеціанської комісії і в разі їх прийняття зроблять судівську владу дійсно незалежною», – сказала Н. Агафонова.

За її словами, зміни передбачають, зокрема, що судді будуть призначатися Вищою Радою юстиції, більшість якої, у свою чергу, призначатиметься з'їздом судів. Крім того, законопроект передбачає, що Генпрокурор призначатиметься на 6 років, а не безстроково, як пропонує Президент, – підкреслила Н. Агафонова (*Партія УДАР Віталія Кличка* (<http://klichko.org/ua/news/news/udar-opozitsiya-pidgotuvala-sviy-zakonoproekt-shchodo-posilennya-garantiy-nezalezhnosti-suddiv>). – 2013. – 22.10).

***

Н. Агафонова, народний депутат від партії УДАР: Влада маніпулює заявами Венеціанської комісії.

Влада почала маніпулювати заявами президента Венеціанської комісії Дж. Букіккіо зазначаючи, що всі зауваження Венеціанської комісії на конституційний законопроект щодо гарантій незалежності суддів враховані в президентському законопроекті. Про це заявила народний депутат від УДАРу Н. Агафонова під час круглого столу «Конституційний етап судової реформи в Україні: перспективи і ризику», який проходив в Центрі Разумкова.

За словами Н. Агафонові, Венеціанська комісія є колегіальним дорадчим органом Ради Європи з питань конституційного права, який ухвалює свої рішення у вигляді висновків про відповідність проектів законодавчих актів європейським стандартам та цінностям. «В той же час, заяви Джанні Букіккіо, отримані під час інтерв'ю в телефонному режимі, не можна розцінювати як рішення колегіального органу, власне Венеціанської комісії», – наголосила Н. Агафонова.

Вона зазначила, що президентський законопроект щодо посилення гарантій незалежності суддів пройшов обговорення Венеціанської комісії і отримав відповідний експертний висновок. Водночас політик зазначила, що висновок Венеціанської комісії містить низку зауважень для подальшого вдосконалення законопроекту, а це означає, що він не повністю відповідає європейським стандартам та цінностям.

«Тому владі не слід ототожнювати заяви політичного характеру окремих представників Венеціанської комісії з офіційними висновками цього колегіального органу Ради Європи», – зауважила Н. Агафонова (*Партія УДАР Віталія Кличка (<http://klichko.org/ua/news/news/agafonova-vlada-manipulyuye-zayavami-venetsianskoyi-komisiyi>). – 2013. – 17.10*).

***

Голова Венеціанської комісії спростував заяви опозиції про те, що зміни до Конституції не відповідають рекомендаціям комісії. Про це Дж. Букіккіо заявив у телефонному коментарі виданню «Закон і право».

«Незалежність судової системи в цілому і всі поправки, які були запропоновані для судової системи, повною мірою враховують наші рекомендації», – зазначив він.

Голова Венеціанської комісії висловив сподівання, що зміни до Конституції «будуть прийняті якомога швидше, за підтримки всіх політичних сил, включаючи опозицію, яка протестувала під час останнього голосування».

«Я трохи засмучений, тому що, на нашу думку, запропоновані зміни судової системи були дуже правильними і необхідними для України. Я б хотів щоб всі політичні сили зайняли конструктивну позицію і ухвалили ці зміни більшістю голосів. Я сподіваюся, що на наступному засіданні з приводу змін судової системи всі політичні партії підтримають ці зміни, проголосувавши «за», – сказав глава Венеціанської комісії.

«Зміни дуже важливі як для самої України, так і для її підготовки до участі у саміті у Вільнюсі», – підкреслив Дж. Букіккіо.

Як відомо, 10 жовтня український парламент 244 голосами народних депутатів попередньо схвалив проект Закону № 2522а «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів».

При цьому українська опозиція у Верховній Раді не голосувала за законопроект, хоча напередодні європейські інституції закликали всі політичні сили в українському парламенті якнайшвидше прийняти цей документ у запропонованій редакції.

На це звертали увагу і голова Венеціанської комісії Дж. Букіккіо, і депутати Парламентської асамблеї Ради Європи в письмовій резолюції від 1 жовтня, і співдоповідачі моніторингового комітету ПАРЄ по Україні М. Репс та Марієтта де Пурбе-Лундін.

Причому такі заклики ґрунтувалися на висновках Венеціанської комісії щодо цього проекту (*Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2013/10/11/6999849/>)). – 2013. – 11.10).

***

Службу безпеки України можуть переформатувати, змінивши заради цього Конституцію. Про це заявляють джерела з декількох відомств. Зокрема, пакет змін від РНБО вже нібито передали до Міністерства юстиції та Адміністрації Президента.

«Група працює над питаннями реформування всього силового блоку. Готовий проект концепції по СБУ. Крім того, законопроект про СБУ має бути переданий Венеціанській комісії вже у жовтні», – прокоментувало близьке до А. Ключова джерело.

Зараз відомства відмовляються від коментарів до проекту. Неофіційно відомо, що СБУ залишаться справи, пов'язані зі злочинами проти держави, шпигунством, терористичною діяльністю, військовими справами, а також з контрабандою наркотиків, радіоактивних матеріалів та зброї. Крім того, служба може бути частково демілітаризована, військовим залишиться тільки центр спецоперацій по боротьбі з тероризмом і контрабандою наркотиків і зброї. Головне слідче управління продовжить займатися економічними злочинами, а також почне здійснювати нагляд над підприємствами, установами, організаціями в частині дотримання законів. Управління буде відтепер супроводжувати міжнародні договори, а потім і виявляти порушення серед працівників МВС. Такі заходи, за словами співрозмовників, прийняті щоб уникнути ситуації з газовими контрактами у 2009 р.

При цьому колишній заступник голови СБУ О. Скіпальський вважає, що економічні розслідування все-таки краще перекласти на Службу зовнішньої розвідки. «Це результат того, що не можуть знайти місце для розвідки. У СБУ немає ресурсу, щоб знати економічні плани конкурентів. Це робота СЗР», – підкреслює він.

Примітно, що якщо в СБУ розпочнеться часткова демілітаризація, то вона вимагатиме внесення змін до Конституції, оскільки це орган особливого значення для держави (*ВКурсе* (<http://vkurse.ua/ua/events/sobirayutsya-reformirovat-smi.html>)). – 2013. – 27.09.)

***

У 15-ту річницю ухвалення кримської Конституції, що відзначається 21 жовтня, на півострові не стихають дискусії про необхідність її трансформації. Представники влади погоджуються, що у цей документ необхідно вносити поправки, але закликають не поспішати й обійтися без радикальних змін. Експерти ж вважають, що без врахування кримськотатарського фактору зміни в конституції автономії не дадуть позитивного ефекту.

П'ятнадцять років тому Верховна Рада Криму на чолі з Л. Грачем ухвалила текст нової конституції автономії. Український парламент за півтора місяці у дещо зміненому вигляді її затвердив. Нинішній спікер кримського парламенту В. Константинов каже, що це був «вимушений компроміс», який, втім, зберіг саму автономію, і тепер конституція є її «надійним захистом». Виступаючи на урочистому засіданні, голова Верховної Ради Криму заявив, що цей документ «не вимагає повного переписування, але деякі норми конституції потребують капітального ремонту».

Керівник Центру законодавчих ініціатив парламенту автономії, депутат від Партії регіонів Є. Фікс говорить не стільки про «капітальний», скільки про «косметичний ремонт» нинішньої конституції Криму. За його словами, того, що в ній закладено, цілком достатньо для реалізації завдань, які стоять перед автономією.

«Сьогодні члени Конституційної Асамблеї України разом з депутатами Верховної Ради Криму працюють саме над уточненням формулювань, щоб не було розбіжностей і неузгодженостей. Треба реалізувати через законодавство України те, що уже закладено в конституцію АРК. І над цим питанням ми сьогодні працюємо», – зазначив Є. Фікс (*Radio Свобода* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25143743.html>). – 2013. – 23.10).

Коментар:

Кримська конституція свого часу відіграла важливу роль у стабілізації політичної ситуації в регіоні і ввела Крим у правове поле держави, вважає політичний аналітик, координатор «Кримської гуманітарної платформи» Андрій Іванець.

Проте її головним недоліком експерт називає недостатнє врегулювання міжетнічних питань, наприклад, відносин традиційних кримськотатарських інституцій етнічного самоврядування з владою чи надання кримським татарам національно-персональної автономії.

«Це б зняло побоювання інших жителів Криму стосовно кримськотатарської державності, а з іншого боку, гарантувало б доступ кримським татарам до бюджетних ресурсів, захищало краще їхній статус та вирішувало багато інших питань для репатріантів. Навіть після завершення самого процесу репатріації», – вважає Андрій Іванець (*Radio Свобода* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25143743.html>). – 2013. – 23.10).

Коментар:

Кримська конституція уникає навіть згадок про корінний народ півострова – кримських татар, ігнорує інтереси української меншини і надає переваги лише більшості – етнічним росіянам, вважає один з лідерів Меджлісу Рефат Чубаров. На його думку, Конституція АРК потребує кардинальних змін та їхнього консенсусного узгодження всіма етнічними громадами півострова.

«Для кримського суспільства, яке є багатонаціональним, важливо однаково відчуватися захищеним кримською та українською конституціями і, щоб ні в кого не було побоювань щодо збереження своїх релігійних, мовних, етнічних ідентичностей протягом тривалого часу», – зазначив Рефат Чубаров.

Рефат Чубаров на урочисті збори не прийшов, як і координатор Народного фронту «Севастополь-Крим-Росія» Валерій Подьячий. Останній зранку від імені проросійських активістів передав у громадську приймальню Верховної Ради Криму вимогу до депутатів виступити проти підписання асоціації Україна-ЄС, а також рулон туалетного паперу. За його словами, цей рулон символізує нікчемність кримської конституції і нездатність місцевих депутатів перешкодити європейській інтеграції України.

«Так звана конституція АРК 1998 року перетворила кримську автономію у фікцію. Навіть на таке важливе питання, як підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС, немає жодної реакції так званих депутатів кримського парламенту. А Крим міг би, у принципі, сам контактувати з Євросоюзом й у своїх інтересах відстоювати всі свої інтереси. На жаль, таких повноважень у них немає», – заявив Валерій Подьячий (*Радіо Свобода* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25143743.html>). – 2013. – 23.10).

ЕКСПЕРТНА ДУМКА

Круглий стіл на тему: «Конституційна реформа: можливі сценарії»

1 жовтня 2013 р. в інформаційному агентстві «Укрінформ» відбувся круглий стіл на тему: «Конституційна реформа: можливі сценарії».

Під час круглого столу було обговорено питання:

- Конституційна реформа: тяглість як стратегія.
- Європейська інтеграція як стимул конституційної модернізації: де межа?
- Фрагментарні реформи Основного закону: мистецтво можливого чи усвідомлена необхідність?

У дискусії взяли участь: Ю. Тищенко, Р. Павленко, Ю. Кириченко, С. Балан, Н. Линник, О. Кордун та інші експерти.

Тема проведення в Україні конституційної реформи вже тривалий час продовжує залишатися одним із ключових пунктів вітчизняного порядку денного. З реформуванням Конституції пов'язані найсміливіші та найоптимістичніші очікування українських політиків, експертів, науковців, представників громадянського суспільства. Частина конституційних перетворень Україна зобов'язалася здійснити з метою гармонізації свого законодавства з європейським.

Власне у світлі європейської інтеграції 19 вересня Верховна Рада України внесла зміни до ст. 98 Конституції у частині надання Рахунковій палаті повноважень контролю за надходженнями коштів до державного бюджету. З аналогічних мотивів Конституційний Суд України 24 вересня визнав конституційними положення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів, який отримав схвальні відгуки від Венеціанської комісії. Однак очевидно, що за відсутності потужного тиску на вище державне керівництво з боку європейських інститутів, динаміка перебігу конституційної реформи в Україні залишалася далекою від оптимальної.

Попри все в умовах активної конституційної модернізації і для експертів, і для широкого загалу залишається невідомою загальна логіка впроваджуваних змін, їхня мета і послідовність. На даний момент питанням розробки конституційних змін від влади займається кілька центрів впливу, кожен з яких не має повної монополії на ухвалення остаточних рішень. Наприклад, до сьогодні широкому загалу недоступний текст концепції змін до Конституції авторства Конституційної Асамблеї, який, за словами голови Асамблеї Л. Кравчука, мав бути підготовлений до кінця травня поточного року. Водночас низка конституційних ініціатив, що з'явилися останнім часом, розроблялися в Адміністрації Президента, Кабінеті Міністрів або за участі народних депутатів.

Конституційна реформа в Україні залишається здебільшого інструментом впливу на поточну політичну ситуацію, який використовується Президентом України для підтримки необхідного тону в політикумі. При цьому сама позиція Президента щодо необхідних конституційних змін залишається невизначеною.

Задекларована ідея широкого політичного консенсусу з приводу необхідності модернізації Основного закону, яка спочатку закладалася у формат діяльності Конституційної асамблеї, в нинішній момент не в повній мірі відповідає тим підходам, які домінують в рутинній роботі цього органу. Практика передачі на розгляд і ухвалення Конституційної Асамблеї законопроектів, розроблених Адміністрацією Президента або урядом, починає набувати систематичного характеру. У такий спосіб Конституційна Асамблея усувається від процесу підготовки комплексних системних змін до Основного закону, натомість їй відводиться роль легітимізатора точкових конституційних правок, які навряд чи здатні посприяти кардинальному оновленню вітчизняного конституційного законодавства в інтересах всього суспільства.

Не менш сумно констатувати і те, що вітчизняні політики і вищі посадові особи, замахуючись на реформу Основного закону, не лише не зуміли переломити стійкий тренд останніх років з нехтування норм Конституції, але й додали до нього кілька нових начерків. Адже питання дотримання Конституції є не менш важливим і вагомим, ніж питання її зміни, оскільки напряду стосується основоположної речі в демократичній державі – легітимності державної влади. На думку Ю. Кириченко, основним завданням опозиції на найближчий період має стати недопущення чергового внесення змін до Конституції України у спосіб не передбачений самою Конституцією.

Наразі влада не здійснила кроків, які б однозначно переконували в її бажанні дослухатися до позиції громадянського суспільства в ході конституційної реформи, що змушує вкрай скептично оцінювати пасажі вищих посадових осіб держави про намір створити ефективну відповідальну владу. Конституція, яка в розвинених демократичних країнах є найвищим символом стійкого суспільного компромісу щодо базових цінностей, орієнтацій та ідеологем, в нашій країні продовжує бути заручником політичних амбіцій окремих політиків та партій. В цій ситуації інститути громадянського суспільства повинні взяти найактивнішу участь у конституційному процесі шляхом фахового супроводу владних конституційних ініціатив, а також запропонувати консолідовану позицію громадянського суспільства з приводу

напрямів і змісту конституційного реформування. Лише в такий спосіб вдасться досягти проведення повноцінної конституційної реформи, спрямованої на врахування інтересів людини, її прав і свобод, а також об'єктивну оптимізацію владного механізму (*Додаткова інформація про проект за посиланням. Джерело : www.spa.ukma.kiev.ua (<http://www.civicua.org/news/view.html?q=2101034>). – 2013. – 02.10*).

В. Мусіяка:

Очікується загальне визнання Конституції «суспільним договором»

Проект Концепції «модернізованої» Конституції, прийнятої Конституційною Асамблеєю при Президентові України, свідчить, що влада йде на необмежене розширення повноважень, усвідомлюючи відсутність перешкод для такого кроку. Про це в статті для ZN.UA пише професор права, один з авторів Основного закону В. Мусіяка.

«Зазначений проект передбачає, що майбутня «модернізована» Конституція «покликана стати загальнонаціональним політико-правовим договором». Доступною мовою це означає, що очікується загальне визнання Конституції «суспільним договором», – зазначив В. Мусіяка.

«У тій чи іншій інтерпретації ідея «суспільного договору» передбачає, що пропозицію щодо його укладення завжди виходить від суверена-народу. Конституційна Асамблея пропонує революційну ідею. Конституцію вона подає як «суспільний договір», за яким народ передає свої суверенні права владі в обсязі, визначеному цим договором. І його зміст буде прописувати сама влада, яку суверен повинен тимчасово найняти на роботу для управління державою з метою забезпечення нинішніх та майбутніх інтересів», – додав правник.

Те, що пропонується зараз у «протоколі про наміри» (проект Концепції) як «суспільний договір», за словами В. Мусіяки, більше нагадує середньовічну ідею «договору підпорядкування», за якою суверен-народ, «не здатний безпосередньо здійснювати владу», повністю відчужує її монарху разом з суверенітетом.

«Ідея «суспільного договору» продукується владою і, природно, – в інтересах влади, за схемою: ми складемо «Конституцію-договір», влаштуємо референдум, на якому ви скріпите його власною волею через урни. Чим не октроїрована (дарована) Конституція? Духовна особистість української нації (громадяни України всіх національностей) має всі підстави вважати, що нею знехтували і принизили таким реченням: неприйнятність механізму фактичного позбавлення народу його статусу суверена – очевидна», – зазначив один з авторів чинного Основного закону.

«Справжній «суспільний договір» буде мати місце, коли в Конституції чітко виражені умови суверена про доступ до управління державою. Вибори парламенту, президента та інших суб'єктів влади мають бути своєрідним конкурсом на участь у договорі. Конституція буде виступати як «суспільний договір» лише тоді, коли буде підготовлена і прийнята органом, сформованим

для виконання цього завдання безпосередньо народом. Конституційна асамблея не є таким органом», – підкреслив В. Мусіяка.

«Навіть у тоталітарній державі народ віддавав свої політичні права, отримуючи натомість відповідний рівень соціальних гарантій. Пропонований же «соціальний договір» передбачає добровільне позбавлення суверена належних йому природних прав при його добровільну згоду на «обов'язок» влади задовольняти його соціальні потреби в обсязі, що та буде вважати можливим на певний момент. Зрозуміло, що конституційні права і свободи мають всі шанси перетворитися з декларативних в декоративні. Якого ще суверена, крім українського народу, можна так щиро і відверто зробити таку пропозицію, не ризикуючи отримати гідну відповідь?», – зазначив правознавець.

Як повідомлялось, у квітні голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук заявляв, що вважає проведення референдуму щодо зміни Конституції цілком реальним.

У відповідь, шестеро членів Конституційної Асамблеї заявили про необхідності дотримання конституційного порядку при зміні Основного закону та неможливість внесення змін до Конституції на референдумі. Зокрема, вони члени асамблеї наголосили на неприпустимості застосування закону «Про всеукраїнський референдум», щодо прийняття на референдумі рішення про зміну чинної Конституції.

Українські експерти в галузі права також пропонують підготувати новий закон «Про всеукраїнський референдум». У документі серед іншого пропонується відмовитися від зміни Основного закону в обхід Верховної Ради (*Погляд (<http://www.pohlyad.com/news/n/25409>). – 29.09*).

В. Стоякін, політтехнолог, директор Центра политического маркетинга: Ассоциация с ЕС противоречит Конституции Украины? Правовой анализ

Проект Соглашения об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом и его государствами-членами, с другой стороны (в дальнейшем – Соглашение), следует рассматривать не только в контексте украино-европейских отношений в экономической и политической сферах, а прежде всего с точки зрения соответствия этого политико-правового акта основополагающим принципам государственности (суверенитет, государственный строй, права и свободы человека), закрепленным в Основном законе Украины.

Содержательный анализ Соглашения однозначно свидетельствует, что подписание его Украиной невозможно без изменения или исключения ряда положений Конституции Украины, определяющих принципы независимости государства, в соответствии с которыми сувереном и единственным источником власти есть народ, признается и действует принцип верховенства права, а Конституция Украины имеет высшую юридическую силу (статьи 1, 2, 5, 8 раздела I «Общие положения» Основного закона Украины).

В соответствии с частью первой статьи 17 Конституции Украины защита суверенитета и территориальной целостности Украины, обеспечения ее экономической безопасности являются важнейшими функциями государства, делом всего Украинского народа.

Однако Соглашением предусматривается создание международных органов управления (Совета ассоциации и Комитета ассоциации), которые, по сути, являются для Украины надгосударственными.

Так, Совет ассоциации определяется как «постоянный договорный орган» для ведения между сторонами политического диалога и диалога по вопросам политики» на министерском уровне, а также для «контроля и мониторинга применения и исполнения» Соглашения (часть вторая статьи 460, часть первая статьи 461 Соглашения). Совет ассоциации состоит из членов Правительства Украины, с одной стороны, и членов Совета Европейского Союза и членов Европейской комиссии, с другой стороны (статьи 461 и 462 Соглашения).

При этом для реализации компетенционных полномочий Совет ассоциации наделяется правом принимать решения в рамках сферы действия Соглашения, которые являются обязательными для Сторон (часть первая статьи 463 Соглашения).

Часть вторая статьи 465 Соглашения предусматривает: «Совет ассоциации может делегировать Комитету ассоциации любое из своих полномочий, в том числе полномочия принимать обязательные для выполнения решения». Указанный комитет «состоит из представителей Сторон, главным образом на уровне высших должностных лиц» (часть вторая статьи 464 Соглашения).

Таким образом, определение общего объема компетенции Совета ассоциации и Комитета ассоциации, а также обязательность их правовых решений де-юре и де-факто устанавливают принцип их высшей юридической силы относительно национального украинского законодательства. Следовательно, Украина как государство и народ как суверен власти поставлены перед условием необходимости изменять фундаментальные принципы и положения Конституции Украины, определенные разделом I «Общие положения», относительно образования государства.

Безусловно, такие положения Соглашения не корреспондируются с предписаниями статей 17, 115 Конституции Украины и противоречат конституционно закрепленным принципам народного и государственного суверенитета, содержание которых определяется статьей 5 Основного закона Украины.

Согласно части третьей статьи 463 Соглашения, Совет ассоциации вправе вносить поправки в Приложения к Соглашению, которые регламентируют, в том числе, вопросы пошлин и импортных квот, транспорта и связи, налогообложения, предпринимательства, социальной политики, здравоохранения, образования (Приложения к Соглашению I-A, I-C, I-D к главе 1; XVII к главе 6; XXVIII к главе 4; XXXI и XXXI к главе 7; XXXIII, XXXIV, XXXV к Главе 13; XXXIX к Главе 21; XL к главе 22; XL XLI к главе 23).

Учитывая, что Совет ассоциации состоит из представителей органов исполнительной власти (с Украинской стороны – членов Правительства

Украины), решения по указанным выше вопросам будут приниматься на министерском уровне.

Вместе с тем статья 92 Конституции Украины закрепляет, что важнейшие вопросы, в частности: основы внешнеэкономической деятельности и таможенного дела; основы организации и эксплуатации транспорта и связи; система налогообложения, налоги и сборы; правовые основы и гарантии предпринимательства; основы социальной защиты, воспитания, образования, культуры и здравоохранения, определяются или устанавливаются исключительно законами Украины.

Пунктом 3 части первой статьи 85 Основного Закона Украины принятие законов отнесено к компетенции Верховной Рады Украины

Таким образом, принятие надгосударственными органами – Советом ассоциации и Комитетом Ассоциации – в этих сферах обязательных для Украины решений является нарушением статьи 6 Конституции Украины, устанавливающей, что «государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную». Фактически указанные надгосударственные структуры перебрали на себя полномочия и функции органа законодательной власти Украины.

Не согласуются с Конституцией Украины и положения Соглашения о Римском статуте Международного уголовного суда.

Часть третья статьи 24 Соглашения определяет, что в сфере судебного сотрудничества по уголовным делам Стороны будут усиливать взаимодействие по взаимной правовой помощи и экстрадиции.

Однако Основной Закон Украины не предусматривает дополнений системы национальной юрисдикции международным субъектом уголовной юстиции и закрепляет исчерпывающий перечень институтов правосудия Украины с наделением соответствующими юрисдикционными полномочиями (статья 124 Конституции Украины).

Системный и содержательный анализ статьи 22, закрепляющей гарантии прав и свобод граждан, статьи 55 о судебных способах защиты таких прав и статьи 124 Конституции Украины в их совокупности, дает основания утверждать, что функционирование Международного уголовного суда как дополнительного института уголовного преследования сужает объем прав и свобод граждан Украины и противоречит конституционным принципам правосудия Украины.

Конституционный Суд Украины признал Международный уголовный суд таким, что дополняет систему национальной юрисдикции и указал, что возможность такого дополнения судебной системы Украины не предусмотрена разделом VIII «Правосудие» Конституции Украины.

Учитывая эти обстоятельства, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что абзац десятый преамбулы и статья 1 Римского статута Международного уголовного суда не согласуются с положениями частей первой, третьей статьи 124 Конституции Украины, а поэтому присоединение Украины к этому Статуту согласно части второй статьи 9 Конституции Украины возможно только после внесения соответствующих изменений в Конституцию Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от

11 июля 2001 г. № 3-в). В соответствии со статьей 150 Основного закона Украины решения Конституционного Суда Украины обязательны для исполнения на территории Украины, окончательны и не могут быть обжалованы.

Соглашение предусматривает обязывающую норму (статья, в силу которой Стороны будут сотрудничать с целью укрепления мира и международного правосудия путем ратификации и имплементации Римского статута Международного уголовного суда (МУС) 1998 г. и его соответствующих инструментов.

Такие предписания Соглашения прямо вторгаются в компетенцию высшего законодательного органа государства, который уполномочен принимать решения о ратификации международных договоров в соответствии со статьей 9 Конституции Украины, а реализация таких положений Соглашения создает реальную угрозу посягательства на государственный суверенитет.

Принимая во внимание то обстоятельство, что Римский статут Международного уголовного суда не ратифицирован Украиной, а его положения противоречат нормам Конституции Украины, Соглашение, обязывающее ратифицировать и имплементировать Римский статут Международного уголовного суда, априори, не может быть подписано Украинской стороной.

Таким образом, предписания положений, которые легли в основу Соглашения, противоречат статьям 5, 6, 17, 22, 55, 124 и 150 Основного закона Украины, а их реализация сопряжена с сужением объема прав и свобод граждан Украины. Изменения и дополнения в Конституцию Украины, которые решили бы вопрос конституционного урегулирования возможности распространения юрисдикции Международного уголовного суда на граждан Украины, не внесены. Подписание Соглашения такого содержания будет противоречить Конституции Украины.

Как указано выше, положения Соглашения не соответствуют положениям статей 5, 6, 17, 19, 22, 55, 85, 92 и 124 Конституции Украины.

Согласно части второй статьи 9 Основного закона Украины, заключение международных договоров, противоречащих Конституции Украины, возможно только после внесения соответствующих изменений в Конституцию Украины.

Принимая во внимание, что речь идет о необходимости внесения изменений в раздел I «Общие положения» Конституции Украины, констатируем, что такие изменения не могут иметь место без всенародного волеизъявления, поскольку в соответствии с требованиями статьи 156 Основного закона Украины соответствующий законопроект, при условии его принятия не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины, утверждается всеукраинским референдумом.

Учитывая изложенное, можно утверждать, что заключение Соглашения об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом и его государствами-членами, с другой стороны, невозможно без внесения изменений в Конституцию Украины. Решение этого вопроса необходимо рассматривать в неразрывной взаимосвязи с предписаниями действующей Конституции Украины и через призму допустимости изменений норм

Конституційні процеси зарубіжних країн

Ватикан

2–3 октября в Ватикане проходило заседание Совета кардиналов, который должен предоставить папе Римскому Франциску свои рекомендации по реформе управления Римско-католической церкви и «ватиканской конституции» *Pastor Bonus*. Как заявил в интервью Radio Vaticana пресс-секретарь Святого престола отец Federico Lombardi, ожидается, что *Pastor Bonus* будет существенно переработана в сторону усиления принципа коллегиальности за счет уменьшения принципа централизма. Работа Совета кардиналов основана на экклезиологии Второго Ватиканского собора, отмечает *Vatican insider*. В этой связи издание призывает обратить внимание на слова, сказанные 21 сентября 1963 г. папой Римским Павлом VI в Римской курии. Что же ждет «ватиканскую бюрократию»? Предположительно, сокращение и слияние структурных подразделений, а также уменьшение полномочий Государственного секретаря (аналог председателя правительства). Будет усилена в Римско-католической церкви и роль мирян.

Институт религиозных дел, известный также как Банк Ватикана, впервые за свою многолетнюю историю опубликовал на своем сайте финансовый отчет за 2012 г. В интервью *L'Osservatore Romano* президент Института религиозных дел Ernst von Freyberg заявил, что этот шаг призван «обеспечить прозрачность нашей деятельности, что отвечает законным ожиданиям наших клиентов, католической церкви, властей Ватикана, банков-корреспондентов и общественности». В центре отчета – результаты аудиторского отчета, подготовленного аудиторской компанией KPMG, они занимают примерно две трети доклада. Есть замечания кардиналов. «За последние полгода мы сосредоточили свое внимание, в основном, на трех вещах, – заявил изданию глава Банка Ватикана. – Во-первых, на вопросах прозрачность или репутация. Для Святого престола очень важно, что имидж IOR становится позитивным, и потому не будет отвлекать внимание общественности от сообщений Святейшего Отца. Во-вторых, процесс борьбы с отмыванием денег в рамках сотрудничества с MONEYVAL (Комитет экспертов Совета Европы по оценке мер борьбы с отмыванием денег). Под этим я подразумеваю команду из 25 человек, которые контролирует каждый счет и ведут специальные расследования. В-третьих, реформа управления, например, мы ввели пост директора по управлению рисками. Когда Святой Отец решил, в каком направлении должен следовать IOR, мы быстро адаптироваться к новой модели» (*ИА REX* (<http://www.iarex.ru/articles/41876.html>). – 2013. – 6.10).

Італійська Республіка

В Италии 40 тыс. демонстрантов стали на защиту антифашистской Конституции

12 октября около 40 тыс. человек собрались в столице Итили Риме на демонстрацию в защиту Конституции республики и основных прав трудящихся, закрепленных в ней.

В демонстрации приняли участие сторонники левых партий, члены профсоюзов и антимафиозных объединений, и даже некоторые правые политики. Участники акции протеста несли огромный лозунг *Costituzione la via maestra*, который можно перевести как «Конституция – наш основной путь» и маленькие лозунги-распечатки с выдержками из Основного закона Италии о правах и свободах трудящихся. В демонстрации не приняли участие правые правительственные партии, которые под лозунгами «жесткой экономики» намерены внести в Основной закон поправки, урезающие права и свободы трудящихся.

Особое возмущение левых сил вызывают намерения правых партий упразднить положение Конституции о том, что Итальянская Республика основана на труде. Действующая Конституция Италии была принята в 1948 г., после разгрома фашизма (*Сайт Соціалістичної партії України*) **Алексей ПАВЕЛКО, по материалам итальянской государственной телерадиокомпании РАИ и французской газеты «Юманитэ» (http://www.spu.in.ua/uk/international_news/1/14745/. – 2013. – 15.10).**

Королівство Іспанія

В середине сентября этого года жители Каталонии (стремящийся к независимости регион на севере Испании) повторили «Балтийский путь». Их главный девиз – «Каталония – новый член ЕС». Но реально ли это?

К борьбе за независимость каталонцев подталкивает недовольство тем, что испанское правительство отказывается признать тот факт, что в стране проживают люди разных национальностей, и тем, что Конституционный суд Испании вычеркнул из преамбулы Статута об автономии Каталонии слова о каталонцах как о народе и принял решение, что у каталонского языка в регионе нет преимущества перед испанским.

Однако политически более весомыми являются аргументы, связанные с экономическим положением Каталонии. По словам ее президента А. Маса: «Каталонии сегодня выделяется меньше средств, чем другим регионам в расчете на душу населения, хотя мы вносим в казну больше, чем средний налогоплательщик». Иными словами, каталонцы хотели бы жить в независимой и более богатой стране.

Руководство Испании с таким подходом не согласно. В соответствии со 2 статьей Конституции страны: «В основе Конституции Испании лежит единство испанского народа, общее и неделимое испанское государство; оно признает и

гарантирует право на автономию всем народностям и регионам, из которых оно состоит, и солидарность между ними». Таким образом, по мнению правительства, референдум о независимости Каталонии является антиконституционным.

Но если референдум есть выражение воли народа, которая выше конституции, возникает множество других вопросов. Должны ли в нем участвовать только те, кто считает себя каталонцами? Референдум нужно провести только в Каталонии, или голосовать должна вся Испания? Не нарушит ли волеизъявление каталонцев права других граждан Испании? Согласия по этим вопросам нет.

Журналистка TheIndependent М. Тодео отмечает, что Каталония с 7,5 млн жителей и (если брать в евро) двухсотмиллиардным объемом экономики больше чем Бельгия и богаче чем Португалия, хотя эти страны входят в ЕС. Казалось бы, с экономической точки зрения все понятно: Испания должна позволить каталонцам самим решить свою судьбу, и тогда появится новый член Евросоюза (тем более, что границ в Шенгенской зоне нет, а свободная торговля и свобода передвижения являются главными ценностями данного объединения). Однако вскоре после того, как каталонцы взяли за руки и образовали свой «Балтийский путь» протяженностью 400 километров, вице-президент Еврокомиссии Х. Алмунья заявил о том, что после объявления независимости Каталония перестанет быть частью ЕС и должна будет вести переговоры о членстве в блоке заново.

Сторонник отделения региона политик Х. С. Феррандо подчеркивает, что правовые акты Евросоюза не предусматривают ничего, что бы запретило или позволило Каталонии остаться членом ЕС после обретения независимости. Уже сегодня она соответствует всем требованиям блока, а все ее жители – граждане Евросоюза, поэтому процесс каталонской евроинтеграции не должен начинаться заново.

Но ЕС не является исключительно экономическим объединением – это и политический союз. Если он позволит Каталонии сразу стать членом блока, это изнутри ослабит весь Евросоюз. Пример Каталонии станет правовым прецедентом для других европейских автономных регионов, которые смогут легче получить независимость и при этом остаться в составе ЕС. Такое положение дел несовместимо с принципом территориальной целостности государств и нерушимости их границ, а права национальных меньшинств может обеспечить и автономия.

Во-вторых, если у Каталонии все получится, двусторонние политические конфликты, которые имеют место быть внутри стран-членов Евросоюза, будут перенесены на более высокий (европейский) уровень, т. е. вся Европа станет заложницей застарелого противостояния испанцев и каталонцев, бельгийцев и фламандцев и т. п.

В-третьих, пойдя на поводу у Каталонии, ЕС покажет, что поддерживает сепаратизм, даже несмотря на отсутствие нарушений прав человека и момента угнетения.

Короче говоря, цель каталонцев (как и шотландцев) стать независимыми и референдум по данным вопросам станут настоящим испытанием для всего

Евросоюза. Его решение во многом предопределило то, как на Западе будут относиться к принципу территориальной целостности государств и как будет выглядеть сам ЕС: состоять из больших многонациональных стран или множества государств, созданных по этническому и экономическому признаку (*Иносми.ру* (<http://www.inosmi.ru/world/20131021/214067507.html#ixzz2iwB03m86>)). – 2013. – 21.10).

Румыния

У столиці Румунії Бухаресті тисячі демонстрантів мітингували в неділю, 17 жовтня, під гаслами возз'єднання з Молдовою. Демонстранти, що з'їхалися з різних регіонів Румунії і з Молдови, вигокували антиросійські заклики і вимагали від румунського уряду оголосити возз'єднання Румунії й Молдови національним пріоритетом.

Організатори акції заявили, що зібрали 100 тис. підписів на підтримку цього.

Історичне князівство Молдова (Молдавія), яке існувало до середини 19-го століття й охоплювало сучасну Республіку Молдову, схід сучасної Румунії і південь Одеської області України, було одним із двох (із Валахією), а потім трьох (із Трансильванією) румунських державних утворень, які врешті створили сучасну Румунію. Але при цьому територія сучасної Республіки Молдови відійшла тоді до Російської імперії під назвою Бессарабія і лишалася в її складі, а потім у складі СРСР як Молдавська РСР – за винятком понад двох десятиліть між Першою і Другою світовими війнами, коли вона вже раз була возз'єднана з Румунією. У самій сучасній Молдові ставлення до ідеї возз'єднання з Румунією неоднозначне (*Радіо Свобода* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25142602.html>)). – 2013. – 20.10).

Республіка Молдова

Башкан Гагаузии Михаил Формузал направил в Народное собрание (НСГ) свою инициативу о проведении в автономии консультативного референдума по выбору геополитического вектора Молдавии, пишет «Коммерсантъ-Молдова». За последний год это третья подобная инициатива, которую будет рассматривать НСГ. Предложение Формузала вызвало резкую критику первых лиц Молдавии, которые заявили, что внешний курс страны является исключительной прерогативой Кишинева. Эксперты увидели в инициативе башкана желание обеспечить себе политическое будущее.

На очередном заседании НСГ, возможно, будет рассмотрена инициатива Михаила Формузала по организации в автономии консультативного референдума о геополитическом курсе Молдавии, продолжает «Коммерсантъ-Молдова». Глава Гагаузии предлагает, чтобы участники референдума ответили на три вопроса: согласны ли они с курсом на интеграцию Молдавии в Евросоюз, или на вступление в Таможенный союз России, Беларуси и

Казахстана, или предпочитают, чтобы Молдавия проводила независимую политику, одновременно развивая дружеские отношения как с государствами ЕС, так и с ЕврАзЭС. Глава Гагаузии пояснил свое предложение о референдуме необходимостью посоветоваться с населением перед принятием важного для страны решения (на ноябрьском саммите «Восточного партнерства» в Вильнюсе Молдавия и ЕС планируют парафировать соглашение об ассоциации).

Между тем в Народном собрании Гагаузии находятся как минимум еще две схожие инициативы, пишет «Коммерсантъ-Молдова». Одна принадлежит депутатской фракции Партии коммунистов (ПКРМ) и была подана еще осенью прошлого года. Согласно их проекту, гражданам предлагалось поддержать сближение с Евросоюзом либо вступление Молдавии в Таможенный союз. 30 ноября прошлого года большинством голосов НСГ поддержал проект ПКРМ, однако спустя два дня фракция Демпартии (самая многочисленная в НСГ) отозвала свои голоса. Еще одна подобная инициатива принадлежит депутату от фракции Демпартии Ивану Бургуджи, который предложил провести целый ряд плебисцитов, в том числе о вступлении Молдавии в Таможенный союз. Инициатива господина Бургуджи находится на стадии обсуждения с населением. Согласно решению НСГ, в селах и городах Гагаузии проводятся сходы граждан, у которых спрашивают мнение о необходимости проведения предложенных господином Бургуджи референдумов.

Между тем предложение о референдуме, выдвинутое главой автономии Формузalom, уже успели раскритиковать кишиневские политики, продолжает «Коммерсантъ-Молдова». Одним из первых высказался по этому поводу депутат парламента РМ, почетный председатель Демпартии Дмитрий Дьяков. По мнению господина Дьякова, «это результат внутренней политической конкуренции, а Михаил Формузalom таким образом пытается самоутвердиться». «Есть несколько политических групп, которые гнут ту же линию, а он демонстрирует, что он жив, активен и может быть полезным», – отметил Дьяков. Демократ заявил, что такие инициативы рождаются и умирают в течение одной недели, а внешняя политика Молдавии утверждается в Кишиневе **(ИА REGNUM (<http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/moldova/1716049.html>)). – 2013. – 4.10).**

... Как будут развиваться события дальше? На этот вопрос уже ответил председатель молдавского Центризбиркома. Он заявил, что референдумы могут проводиться только с согласия возглавляемого им ведомства. Это значит, что если в Гагаузии проведут референдум, то его результаты не будут признаваться в Кишиневе. Зато эти документы могут быть признаны в Москве. В любом случае, европеизация Молдовы явно приближает Молдову не только к экономическому кризису, но и к территориальному. Молдавские лидеры, стремящиеся в Европу, рискуют повторить ошибки Саакашвили. Вполне возможно, что если Молдова вступит в Европейский союз, России придется отколоть от нее уже два региона – Приднестровье и Гагаузию **(Россия и соотечественники (<http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=30632>)). – 2013. – 7.10).**

Депутаты Гагаузского Народного собрания намерены создать собственный Конституционный суд так называемый Трибунал Уложения. Такое решение принято народными избранниками автономии практически единогласно.

Автор законопроекта, гагаузский депутат и правозащитник Иван Бургуджи не исключил, что Гагаузский Конституционный суд может заработать уже в январе 2014 г.:

«Предлагается, что этот законопроект заработает тогда, когда мы примем Уложение Гагаузии, поэтому мы параллельно с этим работаем. Учитывая тот факт, что мы планируем где-то в январе провести законодательный референдум по Уложению, то в принципе в январе этот законопроект уже может заработать».

Согласно законопроекту, суд будет проверять изменения в местном законодательстве на соответствие высшему закону автономии. Также Уложения будут регулировать взаимодействие республиканских и местных законов. До сих пор эти функции выполняла Апелляционная палата Комрата, столицы Гагаузии, которая в принципе не является высшей судебной инстанцией.

Впрочем, эксперты не сомневаются, что Кишинев наложит вето на предложение руководства автономии. Эксперт Международного института гуманитарно-политических исследований Владимир Брутер прокомментировал:

«Гагаузия не может создавать собственные структуры власти. Те структуры власти, которые в Гагаузии существуют, избираются в соответствии с молдавскими законами, никакого Конституционного суда в Гагаузии быть не может, все гагаузские нормативные акты подлежат рассмотрению в Конституционном суде Молдовы, если такой вариант возникнет. Однако на данный момент ситуация в Молдове такова, что отрицательная реакция не будет излишне острой».

Аналитики видят в данном решении Народного собрания Гагаузской автономии продолжение центробежных процессов в Молдавии. Гагаузия, как и Приднестровье, не раз заявляла, что не спешит в Европейский Союз вместе с Кишиневом, а видит свое будущее исключительно на Востоке – в составе Таможенного союза.

По словам политолога Д. Соина, желание дублировать государственные органы, должно насторожить молдавские власти: «Конечно же, это, в определенном смысле, – серьезный звонок для политической элиты Молдовы, который говорит о том, что в Гагаузии зреют предпосылки к возможному отделению от республики Молдова. Отделения, связанного с тем, что гагаузы не очень приемлют курс на евроинтеграцию, во всяком случае, неприятие этого курса имеет место на уровне политических элит Гагаузии. Следом за Трибуналом Уложения, могут появиться другие дублирующие органы, и так постепенно, шаг за шагом Гагаузия приобретет по содержанию формат независимой республики».

Молдавские официальные лица пока никак не прокомментировали решения гагаузских коллег. Судя по отсутствию реакции, тревожный звонок из

Гагаузии никто не услышал. Кишинев слишком занят подготовкой к ноябрьскому саммиту «Восточное партнерство».

Но эксперты предупреждают, что без учета мнения всех граждан при выборе вектора будущего страны, Молдавия может лишиться как части этих самых граждан, у которых обострились «чемоданные настроения», так и целых территорий, как уже де-факто произошло с Приднестровьем (*Новосту@mail.ru* (<http://news.mail.ru/politics/15105885/>). – 2013. – 8.10).

***

Термины «румынский язык» и «история румын» попадут под запрет на юге Молдавии, пишет «Коммерсантъ-Молдова». Соответствующее решение единогласно приняли депутаты Народного собрания Гагаузской автономии. В молдавском парламенте инициативу не поддерживают, считая, что она ведет к дестабилизации в регионе. А эксперты называют решение провокацией и следствием непродуманности отношений республиканских властей с Комратом.

На заседании Народного собрания Гагаузии (НСГ) депутат И. Бургуджи выступил с инициативой запрета на территории автономии терминов «румынский язык и литература» и «история румын», продолжает «Коммерсантъ-Молдова». «Мы вправе самостоятельно принимать законы в области образования и утверждать программу. В конституцию заложен молдавский язык. А мы используем синтагмы «румынский язык», «румынская литература» и «румынская история». Мы – государство? Или только имитируем государство?» – обосновывал свои требования И. Бургуджи. Спустя час с небольшим его инициативу единогласно поддержали депутаты Народного собрания. Глава автономии М. Формузал объяснил решение тем, что в 13-й статье Конституции РМ госязыком называется «молдавский на основе латинской графики». Такой же аргумент привели и народные депутаты из фракции Партии коммунистов. Региональные законодатели решили официально сообщить о своей инициативе президенту, премьеру и парламенту Молдавии. Также они намерены через Конституционный суд (КС) добиться запрета «румынских» синтагм на всей территории *страны (Детальніше див. Додаток)*.

Додаток:

«Это всего лишь декларация без юридических последствий. Они намеренно ведут к дестабилизации ситуации в регионе и делают себе проблемы на ровном месте», – заявил депутат парламента Молдавии от Демпартии, выходец из Гагаузии Александр Стояногло. На его взгляд, решение Народного собрания – это «полный нонсенс». Голосование своих однопартийцев в НСГ в поддержку «языковой» инициативы господин Стояногло объяснил отсутствием какого-либо контроля и влияния на региональную фракцию ДПМ из центра. («Коммерсантъ-Молдова»)

Так или иначе, по решению парламента Гагаузии, уже с 1 января 2014 года в региональных документах об образовании и школьных журналах словосочетания «румынский язык и литература» и «история румын» заменят на «молдавский язык и литература» и «история Молдавии». Однако механизм выполнения этого решения еще не предложен. Система образования гагаузской автономии интегрирована в республиканскую, включая в себя предметы «румынский язык и литература» и «история румын». В Управлении

образования Гагаузии сетуют на то, что решение депутатов не было с ними согласовано. «Мы ни разу не обсуждали с авторами, как эта идея может быть реализована», – сообщила глава управления образования Гагаузии Вера Балова, которую не только не пригласили на это заседание, но даже не поставили в известность о его проведении.

Директор программ Института общественных политик Оазу Нантой назвал инициативу гагаузских депутатов провокацией: «Это прямое следствие того, что Кишинев несерьезно относился к выстраиванию отношений с Комратом. А сейчас складывается впечатление, что кто-то из-за пределов автономии дал команду «фас!» – заявил эксперт. По мнению господина Нантоя, республиканским властям не надо вообще реагировать на решение Народного собрания Гагаузии, подводит итог «Коммерсантъ-Молдова»....

... Итак, в Гагаузии официально запретили называть государственный язык Республики Молдова румынским, продолжает IPN. Более того, депутаты Народного собрания автономии, принявшие такой законопроект, пошли дальше и переименовали школьные предметы «румынский язык и литература» и «история румын» в, соответственно, «молдавский язык и литература» и «историю Молдавии». Решение НСГ предсказуемо спровоцировало в молдавском обществе дискуссии о «правильном» названии языка, о том, какую историю должны изучать наши дети и все остальные вопросы нашей идентичности, которые активно обсуждаются уже четверть века и, похоже, ещё долго будут волновать сознание граждан Молдавии.

... Своей «оригинальной» позицией отличались не только депутаты, но и в целом представители гагаузской территориальной организации ДПМ, продолжает IPN. К примеру, в июле этого года в Комрате прошли общественные слушания (организатором выступила комиссия НСГ во главе с Бургуджи), на которых обсуждалась перспектива выхода Гагаузии из состава Молдавии. Один из лидеров местных демократов, мэр Чадыр-Лунги Георгий Орманжи вполне открыто заявил, что является сторонником идеи полной независимости Гагаузии. Все эти идеи, напомним, принадлежат не маргинальным гагаузским деятелям, а официальным представителям местных властей, которые представляют в регионе одну из правящих в Молдавии партий. Многие из них входят в руководящие органы Демпартии. Тот же поборник независимой Гагаузии Орманжи входит в Национальный совет ДПМ. ...

... Нечасто гагаузские парламентарии проявляют единодушие, пишут «Молдавские ведомости». Но именно так, смело и в один голос, они проголосовали за переименование на территории автономии школьных предметов «Румынский язык и литература» и «История румын» в «Молдавский язык и литература» и «Историю Молдавии». Автор проекта постановления, отныне независимый депутат Иван Бургуджи, заявил, что «гагаузы – законопослушные граждане и выполняют закон, который гласит, что государственным языком Республики Молдова является молдавский, а не румынский язык».

Свою реплику вставил и глава исполнительной власти Гагаузии Михаил Формузал, присутствовавший на сессии: «В Конституции четко указано – государственным является молдавский. Если вас интересует мнение башкана – мы не можем изучать историю соседней страны. Мы должны изучать историю Молдавии и молдавский язык». А депутаты Анатолий Топал и Георгий Лейчу предложили разработать механизм контроля исполнения этого постановления. Заместитель башкана Николай Стоянов, курирующий образование, высказался за то, чтобы изменения вступили в силу с 1 января 2014 года, «когда будут меняться журналы». «В журнале будет написано «молдавский язык», а учебники останутся с термином «румынский», – сказал Стоянов. – И на основании этого постановления должна вестись огромная работа с госструктурами».

Не заставила себя ждать реакция из Кишинева, продолжают «Молдавские ведомости». В тот же день министр просвещения Майя Санду пригрозила оставить без аттестатов зрелости гагаузских учеников и аттестовала решение депутатов автономии об изменении названий школьных предметов как незаконное. А историк Октавиан Цыку и вовсе увидел в событии набившую оскомину «руку Москвы». «Я не понимаю, почему все эти вещи проявляются именно сейчас. Когда Москва захотела оказать давление – она создала два этих региона – Приднестровье и Гагаузию. Во всех действиях, предпринимаемых Гагаузией, есть стратегический интерес», – заявил он.

А законно ли нарушение статьи 13 Конституции РМ, интересуются в Гагаузии, пишут «Молдавские ведомости». Причем нарушение со стороны членов парламента, правительства и президента – гаранта конституции? Ученые утверждают, что, с точки зрения социолингвистики, молдавский язык является самостоятельным, а письменные памятники на молдавском языке (причем на кириллице) известны в Бессарабии с XVII века. В Гагаузии хотят изучать историю родного государства, а не соседнего. Что ближе нам: факты правления румынского короля Кароля I из германской династии Гогенцоллернов-Зигмарингенов или Яско-Кишиневская операция? Почему, к примеру, в США не изучают историю Мексики и Канады, а в России – Китая и Монголии? – подводит итог издание.

Вот уже некоторое время лидеры гагаузов по любому поводу выступают с воинственными заявлениями в адрес всего румынского, пишет Adevarul. За почти 20 лет автономии они не особо демонстрировали свою культуру, зато часто демонстрировали кулаки Кишиневу. В 1994 году они выступили за гагаузский язык в школах и других государственных учреждениях. Мягкотелые молдаване у власти согласились, дав им даже больше. Только за это время выросли целые поколения детей, русифицированных в школах, а многие взрослые гагаузы уже давно не говорят на языке предков, используя только язык Пушкина.

Чтобы понять какому богу поклоняется этот народ, достаточно зайти на официальный новостной интернет-портал автономии, продолжает Adevarul. Версия на их родном языке не содержит ни одной информации на гагаузском, абсолютно ничего! Последние новости на румынском датируются 2010 годом, а вся ежедневно обновляемая информация – исключительно на русском.

Недавний запрет на использование синтагм «румынский язык» и «история румын» на территории региона – это не единственная бомба, брошенная гагаузами в последнее время, пишет Adevarul. То же и с референдумом о внешнеполитическом векторе страны. И каждый раз их претензии были изложены с ненавистью к Кишиневу и на русском языке. Прошлым летом я (автором статьи является публицист Валентина Басюл – прим. ИА REGNUM) встречалась с турками и гагаузами в Добрудже. Встречалась и с венграми в уездах Харгита и Ковасна. Все они говорили на своем родном языке, но и на румынском. Между собой мы общались на румынском, а не на русском, английском или китайском. Бывала я и в Каталонии, где говорила с каталонцами на испанском. И ни один из встреченных мною людей не сказал мне, что румынский язык – не румынский, а испанский – не испанский. И только в нашем Буджаке несколько так называемых лидеров гагаузов вспыхивают, когда кто-то произносит верное название языка, на котором говорит мажоритарное население этого государства. Они знают и говорят одно – они хотят быть с Россией, и им не нужен никакой ЕС. Так что, на самом деле, в этом и есть смысл автономии, а дирижера видно невооруженным глазом (*ИА REGNUM* (<http://regnum.ru/news/fd-abroad/moldova/1718446.html#ixzz2ivvkwnyC>). – 2013. – 11.10).

***

«Власти и народы Молдавии и Румынии разделены только рекой Прут», – заявила 23 октября в интервью румынскому телеканалу Digi24 министр иностранных дел Молдавии Н. Герман.

По ее словам, все остальное у двух стран едино. «У нас те же ценности, тот же язык, та же история, но два различных государства, одно из которых уже в ЕС и НАТО, и теперь мы прилагаем максимум усилий для того, чтобы привести и Молдавию в это пространство общих ценностей, где мы все будем вместе», – заявила министр.

ИА REGNUM напоминает, что Румыния официально до сих пор не признает границу с Молдавией. В начале октября президент Румынии Т. Бэеску заявил, что Румыния не намерена ратифицировать договор о

пограничном режиме с Молдавией, ранее подписанный под давлением Германии.

Справка ИА REGNUM: Согласно сегодняшней официальной позиции Румынии, разделяемой также бессарабскими сторонниками румыноунионизма, Молдавия является «вторым румынским государством», молдаване – «румынами», молдавский язык – «румынским». При этом, согласно официальным данным переписи 2004 года, обнародованным Национальным бюро статистики Молдавии, румынами себя назвали 2,2% жителей страны, молдаванами – 75,8%, 78,4% молдаван родным языком указали молдавский язык, 18,8% – румынский. В то же время сама постановка Бухарестом вопроса о молдавских и украинских «румынах» искусственна, поскольку, помимо того, что румынская идентичность исторически вторична по отношению к молдавской, формирование румын как нации происходило на части территории современной Румынии – в Валахии и Молдавии – во второй половине XIX века, когда Бессарабия уже была в составе Российской империи, а Буковина – в составе Австро-Венгрии. Однако факты оккупации этих территорий с 1918 по 1940 г. и с 1941 по 1944 г. до сих пор служат для Бухареста поводом объявлять молдавское население этих территорий «румынами» и претендовать на ту или иную степень своего влияния и присутствия в регионе (*ИА REGNUM* (<http://www.regnum.ru/news/1723563.html>). – 2013. – 23.10).

Російська Федерація

Президент В. Путин внес в Госдуму поправки к Конституции. Это восемь статей Основного закона страны, в которых речь идет о Верховном суде и прокуратуре РФ. Об этом пишут «Независимая газета», «Коммерсант» и «Ведомости».

В. Путин предлагает сформировать в России один высший суд по гражданским, уголовным и административным делам. Высший же арбитражный суд (ВАС) полностью упраздняется, а вопросы осуществления правосудия, отнесенные к его ведению, передаются в юрисдикцию ВС.

Газета «Коммерсант» отмечает, что у большинства действующих судей ВАС и ВС есть шанс продолжить работу в том же статусе.

«В стране произойдет возврат к целостности судебной системы, – пишет по этому поводу «Независимая газета». – В последние несколько лет ВАС очень хотел стать самостоятельной отраслью правосудия, что разрушало судебную систему: все-таки ВС должен был остаться высшей инстанцией».

Среди претендентов на пост главы единого суда «НГ» называет нынешнего руководителя ВС В. Лебедева, главу ВАС А. Иванова. Гендиректор Центра политической информации А. Мухин, называя персоналии шорт-листа, упоминает и о нынешнем министре юстиции А. Коновалове. Эксперт не исключает, что пост руководителя единого суда может занять и Д. Медведев, если правительство уйдет в отставку или если он сам его покинет.

По мнению А. Мухина, длительный переходный период может породить долгую неразбериху. Но объединение – вещь необходимая, уверен эксперт:

«Любое слияние чревато системными сбоями. Но зато в такой период возможно наладить оптимальное функционирование механизма – сделать его более простым и современным. А также изменить кадровый состав судов. Плюсы в этой ситуации явно перекрывают минусы».

Еще одна важная поправка в конституцию касается прокуратуры РФ. Полномочий частично лишится генеральный прокурор Ю. Чайка – назначать и освобождать его заместителей теперь будет Совет федерации по представлению президента. А прокуроров субъектов федерации будет утверждать президент.

По мнению руководителя Всероссийского союза страховщиков, экс-главы Института современного развития И. Юргенса, наблюдается тенденция дальнейшей централизации власти. «В период кризиса она может сыграть позитивную роль – нельзя этого отрицать. Но в будущем она же может сыграть и роль негативную, – считает эксперт. – Нынешние реформы могут привести к централизации, по поводу которой мы потом еще будем переживать. Дьявол в деталях: централизовать все и вся – опасно. С другой стороны – следует учитывать то, что происходит за окном».

«Скорее всего можно предположить: Владимир Путин к 20-летию Основного закона показал, что конституция – корова. Но – не священная», – пишет «Независимая».

«Слияние двух ветвей судебной власти отразится на качестве и объективности института, который непосредственно влияет на стабильность собственности, инвестиционный климат и развитие экономики, – пишет в редакционном комментарии газета «Ведомости». – Объединение означает окончание дискуссии о направлении развития судебной системы между сторонниками специализации и приверженцами единообразия практики и улучшения управляемости. Победу одержали вторые» (*BBC* (http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2013/10/131008_rus_press.shtml). – 2013. – 8.10).

Коментар:

Владимир Пастухов, российский юрист, адвокат, публицист, профессор St. Antony's College, Оксфордский университет:

А был ли конституционный мальчик?

Конституция 1993 года, несмотря на свою внешнюю «текстуальную» привлекательность, является обычной для России апологией самодержавия и уже только по одному этому признаку не является действительной конституцией. В принципе, такая конституция могла устроить и генеральных секретарей ЦК коммунистической партии, и представителей династии Романовых. И те, и другие после некоторой адаптации смогли бы в привычном для себя режиме осуществлять свою абсолютную власть, не стесняясь «присутствия» этого замечательного документа. По сути, Конституция 1993 года лишь развивала принципы, заложенные еще в Манифесте 17 октября, изданном Николаем II – самодержавие остается незыблемым принципом, но мирится с «вкраплением» в свою ткань чужеродных, декоративных конституционных элементов.

Такая конституция не только допускает, но и предполагает обязательное существование некой другой, внутренней конституции, не озвученной, но зато настоящей, по лекалам которой и выстраиваются реальные политические отношения. Главный российский конституционный принцип – один пишем, два в уме. Пишем президент – подразумеваем монарх, пишем суд – подразумеваем администрация, пишем право – подразумеваем телефонное. В Англии нет писаной конституции, но власть живет по конституционным

законам. В России есть писаная конституция, но власть живет по конституционным понятиям.

В создании этой самодержавной конституции прискорбную роль сыграло слепое поклонение «правам человека». Наверное, это прозвучит для русского уха несколько непривычно, но вообще-то «права человека» – это всего лишь юридическая фикция, созданная для того, чтобы обозначить границы применения властью насилия. Как и всякая фикция, она полезна не сама по себе, а лишь в той степени, в которой выполняет свое предназначение – а именно, определяет эти самые границы. Но новообращенный русский «либерализм» воспринял концепцию «прав человека» приблизительно так же, как новообращенные дикари – христианство: они соорудили «правам человека» памятник в виде второй главы конституции, водрузили его на место поверженных ранее идолов и стали ему молиться. Все остальное в их жизни осталось по-прежнему.

Детальное выписывание «прав человека» бесполезно, если оно никак не связано с определением основных параметров политической системы. Но этой связки не вышло, замечательная во всех отношениях, и особенно – в литературном, вторая глава российской конституции существует как бы сама по себе. Концепция «прав человека» в практическом смысле – всего лишь инструкция к набору «политического Лего», в которой написано, как собирать конституционное государство. Представьте теперь себе, что вам продали огромную красивую коробку, в которой лежит только одна инструкция...

Во всем остальном, помимо гимна «правам человека», Конституция 1993 года воспроизводила политический код Российской империи. А в тех местах, где демократические декларации расходились с имперскими принципами, оказались расставлены многоточия, которые впоследствии были заполнены очень скверной антиконституционной практикой. Это была конституция, в которой на поверку не оказалось ничего конституционного.

Конституция как революция

Создание настоящей российской конституции – дело будущего. Далекого или близкого – этого я не знаю, но убежден в том, что пока Россия к решению этой задачи даже не приступала. Так называемая «конституция 1993 года», несмотря на все свои «красивости», является глубоко реакционным документом, консервирующим отжившую свой век имперскую модель российской государственности (что, впрочем, не мешает использовать отдельные стилистические и технические достижения текста этой конституции в будущем).

Мало того, вся конституционная практика после 1993 сводилась к изживанию даже тех конституционных начал, которые стихийно сформировались в недрах советского общества. На протяжении двадцати лет Россией управляла «ликвидационная конституционная комиссия», которая избавлялась от ненужных «конституционных активов» так же ловко, как «Рособоронсервис» распродал армейское имущество. С молотка «по дешевке» ушли независимость суда, сменяемость власти, правовое государство и другие ценности. Так ликвидаторы обычно обращаются с предприятием, которое готовится к искусственному банкротству.

Но дело даже не в этом. Создание настоящего конституционного государства – это революция, масштабов которой в России практически никто не осознает. Она предполагает строительства общества на совершенно новых началах, а не бесконечную «перелицовку» имперского кафтана, скроенного еще во времена Петра I и Екатерины II. Конституционная государственность порывает с имперским прошлым и выстраивается в соответствии с определенными «умственными началами», имеющими мало общего с традициями и предрассудками старого общества. Для того, чтобы решиться на такую революцию, надо было иметь огромное мужество, интеллектуальный кругозор и запас доверия со стороны общества, которых у политических конструкторов конституции 1993 года не было. Поэтому революция и не состоялась. Странным образом, только сегодня, когда к жизни просыпается новое поколение, родившееся после 1993 года, российское общество созревает для решения этой задачи.

Три кита российского конституционализма

Задача конституционного строительства в России ложится на плечи будущих поколений. Им предстоит сделать сложный выбор – или бесконечно воспроизводить в разных вариациях бесплодную имперскую идею (имитируя конституционализм), или решиться на строительство настоящей конституционной государственности «с чистого листа».

Можно бесконечно долго спорить о том, какими должны быть контуры будущего конституционного государства в России, однако, по моему мнению, построение этого государства сводится к решению четырех базовых задач: переход к новому территориально-государственному устройству (с укрупнением регионов), создание парламентской республики, формирование реального местного самоуправления и выстраивание независимой судебной системы.

Во-первых, надо сломать имперскую парадигму – то есть уйти от имперско-колониального наследия и перейти от национально-государственного к территориально-государственному делению. Для этого придется создать не более двадцати-тридцати субъектов федерации, достаточно больших, чтобы быть экономически и политически состоятельными, которые не имеют никакого «национально окраса», каждый из которых управляется собственным правительством, издающим региональное законодательство, имеет свою судебную систему и полноценный бюджет. Грубо говоря, нужно создать что-то вроде «Соединенных Штатов России» (надеюсь, у читателя хватит юмора не воспринимать сказанное буквально).

Во-вторых, надо сломать авторитарную парадигму – то есть отойти от моноцентричной модели управления, уходящей своими корнями в средние века. Этому может способствовать превращение России в парламентскую республику с сильным правительством, наделенным очень широкими полномочиями, которое формируется победившей на выборах в парламент партией, и президентом, который может избираться верхней палатой парламента. Функция президента при этом сводится к тому, чтобы действительно быть гарантом Конституции. Разделение исполнительной власти между президентом и правительством будет сдерживать развитие вождизма, перманентная угроза которого не без оснований тревожит многих либерально настроенных граждан.

В-третьих, нужно заложить новую парадигму развития общества, отказавшись от модели, в которой чуть ли не единственным триггером любого экономического, социального или культурного движения является центральное правительство. Здесь я вряд ли смогу предложить что-то новое – еще в 90-е годы Солженицын написал, что выход из ступора в России возможен только на путях создания сильного местного самоуправления. По всей видимости, в этой работе необходимо будет задействовать пусть и ограниченный, но все-таки реальный исторический опыт земства. Парадоксальным образом укрупнение регионов может содействовать развитию местного самоуправления, так как «губернаторы» и «мэры» в этом случае перестанут дублировать работу друг друга.

И, наконец, в-четвертых, все гарантии независимости судов должны быть прямо и непосредственно определены в Конституции, чтобы исключить в дальнейшем саму возможность той полной дегенерации судебной системы, которую можно сегодня наблюдать в России (*Полум.ру* (<http://www.polit.ru/article/2013/10/03/constitution/>). – 2013. – 3.10).

Республика Армения

Фоновый процесс подготовки к изменениям в Конституции Армении протекает вдали от любопытных глаз и, по большому счету, держится в тайне. Ничего хорошего это не сулит. Такое мнение корреспонденту ИА REGNUM выразил директор Армянского центра национальных и стратегических исследований М. Саркисян, касаясь недавно всплывшей, а затем

заглохшей темы о том, что правящая Республиканская партия Армении (РПА) планирует вносить изменения в основной закон страны.

По мнению М. Саркисяна, теоретически есть две причины, по которым власти могли пойти на изменения в Конституции. «Это может быть обусловлено двумя факторами. Первый, о котором здесь речи не идет, но мы его упомянем – международные обязательства страны. Армения – участник многих международных договоров и конвенций, которые в теории предусматривают законодательные изменения. Но у нас нет сведений о том, что вот такой-то международный договор предусматривает изменения в Конституции. Если обратиться к опыту конституционных реформ 2005 года, то подберемся ко второму фактору: действующей власти срочно требуется что-то узаконить в конституционных нормах, обеспечить свои политические интересы, точно так, как это было сделано 8 лет назад, когда президент Роберт Кочарян и его команда пытались продавить какие-то решения, нужные лишь им самим», – заметил эксперт.

По словам М.Саркисяна, в пользу этой версии говорит общая атмосфера, в которой протекает процесс – скрытность, секретность, дефицит информации. «Вопрос не представлен на суд общественности, нет никаких публичных обсуждений на эту тему. Между тем Конституция – закон, который непосредственно касается всех и каждого. Этот документ – всеобщий договор, который нельзя трогать из личных соображений. Политические силы должны решать свои задачи иными методами. Но мы видим обратное: «Мешает Конституция? Нет проблем...». И все, на этом вопрос закрывается, подписывается указ, создается комиссия по конституционным реформам и так далее. А общество не в курсе», – заметил он.

Отметим, что, согласно просочившейся в прессу информации, в числе возможных конституционных реформ со стороны РПА рассматривается переход страны от полупрезидентской к парламентской форме правления. Директор Армянского центра национальных и стратегических исследований не исключил, что такими конституционными изменениями власти Армении, возможно, стремятся раз и навсегда решить вопрос своей репродукции. «Властвующая элита и не скрывает, что тянутся к вечной жизни. Звучат разные заявления о том, что РПА будет у власти столько-то или столько-то, до такого-то года. Никто не скрывает своего стремления оставаться как можно дольше. Но все скрывают, чего нам ждать, о каких именно изменениях в Конституции идет речь. Когда все это не проясняется, делается за кулисами, то ничего хорошего ждать не приходится. В противном случае никакой секретности не понадобилось бы. Видимо, инициаторы изменений понимают, что преждевременная огласка их планов может привести к возникновению нежелательных протестов со стороны политических и общественных сил, и хотят раскрыть карты под самый конец», – предположил собеседник.

На вопрос о том, какой может быть ответная реакция армянской оппозиции, которая год с лишним требовала больше парламентаризма – звучали требования к переходу к полностью пропорциональной электоральной системе и парламентской форме правления, – М. Саркисян ответил, что оппозиция не особо отличается от власти. «Логика действий у политических

сил из противоборствующих лагерей одна и та же – позиции, ничем не подкрепленные, идеи, непонятно откуда взявшиеся, заявления, которые просто заявления и пр. Это не классическая оппозиция, а политически активная группа людей, задавшаяся слабо мотивированными целями, но, в отличие от власти, не имеющая рычагов для их достижения. Между властью и оппозицией идет поверхностная игра в кошки-мышки, а обществу непонятно, зачем все это нужно. Общество вообще очень слабо участвует в политической жизни страны, оно слабо информировано, а зачастую и дезинформировано. Это мешает формированию общественной позиции и облегчает жизнь элите, ведь общество не знает, зачем происходит то или иное событие, чем подкреплено такое-то решение... Ведь сегодня, 8 октября 2013 г., армянское общество до сих пор не знает, есть ли газовый договор с Россией, и если есть, то что там, а если нет, то как так получилось?» – поделился рассуждениями М. Саркисян. Отметим, что председатель комиссии по государственно-правовым вопросам парламента Армении Д. Арутюнян в конце августа сообщил, что на столе обсуждений находятся различные варианты реформ Конституции, в том числе и переход республики от президентской к парламентской форме правления. По его словам, вопрос уже достаточно долго обсуждается. «Есть разные точки зрения о том, что настало время вернуться к Конституции Армении и внести некоторые изменения. Есть определенные угрозы, которые мы видим. Могу сказать, что у тех, кто принимает решения, уже сформировалось мнение о том, что нужно обратиться к Конституции», – заявил Д. Арутюнян, отметив, что вопрос перехода к парламентской форме правления с большой вероятностью станет предметом обсуждения.

При этом парламентарий добавил, что на стол обсуждений ляжет не только эта модель (ИА REGNUM (<http://regnum.ru/news/fd-abroad/1717140.html#ixzz2iwLqsKHT>)). – 2013. – 8.10).

***

В Армении сократят 10-летний срок проживания, необходимый для выдвижения в президенты?

Аппарат президента Армении представил комиссии по конституционным реформам предложения, которые пока не публикуются. Об этом пишет газета «Айкакан жаманак».

По данным издания, одно из предложений касается условий выдвижения для кандидатов в президенты Армении, в частности конституционного положения о проживании в Армении в течение последних 10 лет. Согласно ст. 50 Конституции Армении президентом республики может быть избрано каждое лицо, последние десять лет являющееся гражданином Армении, постоянно проживающее в республике последние десять лет и обладающее избирательным правом. По данным издания, в резиденции президента предлагают сократить этот 10-летний срок. Данную информацию в беседе с изданием подтвердил руководитель аппарата президента Виген Саркисян, отметив: «И не только 10-летний барьер...». Это предложение направил в комиссию по конституционным реформам лично В. Саркисян (*Armenia Today*

(http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=97981). – 2013. – 9.10).

Грузія

В Грузии вступили в силу поправки к Конституции, касающиеся ограничения полномочий премьер-министра страны. Поправки в Конституцию были приняты единогласно 4 октября этого года и были подписаны президентом Грузии М. Саакашвили 10 октября.

Согласно поправкам из Конституции изъята норма, которая должна была вступить в силу после инаугурации президента, избранного 27 октября 2013 г., и позволяла премьер-министру ставить перед парламентом вопрос доверия правительству из-за провала инициированного им (правительством) законопроекта. В течение двух недель (после постановки этого вопроса) парламент должен был вынести законопроект на голосование. Законопроект должен быть принят в одном чтении, в противном случае это станет основанием для начала процедуры объявления недоверия правительству, сообщает “Новости-Грузия”.

Парламент оставил за собой право заново объявить доверие премьер-министру и его кабинету в случае, если правительство обновится на 1/3. Согласно новой редакции Конституции, которая должна вступить в силу после инаугурации президента, предполагается, что премьер может менять правительство без вмешательства парламента страны.

Если парламент в течение двух месяцев после начала бюджетного года (1 января) не утвердит государственный бюджет, то поправки вводят ответственность правительства Грузии. В частности, парламент начнёт процедуру объявления недоверия правительству. Однако, если парламент не сможет отправить правительство в отставку, то в течение трёх дней президент Грузии имеет право распустить парламент и назначить внеочередные выборы (*Кавказ Online* (<http://kavkasia.net/Georgia/2013/1381987379.php/>). – 2013. – 16.10).

***

Парламент Грузии в третьем и окончательном чтении принял поправки в Конституцию, которые ограничивают полномочия премьер-министра. За законопроект проголосовали 103 из 150 депутатов.

Поправки, инициированные парламентским большинством, касаются той части Конституции, которая должна вступить в силу после инаугурации нового президента, которого изберут в Грузии 27 октября 2013 г. Согласно поправкам, премьер-министр лишается права независимо от парламента менять состав правительства. Он будет обязан ставить перед парламентом вопрос о доверии правительству.

Кроме того, у правительства и премьера не будет полномочий связать с вопросом доверия правительству предлагаемый законопроект, если он будет

отвергнут парламентом. Таким образом, они не смогут заставить парламент принять этот законопроект под угрозой роспуска, передает Trend.

Также вводится ответственность правительства Грузии, если парламент не утвердит в течение двух месяцев после начала бюджетного года (1 января) государственный бюджет. В частности, парламент начнет процедуру объявления недоверия правительству. Однако, если парламент не сможет отправить правительство в отставку, в течение трех дней президент Грузии имеет право распустить парламент и назначить внеочередные выборы.

Поправки существенно расширяют возможности законодательного органа. «Парламентское меньшинство поддерживает любые конституционные поправки, которые касаются увеличения полномочий парламента», – отметил представитель пропрезидентского «Единого национального движения», депутат Павле Кублашвили, передает агентство «Новости-Грузия».

В июле «Грузинская мечта» также инициировала проекты трех конституционных изменений в части полномочий правительства и премьер-министра. Изменения предполагали разрешить занимать высокие государственные посты лицам с двойным гражданством и снизить кворум для принятия изменений в Конституцию.

Согласно действующему законодательству, для внесения поправок в Конституцию создается конституционная комиссия, представители которой в течение месяца проводят встречи со всеми заинтересованными лицами и представляют им законодательную поправку, знакомясь также с мнением участников встречи.

Общественное обсуждение проектов конституционных изменений началось 5 июля в Тбилиси. В этот день в обсуждении приняли участие журналисты, представители политических партий и неправительственных организаций.

Вице-спикер парламента от «Грузинской мечты» З. Абашидзе заявил, что правящая коалиция подготовила именно те проекты изменений в Конституцию, которые дадут возможность правильной работы государственных институтов после президентских выборов. Он выразил надежду, что к обсуждению проектов подключатся и представители «Единого национального движения», также входящие в состав конституционной комиссии.

В свою очередь председатель парламента Д. Усупашвили предположил, что оппозиционеры не участвуют в обсуждениях из-за политического бойкота, объявленного 28 июня в связи с задержанием представителей партии – сотрудников мэрии Тбилиси.

«В ближайшее время парламента Грузии создаст государственную комиссию, которая рассмотрит серьезную реформу Конституции. В состав комиссии войдут представители не только парламента, но и непарламентских партий, и эксперты. Работа комиссии продлится примерно в течение года, и будет разработана такая Конституция, в которую не потребуется вносить ежегодного по два-три изменения. Новая редакция Конституции станет основным законом для каждого гражданина», – сказал Д. Усупашвили.

Один из лидеров «Единого национального движения» М. Мачавариани отметил, что партия не участвует в общественных обсуждениях по двум причинам: из-за политического бойкота и несогласия с подготовленными проектами изменений в Конституцию.

«Принимая решение об увеличении кворума для принятия конституционных изменений до $\frac{3}{4}$ голосов, мы хотели, чтобы в обсуждениях и принятии проекта изменений принимали бы участие все силы. Также не понимаем необходимости разрешения занимать посты президента, премьер-министра и председателя парламента лицам с двойным гражданством. В 2012 году мы ввели такую временную меру, и я думаю, что это было не совсем правильное решение», – сказал М. Мачавариани, пишет «Кавказский Узел» (*Georgiatimes* (<http://www.georgiatimes.info/news/95458.html>) – 2013. – 5.10).

Турецька Республіка

Премьер Турции Реджеп Тайип Эрдоган объявил о проведении в стране «всеобъемлющих демократических реформ». Пойти на них власти были вынуждены по требованию курдов. Один из пунктов преобразований, которые премьер-исламист назвал «итогом многолетнего демократического процесса», – снятие запрета на ношение женщинами мусульманских платков в общественных учреждениях. Этот шаг в стране расценили как явное свидетельство отхода от светских принципов, заложенных основателем Турецкой Республики Мустафой Кемалем Ататюрком.

Преобразований в Турции ждали несколько лет. Впервые премьер упомянул о них еще в 2007 г., после принятия поправок к конституции, значительно ограничивших полномочия армии – главного гаранта турецкого светского строя. Огласить содержание пакета демократических реформ Реджеп Тайип Эрдоган обещал до конца сентября, отложив знаменательное событие на последний день месяца. В итоге согласовывать преобразования пришлось в последний момент и в условиях жесточайшего цейтнота – когда живущие в Турции курды объявили властям ультиматум и потребовали немедленного расширения своих прав, угрожая прервать заключенное с Анкарой перемирие (см. «Ъ» от 19 сентября). Под прессингом Рабочей партии Курдистана (РПК) парламент согласовал реформы всего за две недели.

В перечень оглашенных премьером преобразований вошел пакет поправок, нацеленных на улучшение положения нацменьшинств. По сути, власти исполнили большинство требований руководства РПК, разрешив курдам восстановить исторические названия их поселений и использовать родной алфавит. Кроме того, отныне в негосударственных учреждениях Турции будут читать лекции на курдском языке.

Впрочем, Эрдоган ничего не упомянул о главном требовании курдов – выпустить из тюрем десятки тысяч политзаключенных. В числе узников совести не только курды, но и турки, большинство из которых – журналисты и общественные деятели, сочувствующие крупнейшему (и самому проблемному)

национальному меньшинству страны. По мнению опрошенных «Ъ» экспертов, отказ Анкары идти на компромисс в этом вопросе может стать серьезным препятствием на пути примирения с руководством РПК, имеющей в Турции статус террористической организации.

Еще одно послабление в пользу нацменьшинств, на которое решились в правительстве, – понизить избирательный барьер для партий на парламентских выборах с 10% до 5%. По расчетам властей, это должно помочь курдским политическим союзам: зачастую они пользуются поддержкой в отдельных регионах, однако не могут набрать достаточного числа голосов на общенациональном уровне.

Преобразования, оглашенные премьером, планируется включить в новый основной закон. Его принятие запланировано на 2014 г., а работа над текстом ведется в рамках специальной парламентской комиссии. По словам самого Эрдогана, эти реформы стали «результатом всеобщей демократизации в стране за последние 11 лет» – так он намекнул на период правления своей умеренно-исламистской Партии справедливости и развития.

Одним из «шагов к демократии» стало снятие запрета на ношение женщинами мусульманских платков в общественных учреждениях. Эту меру в стране восприняли как еще одно проявление «исламистской сущности» Эрдогана и подтверждение его стремления похоронить светскую модель турецкой государственности, заложенную основателем республики Мустафой Кемалем Ататюрком *(ЦентрАзия*
(<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1380602160>). – 2013. – 1.10).

***

Ранее уже сообщалось, что премьер-министр Турции Р. Т. Эрдоган 30 сентября обнародовал «Пакет демократизации», который включает в себя ряд политических изменений, направленных на улучшение положения национальных меньшинств. Имеются в виду некоторые кардинальные изменения политики в отношении национальных меньшинств, – алавитам, цыганам и особенно курдам, которые, по некоторым данным, составляют 18 % (согласно другим данным – 30 %) населения страны. Этим нетюркским народам Турции разрешат вернуть исторические названия своих городов, а в частных школах можно будет преподавать, и изучать родной язык. «Это означает, что Турция вступает в период перехода к существованию в условиях многонациональности, многоконфессиональности и многоязычия», – пишет известный российский эксперт по региону С. Тарасов, с чем мы полностью согласны. Точнее, это означает отказ от традиционной государственной идеологии «туркизма».

А что означает на практике «многонациональность, многоконфессиональность и многоязычие с точки зрения будущего Турции»?

Известно, что тюркизм в Турции своими корнями уходит в 20-е годы прошлого столетия. Пришедшие тогда к власти кемалисты, возглавляемые Мустафой Кемалем Ататюрком, были вынуждены отказаться от пантюркистской идеологической линии своих предшественников – младотурков, и заменить пантюркизм на тюркизм (национализм).

Естественными границами для турецкой нации Ататюрк считал те, в которых можно было обеспечить целостность и защиту. В «Национальном обете» говорилось, что территория Турции ограничивается границами Анатолии, где проживали этнические турки, в то время как остальные территории могли присоединиться к Турции в случае добровольного желания со стороны населявших их народов. Таким образом, новое правительство Турции взяло курс на свободу самоопределения и национальные права соседских государств (При этом отметим, что на уровне общественности концепция пантюркизма продолжала существовать).

Согласно идеологической концепции Зии Гёкальпа («Основы тюркизма», 1923 г.), – основного идеолога тюркизма в Турции, – на первом этапе осуществления тюркизма должно было произойти формирование моноэтничного турецкого государства, а нетюркские народы подлежали добровольной или же насильной ассимиляции. Сопrotивляющиеся ассимиляции народы при этом могли быть подвергнуты геноциду. В дальнейшем должно было произойти объединение Турции с северным и южным Азербайджаном, а также всеми странами, населёнными огузскими тюрками, и после этого предполагалось объединение всех тюркских народов – как кыпчаков, так и огузов – в «Великий Туран», общую туранскую федерацию под эгидой Турции и общим тюркским языком.

Главным воплощением идеологии тюркизма в современной политической жизни Турции является то, что согласно статье 66 Турецкой республики от 1982 г., «Каждый связанный с Турецким государством через обязательства гражданства – турок», что в реальности означает отрицание многонационального состава населения страны, и признает существования в ней только турков (Мы все – турки). Далее это означает ассимиляцию нетюркских народов в тюркском окружении, что перманентно вызывает недовольство со стороны других народов, в первую очередь курдов, которые в течение многих десятилетий ведут ожесточенную вооруженную борьбу за восстановление своих национальных прав.

«Пакет демократизации» подразумевает аннулирование этой статьи Конституции, и провозглашение равноправия всех народов. Из уст премьер-министра Эрдогана это звучит так: «Нет, и не может быть какого-либо превосходства человека над человеком, суннита над шиитом, джафарита над суннитом, турка над курдом, лаза над черкесом, аджема (перса) над арабом. На этой земле все мы едины, мы вместе, мы – братья»....

... Президиум исполнительного совета Союза курдских сообществ (КСК) опубликовал заявление в связи с представлением «пакета демократизации». Согласно заявлению, пакет выявил тот факт, что правительство ПСР проводит политику, которая заводит в тупик процесс турецко-курдского урегулирования, а также заинтересовано в первую очередь в победе на выборах. «Отношение правительства к главной проблеме в стране с точки зрения предвыборных расчетов и с применением политических отсрочек, свидетельствует, что оно не имеет ни намерения, ни возможности представить решение курдского вопроса. Тем не менее, политическая деятельность не может представить решения на

демократической основе, пока оно само не подготовлено демократическим путем», – сообщает regnum со ссылкой на турецкие источники.

Подвергнув критике правительство правящей в Турции Партии справедливости и развития за проявленное несерьезное отношение к усилиям и действиям курдского лидера Абдуллы Оджалана и курдского движения, Союз курдских сообществ отметил, что правительство не предприняло никаких шагов в рамках демократического процесса урегулирования, так как стремится лишь отсрочить урегулирование и выиграть время до выборов. КСК подчеркнул, что решение курдского вопроса может быть достигнуто только путем признания национального существования курдов как народа, их политической воли и социальных прав. «Правительство ПСР не может предоставить курдам некоторые из их прав и запретить другие, а также не может определять права курдов», – говорится в заявлении (*ИА REX* (<http://www.iarex.ru/articles/41946.html>). – 2013. – 8.10).

***

16 октября опубликован доклад Комиссии ЕС о Турции. В докладе есть положительные отзывы о Пакете мер по демократизации, опубликованном 30 сентября и пакете правовой реформы. «Турецкое правительство выполнило свои обещания относительно мер по демократизации и проведения политических реформ», – говорится в документе.

Авторы доклада коснулись и событий вокруг парка Гези. Они указали, что демонстрации, начавшиеся в знак протеста против застройки парка Гези в центре Стамбула, перекинулись и в другие города Турции, отметив, что в адрес протестующих применялось насилие. «Гражданское общество в Турции развивается и активизируется. События, имевшие место в мае – июне 2013 г. в Стамбуле и других городах Турции, продемонстрировали активную и живую гражданскую позицию» – говорится в докладе. Отмечено, что силы безопасности применили непропорциональную силу во время событий вокруг парка Гези, и подчеркнуто, что по утверждениям о нарушениях прав человека начаты расследования, производятся отстранения от должности.

Среди других тем, которым уделил внимание ЕС – отношения гражданских и военных структур. В докладе отмечается, что контролирование невоенными инстанциями сил безопасности стало более выраженным, и говорится, что начальник Генштаба избегает оказывать давление по политическим вопросам, которые не входят в его компетенцию.

ЕС также привлек внимание к деятельности по составлению новой Конституции Турции. Однако, говорится в докладе, количество статей, по которым достигнут консенсус, продолжает оставаться на уровне 60. ЕС указывает, что не достигнута договоренность по таким важным политическим темам, как распределение властных полномочий, определение гражданства без указания этнической принадлежности граждан и т. д. (*Panarmenian* (<http://www.panarmenian.net/rus/news/171388/>). – 2013. – 16.10).

Курдские повстанцы готовы вновь вернуться в Турцию из Северного Ирака, заявил сопредседатель исполнительного совета Союза сообществ Курдистана (КСК) Д. Байык в интервью агентству Reuters. Обвинив Турцию в ведении войны чужими руками против курдов в Сирии путем поддержки исламистских боевиков на севере страны, Д. Байык заявил, что группировка имеет право принять ответные меры.

Он также прокомментировал процесс мирного урегулирования курдской проблемы, начатый весной 2013 г. «Процесс подошел к концу, – заявил Байык в интервью. – Либо они принимают глубокие и значимые переговоры с курдским движением, либо в Турции начнется гражданская война».

В качестве предпосылок урегулирования Турция должна улучшить условия содержания в тюрьме лидера Рабочей партии Курдистана (РПК) А. Оджалана и иметь с ним дело на равных условиях, гарантировать поправки к конституции и привлечь третью сторону к процессу для наблюдения за его ходом, заявил Д. Байык. «Сейчас мы готовимся отправить выведенные группы обратно в Северный Курдистан, если правительство не примет наши условия», – сказал Д. Байык, отметив, что направление процесса станет ясно «в ближайшие дни».

Курдский лидер также прокомментировал представленный премьер-министром Турции Р. Эрдоганом в октябре пакет демократических реформ, назвав его «пустым». «Этот пакет не имеет ничего общего с демократией, – сказал Байык, обвинив Эрдогана в представлении ложных надежд. – Там нет никаких изменений в менталитете». По его словам, в пакете отсутствуют конституционные гарантии курдской идентичности и культуры, большей автономии и образования на родном языке (*Еркрамас* (<http://www.yerkramas.org/2013/10/23/kurdy-ugrozhayut-turcii-grazhdanskoj-vojnoj/>). – 2013. – 23.10).

Республика Тунис

Хотя новая Конституция и не определяет Тунис в качестве светского государства, тема секуляризма является именно тем, что разделяет Тунис, как и весь Арабский мир; наряду с этим совершенно ясно, что тунисцы хотят гражданского и демократического государства.

Последние выборы, состоявшиеся 23 октября 2011 г., являются историческими и столь же важными, как сама революция. Многие люди плакали, испытывая чувство собственного достоинства, принимая участие в свободном голосовании и избирая своих представителей в Конституционную ассамблею, они чувствовали себя свободными гражданами, впервые в жизни принимающими участие в свободном волеизъявлении. Свободная нация стала осязаемой в тот день.

Сегодня тунисцы спорят об отношениях между религией и политикой, вопрос стал актуальным по причине наличия экстремистов с обеих сторон, как светских, так и исламистских, которые используют новые демократические

свободы для продвижения своих радикальных идей. Однако, для успешного перехода к демократии необходимо идти на компромисс и отдавать предпочтение интересам нации, что должны стоять выше взаимных препирательств.

Само по себе не удивительно, что «ан-Нахда», исламская партия, ратующая за демократию и права человека, победила на выборах и набрала 41% голосов, получив 89 мест в Конституционной ассамблее.

Четыре светские партии, которые неодобрительно относятся к тому, чтобы религия играла определенную роль в правительстве, также получили неплохие результаты: Конгресс за Республику, Аль-Арида аш-Шаабийя, Аттакол и Партия демократов-прогрессистов (ПДП).

Три другие светские партии, Демократический модернистский полюс (ПДМ), Афек-Тунис и Рабочая коммунистическая партия (РСОТ), получили плохие результаты, главным образом по причине своей оппозиции Исламу и религии как таковой.

Отстаивая, под предлогом защиты свободы выражения, фильм под названием «Ни Бога, Ни Хозяина», который, по мнению многих, способствует пропаганде атеизма, и мультфильм «Персеполис», в котором изображен Бог, эти партии и их сторонники противопоставили себя религиозным чувствам большинства тунисцев. Даже партия ПДП, которая приняла эту позицию, увидела, как ее рейтинг упал с 20% в феврале до 6% в октябре (имеется в виду год голосования, то есть 2011).

Таким образом, «ан-Нахда» стала доминирующей политической партией в Тунисе (после того, как систематически подавлялась на протяжении тридцати лет, она, в конце концов, была признана официальной политической партией в феврале 2011 года).

Что еще более важно, партия сумела преподнести себя в качестве отстаивающей и уважающей исламские ценности, и в то же время испытывающей глубокую приверженность к демократии, уважение к правам человека и всеобщему достоинству.

Тунисцы не видят противоречий между Исламом и демократией или между Исламом и современностью, и не хотят делать выбор между ними. Они хотят быть как мусульманами, так и современными людьми, «ан-Нахда» просто предлагает им такую возможность.

В интервью агентству Reuters от 4 ноября 2011 г. глава и соучредитель «ан-Нахды» заявил: «...Мы выступаем против любых попыток навязать образ жизни. Все партии пришли к согласию относительно того, чтобы сохранить первую статью действующей конституции, которая гласит, что арабский является государственным языком, а Ислам – государственной религией. Это просто отображение реальности, оно не влечет за собой законодательную имплементацию. Никакие другие ссылки на религию не будут сделаны в Конституции. Мы хотим предоставить свободу всей стране».

И это в точности то, что желает услышать большинство тунисцев. Они не хотят поменять светскую диктатуру на религиозную или теократическую тиранию, не хотят, чтобы правительство существенно вмешивалось в

религиозную практику. Религия должна быть делом личного выбора каждого, а государство должно уважать и защищать права и свободы всех граждан.

Может ли в этих условиях «ан-Нахда» привести Тунис к реальной, подлинной и прочной демократии? В той мере, в которой партия будет вдохновляться турецкой моделью, как это было обещано, это возможно и популярность партии будет расти.

Новая конституция Туниса должна закрепить принципы прав человека, свободу вероисповедания, справедливость и равенство перед законом, а также права женщин и права меньшинств.

Как и Турция, которая смогла придерживаться одновременно исламских и демократических ценностей и построить современное процветающее государство в мусульманском мире, Тунис может так же сориентировать Арабский мир к ценностям Исламским, которые являются совместимыми с современностью, свободой и демократией (*Ислам для всех* (<http://islam.com.ua/articles/actuality/analytic/1733/>). – 2013. – 21.10).

Держава Лівія

Объявивший автономию регион Киренаика, расположенный на востоке Ливии, сформировал собственное правительство.

Как информирует интернет-издание «Comments.UA» (<http://comments.ua/world/432390-obyavivshiy-avtonomiyu-region-livii.html>) со ссылкой на «Лента.ру», в новое правительство премьер-министра Абдраба Аль-Бараси вошли его заместитель и еще 24 министра, которые представляют все основные племена, проживающие в Киренаике. При этом среди них нет министра иностранных дел и обороны, отмечает «Аль-Джазира». Также было объявлено о разделении региона на четыре провинции: Адждабия, Бенгази, Тобрук и Джебел-Ахдар.

Кто именно выбирал состав нового кабинета министров, не сообщается, однако согласно заявлению совета Киренаики, он был сформирован «после активных консультаций» с населением всего региона. Предполагается, что за созданным правительством стоит Ибрахим Джадхран, который ранее возглавлял Службу охраны нефтяных сооружений. Именно он блокировал работу нефтяных терминалов, чтобы добиться автономии региона, а затем возглавил политическое бюро совета Киренаики.

В Триполи правительство Киренаики, а также автономию региона считают незаконными.

Напомним, Киренаика объявила о своей автономии 1 июня 2013 г. Требования о ее провозглашении выдвигались еще в марте 2012 г. Временным правящим органом в регионе стал совет Киренаики. Местные племенные лидеры заявляют о необходимости восстановления действия конституции Ливии 1951 года, согласно которой страна была федерацией и делилась на три автономные провинции: Феццан, Киренаику и Триполитанию.

Жители Киренаики утверждают, что перестали доверять правительству в Триполи. Более того, им кажется, что власти недостаточно внимания уделяют

развитию региона, несмотря на то, что именно в нем добывается большая часть ливийской нефти.

В сентябре 2013 г. о своей автономии также заявил юго-западный регион Ливии, Феццан. Его президентом стал Нури Мохаммад аль-Куизи. Кроме того, жители Феццана планировали назначить регионального военачальника.

Отметим, ливийские регионы стремятся к автономии из-за отсутствия сильной федеральной власти. Такое положение сложилось после свержения Муаммара Каддафи. Гражданская война в Ливии, которая привела к смене власти, началась в Киренаике (*Comments.UA (<http://comments.ua/world/432390-obyavivshiy-avtonomiyu-region-livii.html>). – 2013. – 25.10*).

Арабська Республіка Єгипет

Комитет по разработке новой конституции Египта провел конференцию в Каире. В ходе мероприятия члены комитета встретились с представителями религиозных меньшинств, среди которых были и копты. Конференция проводилась в рамках кампании по вовлечению всех египетских религиозных меньшинств в процесс написания проекта главного закона страны перед проведением референдума.

Комитет состоит из 50 членов, 10 % из которых – исламисты. Кроме ислама в Египте признают христианство и иудаизм. Однако религиозные меньшинства выступают за то, чтобы конституция учитывала права представителей всех религий.

Женщины и копты требуют справедливого представительства в парламенте. В течение десятилетий они находились за бортом власти и не имели возможности представлять свои интересы. Женщины и христиане надеются, что новая конституция изменит ситуацию и для них будет отведена специальная квота парламентских мест.

Копты в Египте часто сталкивались с дискриминацией. Во время правления Мохаммеда Мурси на коптов часто совершались нападения, их даже силой заставляли принимать ислам. Ситуация не улучшилась даже после отстранения Мурси от власти. Теперь исламисты мстят коптам за то, что те выступили за отстранение президента. Напомним, что после того как 3 июля Мохаммеда Мурси лишили президентского кресла, в Египте сожгли около 100 христианских церквей (*MIGnews (http://www.mignews.com/news/politic/world/300913_203701_78857.html). – 2013. – 30.09*).

***

25 октября в Москве журналисты встретились с членами представительной делегацией египетской общественности, посетившей Россию в рамках «народной дипломатии» для того, чтобы ознакомить российские государственные и общественные организации с нынешней внутривосточной ситуацией в Египте.

В ходе встречи корреспондент IN задал входящему в состав делегации официальному представителю комитета по подготовке проекта новой Конституции страны (т. н. «комитета 50-ти») Мухаммаду Сальмауи вопрос о том, насколько к настоящему моменту достигнут консенсус по ст.2 и 219 проекта Конституции, определяющих роль и место шариата в правовой системе страны.

Отвечая на этот вопрос г-н Сальмауи заметил, что к настоящему времени комиссия уже отработала 30 из отведенных ей 60 дней работы. До настоящего момента согласованы формулировки 189 статей Основного закона.

По ст. 2 имеется консенсусное мнение, о том, что она будет сформулирована следующим образом: «принципы шариата являются основным источником права Египта». Но не единственным, добавил г-н Сальмауи, о чем имеется специальное разъяснение Конституционного суда.

Что же касается ст. 219-й, толкующей, что, собственно, понимается под «принципами шариата», то представитель «комитета 50-ти» объяснил, что эта статья была введена в Конституцию при прежнем президенте Мурси, в ранних редакциях ее не было. Поэтому, возможно, консенсусом будет принято решение ее исключить. Если же представители исламских кругов, а именно, партии «ан-Нур», будут возражать, то тогда этот вопрос будет поставлен на голосование. Решение в таких случаях считается принятым, если за него проголосует три четверти членов комитета. А это означает, что «пройдет» позиция секуляристов, поскольку исламские политические силы имеют в комитете всего один голос (*Ислам News* (<http://www.islamnews.ru/news-142493.html>). – 2013. – 25.10).

3 фондів НБУВ

Т. Добко, завідділу НБУВ, кандидат історичних наук,
Н. Моїсеєнко, науковий співробітник НБУВ,
Є. Коновалова, провідний бібліограф НБУВ

Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012)

(Бібліографічний список. Продовження в наступному випуску)

1. Соловйова Ю. Процес імплементації політичної реформи в Україні / Ю. Соловйова // Політ. менеджмент. – 2007. – Спец. вип. – С. 228–240.

Досліджено особливості процесу імплементації конституційних змін згідно з Законом № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України». Акцентовано увагу на конфліктах, які виникали між основними суб'єктами владного трикутника «Президент – парламент – уряд» у 2005 – 2007 роках. Проаналізовано причини їх виникнення, тенденції перебігу та вплив на ефективність функціонування владних структур в Україні.

Ж24488

2. Сташук В. Конституційний процес в Україні та проблеми формування демократичного політичного режиму / В. Сташук // Нова політика. – 1996. – № 5. – С. 8–10.

Ж14860

3. Тацій В. Я. Нова Конституція України і питання розвитку конституційного процесу / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Третій Міжнародний конгрес українців, 26–29 серп. 1996 р.: Правознавство : тексти доп. / Харків. держ. ун-т, Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Х., 1996. – С. 3–23.

Ва583653

4. Ткаченко Ю. В. Конституционный процесс в Украине в аспекте обеспечения конституционной законности / Ю. В. Ткаченко // Проблемы совершенствования украинского законодательства и повышение эффективности правоприменительной деятельности : темат. сб. науч. тр. / Нац. юрид. акад. Украины им. Я. Мудрого. – Х., 1997. – С. 11–15.

Ва580578

5. Тодика Ю. М. Конституційний процес та проблеми становлення основ конституційного ладу України / Ю. М. Тодика, О. Г. Кушніренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х., 1995. – № 4. – С. 3–9.

Михайленко П. П./Ж54

6. Тодика Ю. Права жінок в аспекті розвитку конституційного процесу в Україні / Ю. Тодика // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України : [збірка] / Акад. прав. наук України, Харків. Центр жіноч. дослідж. – Х., 1997. – С. 17–30.

Ва575576

7. Тодика Ю. Сутність Конституції України в аспекті розвитку конституційного процесу / Ю. Тодика // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х., 1997. – № 2. – С. 29–38.

Ж68574

8. Томенко М. В. Конституційний процес в оцінках суспільства, експертів і політиків / М. В. Томенко // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 17. – С. 10–14.

У доповіді розглянуто місце та роль різних груп у процесі змін до Основного закону. Проаналізовано наявні тенденції розгляду конституційних змін у середовищі політиків та експертів, а також дані досліджень громадської думки. Обгрунтовано висновок про необхідність конструктивної співпраці політиків, експертів і громадськості на шляху до розробки та прийняття нової редакції Конституції України.

Ж72461

9. Томенко М. Пошук власної моделі політичної системи в новітньому українському конституціоналізмі / М. Томенко // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 18. – С. 18–28.

Проаналізовано процеси конституціоналізму в його українській специфіці, а також розвиток політико-конституційної думки часів набуття незалежності в Україні. Розглянуто умови вдосконалення Основного закону як державної стратегії України.

Ж72461

10. Фігурний Ю. Внесок українців у світовий конституційний процес (до 300-річчя конституції П. Орлика – важливого чинника етнічних, державотворчих і націєтворчих процесів в Україні) / Юрій Фігурний. // Українознавство. – 2010. – № 2. – С. 57–63.

Проведено фаховий аналіз Конституції Пилипа Орлика як важливого чинника етнічних, державотворчих і націєтворчих процесів в Україні.

Ж23747

11. Цвік М. В. Про заключний етап конституційного процесу в Україні / М. В. Цвік // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х., 1996. – № 5. – С. 62–71.

Михайленко П. П./Ж54

12. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесів європейської інтеграції України: етимологія змісту / Я. В. Чернопищук // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 49. – С. 158–163.

Ж69395

13. Шаповал В. Перспективи сучасного конституційного процесу в Україні: проблеми теорії та практики / В. Шаповал // Драгоманівський збірник. «Вільна спілка» та сучасний український конституціоналізм / Фонд сприяння розв. укр. прав. думки та пропаганди державниц. традицій «Право для України». – Л., 1996. – С. 172–175.

Ва575493

14. Шаталова Г. М. Конституційний процес як складова демократичних перетворень в Україні / Г. М. Шаталова // Вісн. Харківський нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2010. – № 912 : Серія : Питання політології, вип. 17. – С. 94–99.

Ж29137

15. Шевченко В. О. Реальні та віртуальні виміри конституційного процесу в Україні / В. О. Шевченко // Наук. вісн. Одес. держ. екон. ун-ту. – О., 2006. – № 1. – С. 111–119.

16. Шемшученко Ю. С. Актуальні проблеми розвитку парламентаризму в контексті конституційного процесу в Україні / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик // Правова держава : щоріч. наук. пр. – 2008. – Вип. 19. – С. 3–9.

17. Щукина О. Э. Некоторые направления реформирования гражданско-процессуального законодательства в свете положений Конституции Украины / О. Э. Щукина // Наук. вісн. Дніпропетров. юрид. ін-ту МВС України. – Д., 1999. – № 1999. – С. 103–108. Ж70666

18. Юркова С. О. Конституційний процес України в умовах євроінтеграції / С. О. Юркова // Міжнародна конференція для студентів, магістрів, аспірантів, науковців «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій»: [20–21 лют. 2008 р., м. Суми] : матеріали конф. : [у 6 ч.]. – Суми, 2008. – [Секція 1]. – С. 207–209.

Росія

19. Белкин А. А. Конституционная охрана: три направления российской идеологии и практики / А. А. Белкин. – СПб. : Петрополис, 1995. – 144 с. – (Государственная программа «Народы России: возрождение и развитие»).

Ва573497

20. Белкин А. А. Теоретические, правотворческие и правоприменительные проблемы конституционной охраны: (Обеспечение конституционности юрид. актов и юрид. практики в России в 80-х – первой половине 90-х гг.) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук в форме науч. докл., выполняющего также функции автореф. / А. А. Белкин ; НИИ пробл. укрепления законности и правопорядка при Генерал. прокуратуре Рос. Федерации. – М., 1995. – 99 с.

21. Бланкенагель А. «Детство, отрочество, юность» Российского Конституционного Суда / А. Бланкенагель ; пер.: Е. Пыриков, Т. Морщакова ; Моск. обществ. науч. фонд. Центр конституц. исслед.- М., 1996.- 123 с.

Ва574006

22. Бондарь Н. С. Конституция России: история и современность : лекция / Н. С. Бондарь ; М-во внутр. дел России. Рост. высш. шк. – Ростов н/Д, 1996. – 30 с. 22.

23. Бондарь Н. С. Права человека и Конституция России: трудный путь к свободе / Н. С. Бондарь. – Ростов н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 1996. – 240 с.

24. Варламова Н. В. Конституционный процесс в России (1990–1993 гг.) / Н. В. Варламова ; Центр конституц. исслед. Моск. Обществ. Науч. Фонда. – М., 1998. – 155 с. – (Современный российский конституционализм).

Ва585126

25. Катанян К. А. Конституционный «процесс века» в России. Последние страницы истории КПСС / К. А. Катанян ; Центр конституцион. исслед. Моск.

обществ. науч. фонда. – М. : Моск. обществ. науч. фонд, 1999. – 155 с. – (Современный российский конституционализм).

Ва593104

26. Киреева Е. Ю. Конституционный Суд и конституционное судопроизводство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Е. Ю. Киреева ; Ростов. гос. ун-т. – Ростов-н/Дону, 1997. – 23 с.

Ра299287

27. Киселева А. В. Принцип федерализма в Российской Конституции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Киселева ; Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 1996. – 23 с.

Ра295946

28. Конституционный строй России / РАН. Ин-т государства и права. – М., 1992–

Вып. 2 : Вопросы парламентского права. – 1995. – 132 с.

Вып. 3. – 1996. – 112 с.

В339252

29. Малышко Н. И. Основы конституционного устройства России / Н. И. Малышко. – К., 1997. – 23 с.

Р82751

30. Медушевский А. Н. Демократия и авторитаризм: российский конституционализм в сравнительной перспективе / А. Н. Медушевский. – М. : РОССПЭН, 1998. – 655 с. – (Политология России).

31. Пуяткина А. Г. Разделение властей – конституционный принцип законотворческого процесса в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Пуяткина Алла Георгиевна ; Юж. федер. ун-т. – Ростов н/Дону, 2010. – 37 с.

32. Пуяткина А. Г. Разделение властей – конституционный принцип законотворческого процесса в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Пуяткина Алла Георгиевна ; Юж. федер. ун-т. – Ростов н/Дону, 2010. – 242 с.

33. Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России: Понятие, содержание, вопросы становления / О. Г. Румянцев. – М. : Юрист, 1994. – 288 с.

Ва564365

34. Савченко С. А. Конституционный процесс реализации норм, закрепляющих основы конституционного строя России : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Савченко Светлана Антоновна ; Тюмен. гос. ун-т. – Тюмень, 2011. – 49 с.

35. Савченко С. А. Конституционный процесс реализации норм, закрепляющих основы конституционного строя России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Савченко Светлана Антоновна ; Тюмен. гос. ун-т. – Тюмень, 2011. – 489 с.

36. Ухтияров А. И. Конституционный процесс в Чувашии: практика, проблемы, теория / А. И. Ухтияров. – Чебоксары : ГУП «ИПК «Чувашия», 2007. – 478 с.

37. Федеративное устройство: реализация Конституции Российской Федерации : сб. аналит. обзоров и рекомендаций / редкол.: Н. В. Постовой (отв. ред.) [и др.] ; Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации. – М., 1995. – 294 с.

38. Шаблинский И. Г. Пределы власти; Борьба за российскую конституционную реформу (1898–1995 гг.) / И. Г. Шаблинский ; Моск. обществ. науч. фонд. Центр конституцион. исслед. – М., 1997. – 248 с.

Va581264

39. Шульженко Ю. Л. Самоохрана Конституции Российской Федерации / Ю. Л. Шульженко ; Ин-т государства и права РАН. – М., 1997. – 60 с.

Забезпечення стабільності Конституції її нормами, у т. ч. регулюючими порядком її прийняття та змінення; роль інституту конституційного контролю в охороні Основного закону.

40. Астафьев И. В. Тенденции развития конституционного процесса в Российской Федерации / И. В. Астафьев // Бизнес в законе. – М., 2010. – № 4. – С. 12–15.

41. Пастухов В. Б. Становление российской государственности и конституционный процесс: политологический аспект / В. Б. Пастухов // Государство и право. – М., 1993. – № 2. – С. 89–96.

42. Поярков С. Ю. Демократизация как элемент конституционного процесса в России / С. Ю. Поярков // Современ. гуманитар. исслед. – 2011. – № 4. – С. 138–140.

43. Пряхина Т. М. Конституционный процесс и принцип справедливости / Т. М. Пряхина // Вестн. Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2004. – № 1. – С. 29–34.

44. Развитие конституционного права и процесса в современной России // Современные проблемы взаимодействия материального и процессуального права России: теория и практика. – Екатеринбург, 2004. – Ч. 1. – С. 118–156.

45. Россинский Б. В. К вопросу о конституционном судебном процессе как разновидности юридического процесса в Российской Федерации / Б. В. Россинский // Рос. юстиция. – 2012. – № 6. – С. 49–50.

46. Савченко С. А. Принцип законности как основа конституционного процесса осуществления государственной власти в России / С. А. Савченко // Вестн. Тюмен. гос. ун-та. – 2011. – № 3. – С. 87–91.

47. Тарасова Е. П. Влияние политического конфликта на конституционный процесс, проходивший в России в 1992–1993 годах / Е. П. Тарасова // Сравнител. конституцион. обозрение. – 2012. – № 1. – С. 142–152.

В. Струнгар, бібліотекар I кат. інформаційно-аналітичного відділу ФПУ НБУВ

Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України

Бібліографія країн Європи, Азії та Америки

Guo Changlei Luc Constitution of the Federative Republic of Brazil = [Конституція Федеративної Республіки Бразилія]. – CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. – 302 p.

Guo Changlei Luc Constitution of the Republic of South Africa = [Конституція Південно-Африканської Республіки]. – CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. – 228 p.

Kenneth R. Thomas Federalism, State Sovereignty, and the Constitution: Basis and Limits of Congressional Power = [Федералізм, державний суверенітет і Конституція: основа і обмеження влади Конгресу]. – Congressional Research Service, 2013. – 38 p.

Moore Harrison William The Constitution of the Commonwealth of Australia = [Конституція Австралійського Союзу]. – Gale, Making of Modern Law, 2013. – 404 p.

Morse Chuck American Testament – The Declaration of Independence and the U.S. Constitution: keys to America's future = [Американське кредо – Декларація незалежності і американська конституція: шляхи до майбутнього Америки]. – City Metro Enterprises, 2013. – 99 p.

Munro Crawford Edwin Joseph The Constitution of Canada = [Конституція Канади]. – Gale, Making of Modern Law, 2013. – 342 p.

Myers Starr William **The Maryland Constitution of 1864** = [Конституція Меріленда 1864 р.]. – Gale, Making of Modern Law, 2013. – 120 p.

Tappan Eva **The Story of the Constitution** = [Історія Конституції]. – Didactic Press, 2013. – 105 p.

Walter Dr. Michael **The US Constitution: The Supreme Court's Movement from Judiciary Function to Legislative Function** = [Конституція США: Рух Верховного Суду від судової до законодавчої функції]. – CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. – 196 p.

Zeydel Hermann Edwin **Constitutions of the German Empire and German States** = [Конституції Німецької імперії і німецьких держав]. – Gale, Making of Modern Law, 2013. – 322 p.

Бібліографія країн СНД

Будеева О. Н. **Нормативно-правовая база губернского правления** / О. Н. Будеева // Историческая и социально-образовательная мысль. – Краснодар, 2013. – № 4 (20).

Докладно розглянута нормативно-правова база, розроблена урядом для губернаторів і губерньського правління. Звернуто увагу на те, що уряд Російської імперії постійно розширював коло повноважень губернаторів, тим самим намагаючись тримати під контролем всю діяльність адміністративно-територіальної одиниці в одних руках.

Карипов Б. Н. **Концепт правового государства: основа модели политических изменений в пореформенной России** / Б. Н. Карипов // ВЕСТНИК ВЭГУ. – Уфа, 2013. – № 2. – С. 158–162.

У статті розкривається розуміння російськими ліберальними вченими, юристами і філософами права сутності концепту правової держави та механізму його взаємозв'язку з громадянським суспільством і окремим громадянином.

Кряклина Т. Ф. **Права национальных меньшинств и особенности обеспечения их реализации** / Т. Ф. Кряклина // ВЕСТНИК АЛТАЙСКОЙ АКАДЕМИИ ЭКОНОМИКИ И ПРАВА. – Барнаул, 2013. – № 3. – С. 85–90.

У статті аналізуються особливості забезпечення реалізації права народів на самовизначення, показано, що дане право реалізується в різних формах автономії.

Литовкина М. И. **Эволюция принципов конституционного права на охрану здоровья в российском законодательстве** / М. И. Литовкина // ВЕСТНИК АЛТАЙСКОЙ АКАДЕМИИ ЭКОНОМИКИ И ПРАВА. – Барнаул, 2013. – № 3. – С. 76–79.

У статті представлені періоди законодавчого регулювання права на охорону здоров'я в Росії. Проводиться порівняльний аналіз розвитку способів

забезпечення даного права і його основних принципів, залежно від структури захворюваності, обсягу наданої медичної допомоги, кола осіб, яким вона надавалася. Аналіз дозволяє зробити висновок, що цей розвиток проходив на тлі вдосконалення системи охорони здоров'я, поступового конституційного закріплення права на охорону здоров'я, імплементації міжнародних норм у російське законодавство.

Мирхусеева С. Д. Спор о праве как разновидность социального конфликта / С. Д. Мирхусеева // Историческая и социально-образовательная мысль. – Краснодар, 2013. – № 1 (17).

У статті розглянуто підходи до понять соціального і юридичного конфліктів, до процесу юридизації конфліктів як можливості впливу на нього через правовий механізм вирішення конфліктних ситуацій.

Неказаков В. Я. Конституционно-ценностное измерение прав и свобод человека и гражданина / В. Я. Неказаков // Историческая и социально-образовательная мысль. – Краснодар, 2013. – № 3 (19).

У цій статті аналізуються конституційно-ціннісні характеристики прав і свобод особистості, доводиться цінність самого життя людини, яка в наш час зазнає серйозних загроз, обґрунтовується необхідність затвердження в конституційному праві справді аксіологічного виміру прав і свобод.

Сафина С. Б. Стиль и язык конституций: региональный аспект / С. Б. Сафина // ВЕСТНИК ВЭГУ. – Уфа, 2013. – № 2. – С. 65–71.

У статті розглянуті стиль і мова конституцій республік, що входять до складу Російської Федерації. Показується, що конституційні тексти республік підпорядковані і відповідають загальним класичним вимогам, що висувуються до законодавчих актів сучасної російської правової системи. Тим не менш, тексти цих конституцій володіють особливими характеристиками стилю і мови, мають свою специфіку, зумовлену правовим статусом республіки, її історичною, економічною, національною і етнічною своєрідністю.

Шаронова А. А. Коммуникативная модель правовой системы Никласа Лумана: критический анализ / А. А. Шаронова // Историческая и социально-образовательная мысль. – Краснодар, 2013. – № 4 (20).

У статті розглядаються системні передумови аналізу правових явищ в їх соціальному контексті. Простежуються зв'язки концепції Н. Лумана з іншими правовими моделями комунікативної спрямованості. Особлива увага приділяється новизні методологічних принципів дослідження правової сфери, розроблених німецьким соціологом.

Бібліографічні ресурси України

Гулякевич А. В. Верховенство норм Конституції як основа взаємодії Парламенту Республіки Білорусь і Уряду Республіки Білорусь /

А. В. Гулякевич // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 97–101.

Статтю присвячено розгляду і аналізу повноважень Парламенту Республіки Білорусь і Уряду Республіки Білорусь у процесі здійснення контролю за конституційністю нормативних правових актів Республіки Білорусь. Національні Збори і Рада Міністрів досить тісно співпрацюють у законодавчому процесі, а також щодо питань виконання законів у період сесій Парламенту. Проте національна правова система ще далека від досконалості, окремі норми якої інколи не узгоджуються з конституційними положеннями. Автором досліджено механізми взаємодії органів законодавчих і виконавчих влад, а також запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення їх діяльності, спрямованої на забезпечення верховенства норм Конституції.

Неліна Н. В. **Місцеве самоврядування як сфера реалізації конституційної правосуб'єктності українського народу** / Н. В. Неліна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 104–108.

Розглядається конституційна правосуб'єктність українського народу в сфері місцевого самоврядування. На основі аналізу методологічних підходів до визначення українського народу як суб'єкта конституційного права обґрунтовується суперечливість поглядів на конституційно-правовий статус українського народу як суб'єкта політико-правових відносин у сфері місцевого самоврядування. Робиться висновок, що від імені українського народу владу опосередковано можуть здійснювати органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Оніщук М. В. **Модернізація конституційної юстиції: шляхи удосконалення** / М. В. Оніщук // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 84–89.

У статті висвітлено основні пропозиції щодо оновлення конституційного статусу Конституційного Суду України із постатейним коментарем. Акцентовано увагу на гарантіях автономності Суду та незалежності і недопустимості тиску на суддів у будь-якій формі. Зокрема, пропонується політично нейтральна процедура формування складу Конституційного Суду України. Питання про притягнення конституційних суддів до дисциплінарної відповідальності або звільнення з посади має вирішуватися самим Судом з метою недопущення неправомірного тиску на нього з боку інших владних інституцій. З метою забезпечення реального балансу розподілу повноважень у системі поділу влади пропонується розширення повноважень Конституційного Суду України, яке матиме наслідком зміну його організаційної структури.

Оніщук М. В., Савчин М. В. **Конституційно-правові підвалини вдосконалення організації влади в Україні** / М. В. Оніщук, М. В. Савчин // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 83–88.

На підставі порівняльного аналізу авторами охарактеризовані стан, проблеми і тенденції розвитку конституційно-правових інститутів в країні, що забезпечують функціонування системи стримування і противаг в українській

моделі організації влади. Розглянуті ідеї раціоналізації влади у контексті реального забезпечення народного суверенітету як основи конституціоналізму, визначені шляхи реформування та удосконалення взаємодії таких конституційних органів, як: президент, парламент, уряд, конституційний суд. Висловлюється думка, що саме через демократичні вибори та діяльність парламенту уряд має набувати легітимності й одночасно бути підзвітним і підконтрольним парламентові. Натомість за умов наділення президента «резервними повноваженнями» у останнього з'являється достатньо засобів для вирішення парламентських чи урядових криз.

Стецюк П. Реальна сутність трансформаційного конституціоналізму / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 1. – С. 110–112.

Чернецька О. В. Конституційні основи правотворчої компетенції представницьких органів місцевого самоврядування / О. В. Чернецька // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 92–96.

Статтю присвячено висвітленню сутності конституційних основ правотворчої компетенції представницьких органів місцевого самоврядування. Автор аналізує конституційні основи правотворчої компетенції представницьких органів місцевого самоврядування (місцевих рад) та роль нормативно-правових актів суб'єктів муніципальної правотворчості при врегулюванні муніципальних відносин. Акцентовано увагу на необхідності удосконалення правового регулювання у сфері встановлення основ та меж правотворчої компетенції на рівні Конституції України.

Шамрай Б. М. Гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні та їх обмеження / Б. М. Шамрай // Юридична наука. – 2013. – № 8. – С. 16–23.

У статті розглядається проблема гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні та висвітлено деякі обмеження конституційних прав і свобод військовослужбовців.